

πε/μχ/314

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΥΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ
Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ
Δ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ
Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Handwritten notes:
Για το θέμα
δύο σημεία
πρόσφατα
παρατηρήσεις

ΓΙΑΝΝΙΝΑ
ΦΕΒΡΑΡΙΟΣ 1944

ΧΡΟΝΙΑ Α'
ΤΕΥΧΟΣ 2

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐκδότης: ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Συνδρομές, συνεργασία καὶ ἀλληλογραφία στὸν κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟ ΣΑΛΑ-
ΜΑΓΚΑ, Γραμματέα τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁδὸς Δωδώνης 29
Ἰωάννινα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἡπειρωτικὸ Δημοτικὸ Τραγοῦδι.	
Χρῆστος Ι. Σούλης	Ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ Βηλαρᾶ
Δ. Β. Σιωμοπούλου	Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιληᾶ, (κριτικὴ μελέτη).
Κ. Δ. Καρυωτάκη	Λησμονημένοι στίχοι.
Εἰ Mörike, (μεταφρ. Ἄρ. Γερωντικός)	Ὁμορφὴ Ροτράουτ, (ποίημα).
Δ. Σ. Σαλαμάγκας	Περίπατοι στὰ Γιάννινα, (μελέτη).
Μιχ. Γάκης	Φεύγω, (ποίημα).
Αὔρα Μιράντα	Παραστρατημένη, (ποίημα).
Βάσος Μπάρμπας	Δέηση, (ποίημα).
Edgar Allan Poe (μεταφρ. Ν. Σημηριώτης).	Τὸ Νησί τῆς Ξωθιάς, (διήγημα).
Θεόκριτος, (μεταφρ. Γ. Κοτζιούλας).	Ὁ Κύκλωπας, (ποίημα).
Γεώργιος Σωτηριάδης	Δημήτριος Σάρρος, (ἄρθρο).
Κ. Ἀθ. Κωνσταντινίδης-Ξενάκης	Μὲ τὸ Σάρρο στὴν Τροιζήνα, (ἄρθρο).
Λ. Παπαβρανούσης	Τετράστιχο, (ποίημα).
Φ. Ματσόπουλος	Μιμηλή, (ποίημα).
Βασίλειος Κ. Πεταλάς, Τὰ Κάστρα Γουργιανῶν καὶ Κουκουλιῶν, (μελέτη).	
Γιώργος Χρ. Σούλης	Ὁ Ψαλιῆς καὶ τὸ γλασκωπικὸ ζήτημα, (μελέτη).
Φρίξος Τζόβας	Ἐνθίμιο, (ποίημα).

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Π. Φ. Κάθε μῆνα: Ἡ χαρὰ τοῦ σπιτιοῦ.—Ἡ Ζωσιμαία Β.βλιοθήκη.— Δ.
Σ. Σ. Τὸ κομμένο Τζαμί.— Β.βλιοκρισιές: (Χ. Ι. Σ. «Τὸ ἐπίγραμμα τῆς Χει-
μάρρας». Ν. Σ. «Ἄνθη τοῦ Κακοῦ», Δημ. Σ. Σιωμ. «Νοσταλγίες») —
Ἀν. Χ. Τασούλας: Μιά συμπλήρωση.— Νέα Βιβλία.—

Τυπώθηκε στὰ Καλλιτεχνικὰ Τυπογραφεῖα «Ἑρμῆς» Εὐθυμίου Τζόλλα
Δαγκλῆ 10—Γιάννινα

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1944

ΤΕΥΧΟΣ 2

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

—Σταφύλι μου κρουστάλλινο, ποῦ θέλ'—ἀ μείνεις βράδου;
—'Σοὺ γιὰ μένα δὲν πονεῖς, τί μὲ ρωτᾷς ποῦ μένω;
—Ἀνάθεμα κι ἂν δὲν τριῶ κι ἂν δὲν ἀνατενάζω
κι ἂν δὲν κοιτῶ τ' ἀδιάβατα ὅσο νὰ σ' ἀνταμῶσω.
Βάνω τὸν ἥλιο στάϊ βουνά, τὸ σταυραῖτὸ στοὺς κάμπους
καὶ τὸν ἀγέρα δροσερὸ βάνω στὰ παραθύρια.

Παραθυράκια μ' ἀργυρά κι ἀργυροκαρφωμένα
γιὰ πέστε τῆς κυρούλας σας νὰ βγῆ στὸ παραθύρι.
—Κυρούλα μας δὲν ἔχ' ἀδειὰ νὰ βγεῖ στὸ παραθύρι.
Φκιάνει τ' ἀφέντη μας φαγιὰ φαϊάνει τ' ἀφέντη γιόμα.
—Δελεῖται ν-ὄφιός νὰ τὴν πιῶ, δράκος νὰ τὴν ἀδρεῶ,
μόν' εἴμ' ἕνα καλὸ πουλι κ' ἔν' ἄξιο χελιδόνι,
ὁποῦ τις νύχτες περπατῶ καὶ τις αὐγὲς κουρσεύω.
κι ὅθ' εὔρω τὸ γλυκὸ κρασί τὸ πίνω, δὲν τὸ χύνω
κι ὅθ' εὔρω κόρην ὀμορφὴ, φιλῶ, δὲν τὴν ἀφήνω.

Σταυρώνει τὰ χεράκια τῆς, στέκει καὶ τὸν τηράει
καὶ τὸν Θεὸ παρακαλεῖ καὶ τῆς Παρθένος λέγει:
«Κύργε μ' νὰ τὸ ἐξύπναγες, νὰ μὴ μὲ παρ' ἡ μέρα.»
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὸ λόγο δὲν ἀπόειπε,
Ξυπνάει κι ὁ νιός, ὁ νιοῦτσικὸς, ξυπνάει τὸ παλλικάρι

(ἀπὸ ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ κ. Χρῆστου Σούλη)

ΧΡΙΣΤΟΥ Ι. ΣΟΥΛΗ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΗΛΑΡΑ

Τῶν ποιημάτων τοῦ Βηλαρά ἔχουν γίνεи ὡς τὰ σήμερα ἀρκετὲς ἐκδόσεις. Ἡ Παρ' ὅλες ὁμῶς τίς προσπάθειες δὲν κατώρθωσαν οἱ ἐκδότες νὰ περισυλλέξουν ὅλα τὰ ποιήματα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἡπειρώτη ποιητῆ. Ὁ Γ. Βαβαρέτος στὴν τελευταία ἐκδοσὴ κατώρθωσεν ἀνακαλύψει τὸ ἀρχεῖο τοῦ Πολυλά καὶ ἄλλο καὶ νὰ δημοσιεύσει ἀρκετὰ ἀνέκδοτα ποιήματα κ' ἐπιστολές. Ὅτι τοῦ Βηλαρά πολλά ποιήματα μένουν ἀκόμα ἀνέκδοτα φαίνεται ἀπὸ ὅσα γράφει ὁ Νικόλαος Κονεμένος στὸ ὄρατο τοῦ βιβλιαράκι. «Τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας (Κέρκυρα 1783) σελ. 48 σὲ ὑποσημείωση: «Τοῦ Βηλαρά ὑπάρχουν ἀνέκδοτα ἔχω ἀκούσει. Μερικὰ τὰ εἶδα σὲ χέρια φίλων μου στοὺς Κορφοὺς, ἀλλὰ ὑπάρχουν περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶχα εὔρει μιά φορά σ' ἕναν πωλητὴ παλαιῶν βιβλίων στοὺς Κορφοὺς, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα χειρόγραφα, ἕνα τετράδιο μὲ διάφορα στιχοῦργή-

(1) Ἰωάννου Βηλαρά, Ποιήματα καὶ περὶ τινά, ἐκδοθέντα παρὰ Ἀθασίου Πολίτου, Κέρκυρα, Τυπογραφεῖα τῆς Διοικήσεως, 1827. Τὴν ἐκδοσὴ αὐτὴ ἀνατύπωσε στὰ 1854 ὁ Ἡπειρώτης τυπογράφος Σέργιος Χ. Ρασιτάνης στὴ Ζάκυνθο. Ὁ ἴδιος ἐξέδωκε τὰ «Ποιήματα» τοῦ Βηλαρά στὰ 1859, ὅπου περιλαμβάνει καὶ μερικὰ ἀνέκδοτα ὡς τότε, καθὼς καὶ στὰ 1871. Ὁ Ἄντ. Μανούσος ἐπιμελήθηκε ἐκδοσὴ τῶν «Ποιημάτων» τοῦ Βηλαρά στὴ «Βιβλιοθήκη τοῦ Λαοῦ» τοῦ Π. Α. Σακελλαρίου, καθὼς καὶ ὁ Ι. Ζερόβος στὴ «Λογοτεχνικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Γ. Φέξη, Τελευταία», στὰ 1935. ἔβγαλε πλήρη ἐκδοσὴ τῶν «Ἀπάντων» τοῦ Βηλαρά ὁ Γ. Βαβαρέτος, πού φέρει σὲ φῶς πολ- λά ἀνέκδοτα τοῦ Βηλαρά.

ματα τοῦ Βηλαρά, πού περισσότερα βρίσκονται στὴν ἐκδοσὴ τοῦ Ἀθανασίου Πολίτη, ὅπου μερικὰ ὁμῶς ἦταν ἀνέκδοτα καὶ πού τὰ εἶχα στείλει κ' ἐδημοσιεύθηκαν στὴν Πανδώρα. Ἦταν κ' ἕνα μακρὸν, πού δὲν τὸ δημοσίεψα στὸ θάνατο κάποιου Κυρίτση, σὲ γλώσσα λογιωτατιστικῆ, ἔργο σχολαστικὸ, ἀνυπόφερτο. Ἄν ἀληθινὰ ὡς κι αὐτὸ ἦταν δικὸ τοῦ ἔργο, θὰ τὸ εἶχε κάμει βέβαια ὁ Βηλαράς ὅταν ἦτο παιδί καὶ πρὶν πάει στὴν Ἰταλία. Τοῦ Βηλαρά ὑπάρχουν ἀνέκδοτα. ἀλλὰ πού νὰ πάει τινὰς νὰ γυρέψει; Στὰ Γιάννινα ἴσως. Ἄλλὰ ποιὸς; ὁ Παναγιώτης Ἀραβαντινὸς πού θὰ ἦτο ἴσως ὁ μόνος ἀρμόδιος, αὐτὸς ἀπέθανε. Ὁ Βηλαράς εἶχε ἀφήσει καὶ γιουὺς. Ποὺ εἶναι οἱ γιοὶ τοῦ σήμερα;». Χειρόγραφο ἐπίσης πού περιεἶχε ποιήματα τοῦ Βηλαρά ἴσως ἀνέκδοτα πολλά, εἶχε καθὼς μοῦ ἔγραψε καὶ ὁ παλαιὸς Γιαννιώτης καθηγητῆς τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς Νικόλαος Δόσιος, πού ἔμενε στὸ Παρίσι. Δὲν γνωρίζω ἂν τὸ χειρόγραφο αὐτὸ τὸ ἔστειλε στὴ Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη ὅπου ἔστειλε πρὸ τοῦ πολέμου τὴ βιβλιοθήκη του.

Ὁ Βηλαράς ἦταν πολυγραφώτατος καὶ χωρὶς ἄλλο πολλὰ ποιήματα καὶ ἄλλα χειρόγραφα του θὰ μένουν κάπου ἀνέκδοτα. Ἄλλὰ οἱ συνθήκες μὲ τίς ὁποῖες ἔφυγε ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὰ 1822 καὶ ὁ θάνατός του μακρὰ ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὸ Τσεπέλοβο στὰ 1823 ἔγιναν αἰτία νὰ σκορπί- στοῦν ἢ νὰ χαθοῦν τὰ χειρόγραφα

του καὶ νὰ μὴ δημοσιευθοῦν ὅλα στὴν πρώτη ἐκδοσὴ πού εἶχε γίνεи στὰ 1827.

Πρὸ ἐτῶν ὁ μαθητῆς μου κ. Δήμου μοῦ ἔδωσε ἕνα χειρόγραφο γραμμένο μετὰ τὸ 1843, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ ποιήματος «Εἰς τὸ 1843 διαφορὰ τῶν Μετσοβιτῶν» (φυλ. 176α) πού σατυρίζει τοὺς ἀρχόντους πού διαχειριζότανε τὰ λάσα τοῦ Μετσόβου. Τὸ χειρόγραφο περιεἶχει παροιμίες, αἰνίγματα, γνωμικὰ καὶ μερικὰ ποιήματα. Στὸ τέλος αὐτοῦ ὑπάρχουν δύο ποιήματα τὸ ἕνα μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «Αἱ θυγατέρες τοῦ διαβόλου» (φυλ. 174α) σὲ 26 στιχοὺς καὶ τὸ ἄλλο μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «Χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐντελοῦς κάλλους» (φυλ. 175α) σὲ στίχους 60. «Οἱ τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι τοῦ Βηλαρά, ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ θέματα καὶ τὴν τεχντροπία φανερώνεται ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σημείωση τοῦ ἀνωτέρου τοῦ χειρογράφου συγγραφέα, πού σημειώνει δίσπλα στὸν τίτλο τοῦ δευτέρου «Ἰωάν. Βελλαρά». Γιὰ τὴ γραφὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ Βηλαρά ἔχω γράψει ἕνα μικρὸ σημείωμα»

(1) Τὸ χειρόγραφο εἶναι σταχυομένο διαστάσεων 0,17 x 0,22 καὶ ἔχει 186 φύλλα. Εἶναι ἄ- τίτλο καθαρογραμμένο καὶ περιέχει 3986 παροιμίες Ἡπειρωτικῆς τακτοποιημένες μὲ ἀριθμητικὴ σειρά σὲ κάθεγραμμά του ἀλφαβήτου. Γιὰ λῆμμα λαμβάνεται ἡ πρώτη λέξη κάθε παροιμίας καὶ ὄχι ἡ κυριαρχούσα. Μετὰ τὴν ὅλη ἀλφαβητικὴ καταγραφή καταγράφονται οἱ ἐξηγήσεις αὐτῶν. Τὸ χειρόγραφο προφανῶς εἶναι γραμμένο κατ' ἀπομίμησιν τῶν Ἡπειρω-

Τὰ ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ Βηλαρά πού δημοσιεύουμε παρακάτω ἔχουν βέβαια ἀλλοιωθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀντιγραφεῖς, ὅπως καὶ ἄλλα πολλὰ ποιήματά του, ἀλλὰ ἔχουν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ποιήσεως τοῦ Βηλαρά. Στὸ ἴδιον τὸ χειρόγραφο ὑπάρχει καὶ ἄλλο ἕνα ποίημα μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «Οἱ δώδεκα μῆνες ἀπὸ ἡμερολόγια» πού δείχνει καθαρὴ Βηλαρικὴ τεχντροπία, ἀλλὰ δὲν μοῦ φαίνεται νὰ εἶναι τοῦ Βηλαρά.

Στὸ τέλος τῶν δύο ἀνεκδότων ποιημάτων τοῦ Βηλαρά δημοσιεύουμε καὶ ἄλλο ἕνα ὀλιγόστιχο ποίημα πού δὲν περιλαμβάνεται σὲ καμμιά ἐκδοσὴ τῶν ἔργων του, πού βρίσκεται δημοσιευμένο σ' ἕνα λόγιο τοῦ παλαιοῦ καθηγητῆ τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς Στεφ. Ράδου (σελ. 17). Στὸ ποίημα αὐτὸ ὁ Βηλαράς σατυρίζει τὸν διδάσκαλο τῆς ἐποχῆς του Ἀναστάσιο Μπαλάνο. Τὸν ἴδιο Μπαλάνο τὸν σατυρίζει καὶ στὰ ποιήματά του «Ἡ πυρκαϊὰ τῶν Ἰωαννίνων» (Ἄπαντα ἐκδ. Βαβαρέτου σ. 116) καὶ σ' ἕνα ἄλλο μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «Στὸ Μπαλάνο» (αὐτ. σελ. 138).

τῶν παροιμιολογῶν Παρθενίου. Κατζίουλη καὶ Παν. Ἀραβαντινοῦ.

(2) Περιοδικὸν «Ἐλλοπία» Ἰωάννινα 1131 ἔτος Α' σελ. 280.

(3) Λόγος ἐκφωνηθεὶς τῇ 8' Ἰουλίου 1871 ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς Στεφάνου Α. Ράδου κατὰ τὰς ἐνιαυσίους ἐξετάσεις εἰς δὲ ἐνστάσεις καὶ ἀγορεύσεις κατὰ τὴν συζητήσιν τῶν κανονισμῶν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς πόλεως Ἰωαννίνων ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἐν Ἀθήναίς 1879.

Αἱ ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΒΟΛΟΥ

Θέλοντας ὁ διάβολος νὰ γενεολογήσῃ τὸ γένος του τὸ σπέρμα του στὴ γῆν νὰ τὸ ἀξέσῃ γιὰ νὰ μπορέσῃ μὲ αὐτὸ πολλοὺς νὰ κατεβάσῃ στὸν Ἄδη μὲ τοῦ λόγου του διὰ νὰ τοὺς κολάσῃ ἐδιάλεξεν καὶ ἔλαβεν διὰ γυναῖκα μίαν πολλὰ καλὴν τοῦ λόγου του ὀνόματι Κακίαν καὶ θυγατέρας ἔκαμεν ἐπτά μ' αὐτὴν ἀντάμα

κι ὄλαις ταῖς ὑπάνδρευσεν πάραυτα ἐν τῷ ἄμα.
Ἡ πρώτη κόρη ἦτανε ἡ Ὑπερηφανεία
καὶ τὴν ὑπάντρευσε ἐὺθὺς δίχως ἀργοπορία
μὲ τοὺς ἐνδόξους καὶ λαμπροὺς ἀνθρώπους καὶ μεγάλους
μὲ ἡγεμόνας ἄρχοντας καὶ μὲ ὀφφικιάλους.
Ἡ δευτέρη τοῦ ἦτανε νὰ ἡ Φιλαργυρία
καὶ τὴν ὑπάνδρευσε ἐὺθὺς μὲ τὴν Πτωχολογία.
Τὴν τρίτη Ἀολιότητα αὐτὴν μὲ τοὺς χωριάτας
τὴν ἔδωσε, τὴν πάντρευσε χωριάτας ζευγολάτας.
Τὴν δὲ τετάρτην κόρην τοῦ ὀνόματι Ζηλείαν
μὲ τοὺς τεχνίτας πάντρευσε μὲ πᾶσαν προθυμίαν.
Τὴν πέμπτην δὲ Ὑπόκρισιν αὐτὴν τὴν ὑπάνδρευε
μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικούς καὶ τὴν ἐσυντροφεύει.
Τὴν ἕκτην δὲ Ἀπάτην δὲν ἠδύρεν νὰ πανδρεύσῃ
καὶ σταῖς γυναῖκαις μεταξὺ αὐτὴν τὴν εἶχε θέσῃ.
Τὴν δὲ ἑβδόμην κόρην τοῦ ὀνόματι Πορνείαν
τὴν ἄφησεν ἀνύπανδρον κοινήν στὴν Πολιτείαν
γιὰ νὰ μπορῇ πᾶς ἄνθρωπος ὅταν ἐπιθυμήσῃ
νὰ τὴν εὐρίσκῃ εὐκόλα δίχως ν' ἀργοπορήσῃ.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΝΤΕΛΟΥΣ ΚΑΛΛΟΥΣ

Ἄσσοι εἰς κάλλος γυναικῶν προσφέρετε λατρείαν
καὶ εἶθε ὑποκείμενοι εἰς ἔρωτος δουλείαν,
ἂν θέλετε νὰ μάθητε νὰ βλέπητε μὲ κρίσιν
ποιὸ πλάσμα τὸ καλύτερον ὑπάρχει εἰς τὴν κτίσιν
ἔλατε ἐδῶ ν' ἀκούσητε ἔλθετε μὴν ἀργῆτε
νὰ σᾶς διδάξω ἐντελῶς νὰ πληροφορηθῆτε,
τελείας ὠραιότητος ποιά εἶναι τὰ σημεῖα
καθὼς ἐγὼ τὸ ἔμαθα εἰς φράγγικα βιβλία.
Ἐπάνω εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τῆς εὐμορφίας
πολλὰ οἱ πάλαι καὶ οἱ νῦν εἶπον μετ' εὐγλωττίας
διότι εἶναι διάφορον κάλλος εἰς κάθε τόπον
καθὼς εἶναι διάφοροι καὶ αἱ γνῶμαι τῶν ἀνθρώπων.
Ἐνας ὅμως περίεργος πολλὰ πεπαιδευμένος
σοφὸς νομοδιδάσκαλος καὶ Ἰταλὸς τὸ γένος
ἐγγράφως ἐδιόρισε ποιά εἶναι ἀναγκαῖα
εἰς τὴν καλλονὴν τῶν γυναικῶν καὶ ἀληθῶς ὠραία.
Τριάντα προτερήματα μετροῦμεν ἀνὰ τρία
ἄπερ τὸ κάλλος ἀπαιτεῖ καὶ αὐτὴ ἡ συμμετρία.
Πρέπει λοιπὸν νὰ εἶν' λευκὰ τρία ὡσάν τὸ γάλα
οἱ ὀνυχες, τὰ δόντια, τὸ δέρμα κι ὄχι ἄλλα.
Μαῦρα δὲ πάλιν καὶ λαμπρὰ πρέπει νὰ εἶναι τρία
ὁ στολισμὸς τῆς κεφαλῆς τὰ μάτια καὶ τὰ φρύδια.
Τρία νὰ εἶναι κόκκινα τοῦ ἔρωτος ὡς φλόγες
τὰ χεῖλη καὶ τὰ μάγουλά καὶ τῶν βυζιῶν οἱ ῥόγες.
Αὐτὰ εἶναι τὰ χρώματα διὰ τὴν εὐμορφίαν
τὰ δὲ λοιπὰ χρειάζονται διὰ τὴν συμμετρίαν.
Πρέπει νὰ εἶναι δὲ μακρὰ πάλιν αὐτὰ τὰ τρία

τὰ χέρια καὶ τ' ἀνάστημα καθὼς καὶ τὰ μαλλία.
Τρία νὰ εἶναι πρέπουσι κοντὰ ὅμως μετρίως
τὰ δόντια, τὰ ποδάρια τῆς καὶ τὰ αὐτιά ὁμοίως.
Τρία φαρδιά ἀρμόζουσι εἰς εὐμορφες κοκόναις
τὸ στήθος καὶ τὸ μέτωπον καθὼς καὶ οἱ λαγῶνες.
Τρία δὲ πρέπουσι στενὰ καὶ καθενὸς τ' ἀρέσει
τὰ δύο δύνανται νὰ εἰπῶ τὸ στήμα καὶ τὴ μέση
τοῦ τρίτου δὲ δὲν ἠμπορῶ νὰ σᾶς εἰπῶ τὸ μέρος
εἶναι τοῦ κόσμου ἡ ἀρχὴ καὶ τῶν ἐρώτων τέλος.
Χονδρὰ νὰ εἶν' ἀρέσκουσι αὐτὰ τὰ τρία μέλη
τὰ μέρη τὰ ὀπίσθια ἢ ἦβη καὶ τὰ σκέλη.
Τρία νὰ εἶναι δὲ λεπτά πρέπει ἐκ τοῦναντίου
τὰ χεῖλη καὶ τὰ δάκτυλα καὶ αἱ τρίχες τοῦ κορμίου
ἢ μύτη καὶ τὸ πρόσωπον τῶν μῆλων τὸ ζευγάρι
εἰς τὰ ὅποια μεταξὺ ὁ ἔρωτος ἔχει θρόνον
Αὐτὰ εἶν' τὰ τριάκοντα χερίσματα τοῦ κάλλους
εἰς ὄλους ἀξιέραστα μικροὺς τε καὶ μεγάλους.
Εἰς ὅποιαν τὰ ἐχάρισεν ἡ φύσις μαζωμένα
ἢ καὶ ἂν λείπῃ μοναχὰ ἀπὸ αὐτὰ κανένα
ἐκείνη εἶναι εὐμορφὴ καὶ παντελῶς ὠραία
εἰς μὲν γυναῖκας κορωνίς εἰς ἄνδρας δὲ εὐκταία.
Ὅμως ἐγὼ στοχάζομαι ἂν καὶ λείπῃ μόνον
ἐν ὅπερ εἰς τὴν καλονὴν δίδει ἰσχυρὸν καὶ τόνον
ἐκεῖνο τὸ δὲν ξέρω τί ποῦ χάριν ὀνομάζουσι
κι' ἄλλοι δὲ, ἐλκυστικὸν ἴσκιον ἀέρα κράζουσι
ποῦ εἶναι ὡσάν ἄρτυμα εἰς ὄλας τὰς εὐμορφίας
τοῦ ἔρωτος ἢ ἔξαψις κέντρον ἐπιθυμίας.
ὄλα ὑπάρχουν μάταια ψυχρὰ νενεκρωμένα
διότι ἐμψυχώνονται ὅλ' ἀπ' αὐτὸ τὸ ἕνα.
Κι' ἂν εἶναι μιὰ εὐμορφὴ χωρὶς αὐτὴ τὴ χάρη
Ἄγγιστρι δίχως δόλωμα ὅπου δὲν πιάνει ψάρι
Ὡς ἄνθος ὠραιότατον χωρὶς τὴν εὐωδίαν
Ὡς ὄργανον τῆς μουσικῆς χωρὶς τὴν ἀρμονίαν.

ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΟΥ ΜΠΑΛΑΝΟΥ

Τὴν Ἑλληνικὴν Γραμματικὴν Μπαλάνου Ἀνυστάση
Ἐνας φίλος τοῦ ποτὲ ἔτυχε νὰ διαβάσῃ.
— Ὡ εὐτυχῆς, ἐφώνησε, τρίς-εὐτυχῆς Ἑλλάδα
Κατὰ ἀλήθειαν ἠμπορῶ νὰ σέ εἰπῶ γελάδα.
Ὅπου ἐβγάζεις εἰς τὸ φῶς καὶ τρέφεις τέτοια βότνια!
Πόσον θὰ μᾶς ὠφέλαγαὶν τέσσαρ' ἂν εἶχαν πόδια!

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ

ΔΗΜ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

« Η ΦΛΟΓΕΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ »

ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας, όποιες κι αν είναι οι μελλοντικές εξελίξεις της, σημαντική κατέλαβε και θα κατέχει θέση το όνομα και έργο του Κωστή Παλαμά. Το ποιητικό του έργο, πατριωτικό, έθνικό, λυρικό, ρωμαντικό, έπικό, σατυρικό, φιλοσοφικό, είναι ένας δλόκληρος κόσμος. Με οδηγητή το στοχαστικό του στίχο ξανοίγει ο μελετητής πλατειούς πνευματικούς όρίζοντες κ' ή σκέψη του και το αίσθημα του απλώνονται από τα πλέον ταπεινά του κόσμου, που τα ζεσταίνει μια ζωτική πνοή, ως τη φεγγαβολή των άστρων τή μυστηριακή. Παρακολουθεί κανείς μαζί του τους καημούς της λιμνοθάλασσας και τή λεβεντιά της δημοτικής μούσας, τό λαϊκό μοιρολόι, που μεταβάλλεται σε μαρμαροσκάλιστο ανάγλυφο επάνω σε αρχαϊκό τάφο, τους πόνους, τις λαχτάρες, τις ταπεινώσεις και τις ανατάσεις τής Έλληνικής φυλής, τή μοίρα του ανθρώπου και τή μοίρα των θεών, τά περασμένα και τά μελλούμενα. Μαθαίνεις Έλληνας αναγνώστης τή γλώσσα του. Γιατί ο Παλαμάς δούλεψε όσον ελάχιστοι άλλοι,

(1) Η διάκριση του πατριωτικού και του έθνικού ποιητή δεν πρέπει να ξαφνίζει. Πατριωτικός είναι εκείνος που εμπνέεται από θέματα πατριωτικά, π.χ. ο Παράσχος, ο Χριστοβασίλης κ. λ. π. Ένώ έθνικός ονομάζεται εκείνος που αποκαλύπτει τήν ψυχή του έθνους του, εξετάζει τα προβλήματα του και του γίνεται οδηγός με τήν προοπτική που του ξανοίγει και με τά ιδανικά που του προβάλλει.

για να γίνει ή δημοτική από άπλό γλωσσικό ύλικό, ένα γλωσσικό όργανο ίκανό να εκφράζει λεπτεπίλεπτα συναισθήματα και στριφνά διανοήματα: να γίνει γλώσσα τής λογοτεχνίας. Δεν μπορούμε σήμερα ν' αντιληφθούμε σε τί κόπους έχουν υποβληθεί οι πρωτεργάτες τής δημοτικής, που είχαν μια γλώσσα ακατέργαστη στα χέρια τους και με τήν μεγάλη επίδραση τής καθαρεύουσας στην προφορική γλώσσα των πόλεων και τή νοθεία, που έφερνε τό άνοκάτωμα αυτό τής καθαρεύουσας και τής δημοτικής. Σήμερα με ξεδιαλεγμένους τους δημοτικούς τύπους από τά σπάνια ή από τά άκαλαισθητα στοιχεία τής, με δανεισμένα στοιχεία από τήν καθαρεύουσα, που έχουν πιά τυποποιηθεί μέσα στα πλαίσια του σημερινού λόγου, με τήν έλλειψη τέλος τής αντίδρασης δίχως όρια, μπροστά στην όποία βρέθηκαν οι άνθρωποι το 1890, έχουμε προχωρήσει πάρα πολύ, ώστε μόλις να μπορούμε να φαντασθούμε, τι δύναμη ψυχής χρειάστηκε να έχουν οι άνθρωποι εκείνοι, που δούλεψαν για να χαρίσουν στο έθνος τήν έθνική του γλώσσα, Ψηλαφίζει τέλος τά ιδανικά τής φυλής του. Όποιες κι αν είναι οι πολιτικές και κοινωνικές αντιλήψεις του καθενός, όπως δήποτε κι αν αντιλαμβάνεται τήν έννοια τής πολιτείας, το ότο παραμένει πάντα σταθερό: ότι είμαστε ένας κόσμος ελληνικός, με τήν ίδια πολιτιστική παράδοση,

με τά ίδια προτερήματα ή έλαττώματα, ότι αποτελούμε ιδιαίτερο όργανικό σύνολο μέσα στην διεθνή κοινωνία και ότι πρόκειται με τά ιδιαίτερα αυτά πολιτιστικά στοιχεία σαν ένα σύνολο να προσφέρουμε τις υπηρεσίες μας στο μεγάλο έργο τής ανθρώπινης προόδου. Μακριά από τον έαυτό μας θάμοιάζουμε σά χόρτο ξεριζωμένο. Υπάρχουν ιδανικά τής φυλής, που άλλαξαν δια μέσου των αιώνων, και άλλα που παραμένουν άμετάβλητα, υπάρχουν και υποσυνειδητες τάσεις, δημιουργήματα του μακρόχρονου πολιτισμού μας, που παραμένουν σταθερά μες στην ψυχή μας και κάπου—κάπου μας κάνουν να φαινόμαστε σαν πρότυπο ανάμεσα σ' άλλα έθνη.

Να γνωρίσουμε τον έαυτό μας σαν άνθρωποι και σαν Έλληνες, να ποιά υπήρξε ή κυριότερη ποιητική άποστολή του Κωστή Παλαμά. Εκεί τείνουν όλες οι ποιητικές του προσπάθειες από τον «Ύμνο τής Αθηνάς» ως τις «Νύχτες του Φήμιου». Η «'Ασάλευτη ζωή», ο «Δωδεκάλογος του Γύφτου», ή «Φλογέρα του Βασιλιά», οι «Βωμοί», είναι από τα κυριότερα έργα του ποιητή, όπου εξετάζονται πλατύτερα και συνθετικώτερα τά προβλήματα του ανθρώπου και του Έλληνοισμού. Και ανάμεσα σ' αυτό ή «Φλογέρα του Βασιλιά» είναι τό κατ' έξοχήν τραγούδι τής Έλληνικής φυλής.

Περισσότερο από τον «'Ασκραίο» και τον «Δωδεκάλογο του Γύφτου» ο Παλαμάς παρουσιάζεται έπικός ποιητής με τή «Φλογέρα του Βασιλιά». Το ποίημα αυτό στην πρώτη όψη του φαίνεται σαν μια έπική σύνθεση αναφερόμενη σ' ένα έπεισόδιο τής χιλιόχρονης Βυζαντινής αυτοκρατορίας, τήν επίσκεψη δηλ. του Βασιλείου Βου του Βουλγαροκτόνου στην Αθήνα και τό προσκύνημα του στην Παναγία τής Ακρόπολης μετά τή συντριβή και τήν ύποταγή των Βουλγάρων. Στη δεύτερη όψη του μάς δείχνεται σά

μια προσπάθεια γενικού χαρακτηρισμού τής Βυζαντινής ζωής, τής θρησκευτικής και ήρωϊκής, που διατηρεί συνειδητά ή υποσυνειδητά άσβεστη τήν παράδοση του Αρχαίου Έλληνικού κόσμου. Και σε μια τρίτη όψη είναι ή συνθετώτερη γύρω από τον Έλληνικό κόσμο όλων των εποχών προσπάθεια του Παλαμά και όλης τής Έλληνικής λογοτεχνίας. Ίσαμε τώρα. Αρχίζει ή σύνθεση αυτή από τή μελέτη των απλών τοπωνυμίων, συνεχίζεται με τήν ανάμειξη και τήν επίδραση επάνω στον τόπο ξένων λαών και πολιτισμών και ολοκληρώνεται με τους θεούς και τους ήμιθέους τής Ελλάδας, τή ζωή τους τήδράση τους και τήν επίδρασή τους, τήν εγκατάλειψη από τους πιστούς και τό θραμβευτικό προυνσίασμα των νέων θεών. Προφητικοί λόγοι ακούονται για τήν εγκατάλειψη και των νέων αυτών θεών από τήν καταλυτική δύναμη τής επίστήμης, ή όποια μ' όλα τα ότα δεν μπορεί ν' άρνηθεί ούτε τή Σοφία—Αθηνά, ούτε τήν Αφροδίτη—Αγάπη. Και τελειώνει ο μυστηριακός αυτός ύμνος με τον άφορισμό του Ηρακλείτου «στα πάντα γυρισμός των πάντων». Οι μεταβολές είναι οι τρικυμίες τής θάλασσας—ζωής, θολώματα τής επιφάνειας τής μονάχης, οι άγνωσιες είναι οι συννεφίες, που καλύπτουν τους ξάστερους αιθέρες. Όλα τά νερά από τή θάλασσα ξεκινούν κ' εκεί έπιστρέφουν, χωρίς αυτή να χάσει τίποτα, ούτε να κερδίσει. Το ίδιο συμβαίνει και με τον κόσμο, που φαινομενικές μονάχα γνωρίζει μεταβολές. Οι λατρείες είναι κάτι άσχετο με τήν ύπερούσια πραγματικότητα, που βρίσκεται έξω από τό κράτος των άπατηλών φαινομένων.

Περισσότερο κι από τό Σολωμό και πολύ περισσότερο φυσικά από κάθε άλλον ο Παλαμάς δίνει σ' ώριμα μεγαλειώδη ποιητικά όργα και μεταξύ αυτών και στην «Φλογέρα» τις κύριες γραμμές των κατευθύνσεων του Έλληνικού πνεύματος. Οι

τρείς ιστορικές εποχές και ιδίως οι δύο πρώτες, η Αρχαία και η Βυζαντινή, παρουσιάζονται βαθύτατα μελετημένες και σοφώτατα καθωρισμένες. Τα κύρια χαρακτηριστικά τους φανερώνονται σε ό,τι μονιμώτερο στοιχείο έχουν και σε ό,τι διατήρησαν κ' έδωκαν σαν κληρονομιά στην εποχή μας. Ήξετάζεται προσεκτικά τι κλάδους έχασε το Έλληνικό δέντρο, αν συντρίφτηκε ή αν άνθεξε και παραμένει το ίδιο σαν και πρώτα. Τι άφησαν και τι αλλαγές προκάλεσαν οι λαοί που πέρασαν, ποιά πολιτική ή πνευματική ή έθνολογική επίδραση είχαν επάνω στον Έλληνικό κόσμο.

Παντού άλλοθι γύρω από τα ζητήματα και τα προβλήματα αυτά μας δίνει αποσπασματικά τις ιδέες του. Μόνον εδώ έξετάζονται συνολικά και με τελείως ξελαγαρισμένες αντιλήψεις. Ξέρει ο ποιητής τι πρέπει και τι μπορεί να δώσει ή κάθε μιά από τις περασμένες εποχές στη σημερινή, που όλοένα δημιουργείται, χωρίς να έχει ακόμα ολοκληρωθεί, και ξέρει επίσης ποιά στοιχεία απ' αυτά μπορούν να συσχετισθούν και να θεωρηθούν σαν ένα πράγμα κάτω από το φως της έπιστήμης και της φιλοσοφίας. Γι' αυτό και προτιμούσε ο Παλαμάς απ' όλα τα βιβλία του τη «Φλογέρα».

Οι κριτικοί στάθηκαν μέχρι σήμερα περισσότερο στο «Δωδεκάλογο του Γύφτου», ίσως γιατί τους τραβούσε πιο πολύ η μυστηριώδης μορφή του ήρωα, ίσως για όρισμένα ασυγκριτά πράγματα λυρικά κομμάτια, άλλα με έπικό και άλλα με φιλοσοφικό ή μυστηριακό χαρακτήρα, που υπάρχουν μέσα εκεί, όπως π. χ. το «τράγούδι του άδάρκρου», το πανηγύρι της Κακάβας, ή Αγάπη, ο θάνατος των θεών και άλλα. Άλλ' ο «Δωδεκάλογος» είναι κυρίως ένα έπος κ' ένα λυρικό έργο, που αφορά τον άνθρωπο σαν άτομο. Παράλληλα και σε όρισμένα σημεία μόνο τραγου-

διέται και η φυλή. Ένω στην «Φλογέρα» από τον πρώτο ίσαμε τον τελευταίο λόγο κι αυτά τα πρόσωπα με τους δικούς των καθημούς και με τα δικά τους πάθη, δεν υπάρχουν παρά σαν ήχώ της μεγάλης βοής που σηκώνει η Βυζαντινή πολιτεία.

Θεοί και ήρωες ζουν κι αυτοί γύρω από την Ελλάδα. Ο Χριστιανισμός περιπλέκεται κι αυτός με την Έλληνική ψυχή και δέχεται τις επίδρασεις της, όσο κι' αν επίδραση επάνω της κι ο ίδιος και σαν να την μεταμορφώνει. Η αρχαία παράδοση, όσο κι' αν φαίνεται πως χάθηκε, συνεχίζεται πάντα ζωντανή κάτω από άλλα σύμβολα με διαφορετικό στην επιφάνεια νόημα. Οι άρχαιοι ήρωες και πνευματικοί άρχηγοί παρακολουθούν το πέρασμα του Βουλγαροκτόνου κι ως είναι ίσως λησμονημένοι. Ο Έλληνας τότες πρό παντός δεν έχασε καθόλου τη μνήμη του. Με τρόπο μυστηριακό ο έμψυχωμένος αυτός τότες θυμίζει διαρκώς στον άνθρωπο την Ελλάδα.

Μόνο που τονίζεται άδρά και χιούπητά, ότι ο άνθρωπος έγινε τώρα άρκετά μωστικοπαθής, ότι λατρεύει διαφορετικά τους θεούς του, με άλλα ένδύματα και με άλλα όνόματα. Δεν λατρεύει πια την Παρθένα. Άθηνά αλλά την Παναγιά- Παρθένα, την άγνη μητέρα, που εκπροσωπεί την ταπεινή καλωσύνη και αγιότητα. Η λεπτή Έλληνική σκέψη δεν χάνεται τώρα σε διαλεκτικές συζητήσεις για τήνευση της αλήθειας, άλλ' η ψυχή του πιστού έξαντλείται σε μιά διαρκή προσευχή κ' ένατέμηση του μυστηρίου, που βρίσκεται πέρ' από τη ζωή. Αυτό είναι κάτι που μοιάζει σαν ξένο προς το Έλληνικό πνεύμα, άλλ' είναι η μοιραία επίδραση των καιρών. Κι ο ποιητής δραματίζει μιαν εποχή καινούργια, όταν πια θα έχει πάρει τον πραγματικό σχηματισμό της, όπου τα σύμβολα, αρχαία και νέα, θα υποχωρήσουν μπροστά στης έπιστημονικής γνώσης το καθα-

ρό φως, θα συγχωνευτούν και θα μας δώσουν τη γνώση των καθαρών ιδεών.

Δεν θ' ανσφέρουμε τότε πια τους θεούς με τα όνόματά τους, αλλά θα λέμε αγάπη, πόλεμος, ήρωϊσμός, σοφία, πίστη, άρετή, έπιστήμη, όμορφιά. Και έν τούτοις οι θεοί πάντα θα είναι «οί άστραπόπετρες του άδρατου» και πάντα «μες στης ιδέας τα ξεθώρα και τα γραφα οί εικόνες».

Δεν πιστεύει ο ποιητής, ότι θα φτάσει μιά εποχή, που θα σταματήσει ή ανθρωπότης σε μιά ευδαιμονική κατάσταση και θα πει. «Εδώ καλά είμαι» αυτό το σύστημα είναι όριστικά το καλύτερο» αυτή ή γνώση δεν αφήνει χόσματα».

Πάντα θα μεταβάλλεται ή ζωή, πάντα θα πολεμάει και θ' αγωνίζεται ο άνθρωπος. Το αξίωμα του 'Ηρακλείτου «πόλεμος πατήρ πάντων.» βρίσκει στον Παλαμά τον μεγαλοφωνότερο ψάλτη του. Πάντα θα στέκει ψηλότερα από τους πολλούς ο έκλεκτός κι από τον έκλεκτό θα στέκει πιο ψηλά ο δυνατός. Γιατί τα κράτη και τους λαούς δυο δυνάμεις τους κυβερνούν, ο Νόμος κ' ή Βία. Και όποιος θέλει να εφαρμόσει αυτό που θεωρεί σαν τελειότερη δικαιοσύνη από τις άλλες, πρέπει να έχει τη δύναμη για να την επιβάλλει. Άλλιως ή δικαιοσύνη του θα μείνει ανεφάρμοστη.

***

Ποιά είναι ή υπόθεση του έργου; Άν θελήσει κανείς να βρει τις περιπέτειες που συνήθως έχουν όλα τα έπικά έργα, αν θελήσει να βρει την έπική σύγκρουση και τις όμαδικές άνδραγαθίες, όπως μας γίνονται γνωστές από τα μεγάλα έπη της αρχαιότητας, τα Όμηρικά έπη ή τα Άργοναυτικά π. χ. του Άπολλωνίου, στά χαμένα θα ψάξει μέσα στους δώδεκα λόγους της «Φλογέρας». Γιατί κ' εδώ ο Παλαμάς δεν δραματοποι-

εί με την κυρία σημασία της λέξης, αλλά παρουσιάζει αντιπροσωπευτικούς τύπους μιάς εποχής κ' ενός όρισμένου πολιτισμού και κόσμου. Γίνεται βέβαια λόγος για τη μοίρα, που κυριαρχεί στις έπικές και τις δραματικές υποθέσεις· είναι όμως ή μοίρα πιο πολύ της ιστορίας, όχι εκείνης που την ζητάει ή έπική αλήθεια. Είναι μιά μοίρα που ταυτίζεται με την ιστορικήν ανάγκη, που γενικεύεται και παίρνει παγκόσμιο χαρακτήρα· δεν προέρχεται από τη δικαιοσύνη που γυρεύουν τα πράγματα. Αυτό είναι το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που υπάρχει στην «Φλογέρα». Τα έτοιμα δεν τιμωρούνται από κάποιο νόμο ήθικό ή θρησκευτικό, αλλά τιμωρίες και θρίαμβοι, άποθεώσεις και ξεπεσμοί, είναι άποτέλεσμα της πάλης που διεξάγεται αδιάκοπη, τραχεία, σκληρή μεταξύ ανθρώπων, λαών, θρησκείων και πολιτισμών, που υπακούουν στο νόμο της αιώνας αλλαγής και ανακύκλωσης των πάντων.

Όπως στις Τρωάδες του Εύριπίδη δεν υπάρχει τραγική υπόθεση, αλλά μόνο παθητικές τραγικές σκηνές, έτσι και στη «Φλογέρα» υπάρχουν έπικοί πίνακες, αλλά δεν υπάρχει, όπως το γνωρίζουμε, ολοκληρωμένο έπος. Χωρίς μυθιστορηματικές περιπέτειες και χωρίς έξωτερικές δραματικές συγκρούσεις ατόμων ή υπόθεση της «Φλογέρας» είναι ή έξης:

Το 1018 έπειτα από 42 χρόνια πόλεμο έναντίον των Βουλγάρων ο μεγάλος αυτοκράτωρ του Βυζαντίου Βασίλειος Β' ο Βουλγαροκτόνος συνέτριψε τελείως κάθε έχθρικήν αντίσταση, έκυρίευσε την πρωτεύουσα των Βουλγάρων, την Άχρίδα, έπήρε τους θησαυρούς του τελευταίου ήγεμόνα τους Σαμουήλ κ' έκαμε τη Βουλγαρία Βυζαντινή έπαρχία. Τότε ο Χριστιανός σκέφτηκε να προσκυνήσει την Παναγία «την υπέρμαχο στρατηλάτισσα», που βοηθάει τα δπλα των βυζαντινών «κατά Βαρβα-

ρων». Δέν αποφασίζει νά τήν προσκυνήσιστήν Πόλη, οὔτε στή Θεσσαλονίκη, οὔτε ἄλλου πουθενά, ἀλλά προτίμησε νά κατεβεί στήν Ἀθήνα «στή Μαρία τήν κυρ—Ἀθηνιώτισσα» μέσα στόν Παρθενῶνα τῆς Ἀκρόπολης πού ἦταν τότε ἐκκλησία πρὸς τιμὴν τῆς Παναγίας. Ἀκολουθεῖ τὸν βασιλέα του καὶ ὁ Βυζαντινὸς στρατὸς, στρατολογημένος ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Βυζαντινῆς Ἑλλάδας, τῆς «Ρωμανίας». Ἐπίσης εἶναι μαζί του καὶ πολλοὶ ξένοι εἴτε μισοσφόροι εἴτε καὶ ἐξ ἀνάγκης σάν ὑπῆκοοι τοῦ κράτους. Περνῶντας ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς χώρες Μακεδονία, Θεσσαλία, Στερεά, τῶν ὁποίων ψάλλει τὸ ἐγκώμιο, φτάνει στήν Ἀθήνα. Ὁ ἱερός Βράχος σίσθάνεται τὸν ἐρχομὸ καὶ περιμένει τὸ στρατὸ πού ἐρχεται, ἀναλογιζόμενος συνάμα καὶ ὄλους τοὺς ἐρχομοὺς τῶν βαρβαρικῶν σιφῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν θεῶν τοὺς ἐρχομοὺς στήν ἐνδοξη χώρα. Τέλος διακρίνει τὸ Βουλγακτόνο μετὸν στρατὸ του καὶ σὲ μιὰ ἀποθεωτικὴ σύγκριση μετὰ τὸ Θεὸ τοῦ Πολέμου ἀναφωνεῖ.

Ὁ Ἄρης εἶσαι κ' ἐρχεσαι καὶ
Ἰκλαῖς μὲς στή ψυχὴ σού
με μιὰ καινούργια δύναμη τὴν ἴδια
τὴν Ἑλλάδα,

Ὁ Βουλγαροκτόνος ἀνεβαίνει στήν Ἀκρόπολη, μπαίνει στόν Παρθενῶνα καὶ προσεύχεται στήν Παναγία. Ἐξιμολογεῖται τοὺς ἀγῶνες του, τίς ἀγωνίες του, ἐκθέτει τὰ βάσανά του. Ἐξηγεῖ κάποιο προφητικὸ ὄραμα, πού εἶδε καὶ πού ἀναφέρεται στὰ δεινὰ, πού πρόκειται νά πέσουν στό Βυζάντιο καὶ στόν Ἑλληνικὸ κόσμον, τίς προφητείες γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς, πού τὴν ταυτίζει μετὰ τὴν μυθικὴν Ἀντλαντίδα, γιὰ τὴν κυριαρχία τοῦ Μαμωνᾶ καὶ τὸ ἐργατικὸ κίνημα, πού παρουσιάστηκε στὲς ἡμέρες μας τραχὺ καὶ ἀδυσώπητο, καὶ τέλος γιὰ τὸ κράτος τῆς ἐπισήμης, πού θὰ καταργήσει τὰ εἰδῶλα καὶ τίς θρησκείες, διατηρῶντας δύο θεότητες, τὴν Ἀ-

θηνᾶ—Σοφία καὶ τὴν Ἀφροδίτη—Ἀγάπη. Καὶ συμπληρώνει ὁ Βουλγαροκτόνος τῆς ἐξιμολογήσεως του μετὰ τὴν ἀπάντησιν πού ἔδωκε στό τριπλὸ σκιάχτρο τοῦ ὁράματος, ὅτι ὑπάρχει μιὰ νομοτέλεια, πού καθορίζει ἀκριβῶς τὴ γέννηση καὶ τὴ φθορὰ τῶν πάντων, τῶν ἀστρῶν, τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν—εἰδῶλων. Καὶ αὐτὴ ἡ νομοτέλεια κηρύσσει τὴν αἰώνιαν ἀνακύκλωση «στὰ πάντα γυρισμὸς τῶν πάντων»

Ὅπως βλέπει κανεὶς, ἡ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιά» δὲν παρουσιάζει ἐξωτερικὰ καμμιά σύγκρουση καμμιά περιπέτεια. Ἡ τέλος πάντων κάποια περισπορῆ στήν ἀνάπτυξη τοῦ θέματος. Καὶ δὲν συνδέεται ἄμεσα μετὰ τὴν ὑπόθεσιν τόσο ὁ πρῶτος λόγος, πού ἀναφέρεται στό σκέλεθρο τοῦ Βουλγαροκτόνου, ὅσο καὶ ὁ δεῦτερος λόγος, πού ἀναφέρεται στοὺς ἡσικίους τῶν αὐτοκρατόρων καὶ στήν Αὐγούστα Θεοφανῶ. Βρίσκονται σχεδὸν ἔξω ἀπὸ τὴν κυρία ὑπόθεσιν καὶ οἱ λόγοι πού ἀναφέρονται στὸς Ἑλληνικοὺς τόπους γιὰ τὴν ἀξιοκρατικὴ ἢ αἰσθητικὴ ἀγάπη δὲν ἀπαιτεῖνὰ γίνονται ὁ λόγος πού γίνεται γι' αὐτοὺς. Ἡ νίκη τῆς νέας θρησκείας, ἡ νίκη τοῦ Βουλγαροκτόνου καὶ οἱ ἐξιμολογήσεις του γιὰ τίς μετέπειτα ἀναστατώσεις τοῦ κόσμου δὲν ἔχουν ἄμεση σχέση μετὰ τὴ λεπτομερῆ ἀναγραφὴ τῶν τόπων καὶ τῶν μαχητῶν, τῶν τοπωνυμιῶν καὶ τῶν γεγονότων, πού συνέβησαν στήν ἱστορία—ἢ μέλλει νὰ τὰ θεωρήσει σάν πραγματικὰ ἢ τέχνη (1)

Γιὰ ὄλους αὐτοὺς τοὺς λόγους τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιά» θὰ τὴν χωρίσουμε σὲ τρία μέρη. Πρῶτο, σὲ τὸ κύριωτερο μέρος, πού περιλαμβάνει τὸν ἐρχομὸ τοῦ βασιλιά στήν Ἀθήνα, τὴν προσευχὴν του, καὶ τίς ἐξιμολογήσεις του. Δεύτερο, στήν περιγραφὴ τῶν

(1) Ὁ ω. π. χ. τὸν θρησκευτικὸν ἐρχομὸν τοῦ Θεοῦ σὲ τὴν Θεσσαλίαν καὶ στήν Ἀρκαδίαν γιὰ νὰ βρεῖ τὸ ὄραμα τῆς ἀρχαίας τῆς ἀρχαίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἑλληνικῶν τόπων, τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς Βυζαντινῆς Ἑλλάδας καὶ τρίτο σὲ ἀποσπασματικὰ κομμάτια, ὅπως εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ Παρνασοῦ, ὁ ὕμνος τῆς Θεοφανῶς καὶ ὁ πρῶτος λόγος, πού θὰ μπορούσε τὸ πρῶτο μέρος του καὶ τελειῶς νὰ λείπει.

Ὅταν κατανοηθεῖ ὅτι τὸ δεῦτερο μέρος τοῦ πρώτου λόγου εἶναι τὸ κυρίως προλογικὸ ποίημα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου τῆς «Φλογέρας», ὅτι ἡ «Φλογέρα» ἀνήκει σ' ἕναν μεταγενέστερο ἄνθρωπο, τὸν ποιητὴ καὶ ὄχι τὸν Βουλγαροκτόνο καὶ ὅτι μέσα σ' αὐτὸ γίνεται λόγος γιὰ τὴ μορφή τοῦ μεγάλου Βασιλιά πού κατάντησε σκέλεθρο στή μνήμη τῶν συγχρόνων τοῦ ποιητῆ ἀνθρώπων, γίνεται εὐκολονόητο, ὅτι ὁ ποιητὴς γιὰ νὰ κάμει πῶς ἐκφραστικὴ αὐτὴ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα, χρησιμοποίησε μιὰ πληροφορία, πού τὴν ἀναφέρει ὁ Βυζαντινὸς ἱστορικὸς Παχυμέρης, γιὰ ἕνα σκέλεθρο, πού βρέθηκε στὴν ἐποχὴ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου τὸ 1260 καὶ τὸ σκέλεθρο αὐτὸ ἦταν τοῦ Βουλγαροκτόνου. Ἄνθρωποι τῆς παρακμῆς ἔβαλαν στό στόμα τοῦ σκελεθροῦ γιὰ ἐμπαιγμὸ μιὰ φλογέρα κ' ἐκείνη ἄρχισε νὰ ψάλλει τὰ ὅσα τραγουδεῖ ὁ ποιητὴς. Ἐνα τραγούδι ἡρώων ἤθελε νὰ γράψει ὁ ποιητὴς γιὰ νὰ ζυπνήσει τὸ φρόνημα τῶν συγχρόνων του. Αὐτὴ ἡ διάθεσιν τοῦ ἐνέπνευσε ἡρωϊκοὺς ὕμνους ὀρισμένου κύκλου γύρω ἀπὸ τὸν Βουλγαροκτόνο. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὕμνους αὐτοὺς φάνηκε ἀργότερα ὅτι μπορούσαν νὰ συνδεθοῦν, ἐνῶ μερικοὶ ἄλλοι ἔμειναν ἔξω, ὅπως «ὁ γιὸς τῆς χήρας». Οἱ ἄλλοι ἐχώρεσαν ἀσυμπλήρωτοι ἢ συμπληρωμένοι μετὰ ὀλοφάνερη τὴν συμπλήρωσιν του. Ἐτοί ὁ πρόλογος ἔγινε πρῶτος λόγος, ὁ ὕμνος τῆς Θεοφανῶς ἔγινε δεῦτερος, ὁ ὕμνος τῆς Ἑλληνικῶν τῶν μετὰ τὸ τραγούδι τοῦ Παρνασοῦ μαζί ἀπετέλεσαν τρεῖς λόγους, τὸν τέταρτο, πέμπτο καὶ ἕκτο. Οἱ ἄλλοι λόγοι περιστρέφονται γύρω ἀπὸ τὴν κυρία ὑπόθεσιν.

Τόσο ἡ κυρία ὑπόθεσιν ὅσο καὶ οἱ ἄλλοι λόγοι ἀποτελοῦν ὅλοι μαζί ἕνα πλατὺν ἐπικὸν ὕμνο μετὰ πολλὰ στοιχεῖα ὅμοια σὲ πολλὰ σημεῖα μετὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς Ὑμνους.

Εἶπαμε, ὅτι δὲν παρουσιάζει καμμιά ἐξωτερικὴ ἐπικὴ περιπέτεια· ὑπάρχει ὅμως σύγκρουση ἐσωτερικὴ καὶ εἶναι μιὰ σύγκρουση ἀδυσώπητη. Ἐδῶ πολεμᾷ ὁ Βυζαντινὸς μετὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς αὐτοκρατορίας, ἐκεῖ ἡ Παναγία μετὰ τὴν Ἀθηνᾶ γιὰ τὴν κυριαρχία τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ κόσμου· καὶ στὰ ἐρημονήσια τοῦ Μαρμαρᾶ γυρνᾶν τὴ νύχτα τὰ φαντάσματα τῶν νικημένων ἢ τῶν δολοφονημένων αὐτοκρατόρων, πού ἔπεσαν ἐπάνω στόν ἀγῶνα, τὸν ὁποιοδήποτε μετὰ ὁποιοδήποτε τὸ στεφάνι τῆς νίκης, εἴτε μιὰ πόλη τῆς ζυρίας, εἴτε τὸ στέμμα τῆς αὐτοκρατορίας, εἴτε τὴν ἀγάπη τῆς Αὐγούστας Θεοφανῶς. Καὶ αὐτὴ ἀκόμα ἡ Αὐγούστα καὶ μ' ὄλη τὴν ὁμορφιά τῆς ἔχει κάτι τὸ πολὺ ἀνδρικό καὶ σκληρὸ ἐπάνω της. Ἄν εἶναι ἡ πούλια τῆς ὁμορφιάς, εἶναι κ' ἡ μάνα τοῦ πάθους. Πολὺ φυσικὸ νὰ γίνῃ ἡ μάνα ἐνὸς Βουλγαροκτόνου. Ὅλες ὅμως αὐτὲς τίς συγκρούσεις τίς βλέπουμε στή «Φλογέρα» σάν ἀναμνήσεις. Τίς ζοῦμε μετὰ τὴ φαντασία μας ὄχι μετὰ τίς αἰσθήσεις μας. Τὰ δράματα δὲν ξετυλίγονται μπροστὰ στὰ μάτια μας. Ἀκοῦμε τὴ βουὴ τοῦ κερανοῦ, χωρὶς νὰ τὸν βλέπουμε.

Δὲν ὑπάρχει στήν «Φλογέρα τοῦ βασιλιά» καμμιά σκηνὴ πού νὰ μᾶς ξανοίγει τὴν ἡμερὴ ζωὴ καὶ τὴν ὁμορφιά τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, κανέναν διάλογον σάν ἐκεῖνον τοῦ Ἐκτοῦ καὶ τῆς Ἀνδρομάχης δὲν γαληνεύει τὴν πολεμικὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἀτμόσφαιρας τοῦ πάθους, πού κυριαρχεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Μοναδικὴν ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ὁ καλόγερος μετὰ τὰ κρίνα, ἀλλὰ καὶ κείνου πάντα ἦταν σὲ μάλωμα μετὰ τὴ βουλήν του γνώσῃ.

Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς χαρακτηρίζοντας τοὺς στίχους τῆς «Φλογέρας» σημειώνει:

Της έπικης μου θάλασσας τή γαλη-
 για τή δέρνουν
 παθητικές άνεμικές και λυρικά μελιτέ-
 [μια.
 Θα μπορούσαμε έμεις γά προσθέ-

σουμε ότι αυτές οι άνεμικές κι αυτά τα
 μελιτέμια έρχονται τόσο συχνά και
 κάποτε τόσο σφοδρά, ώστε να μη μέ-
 νει τόπος για μια ειδιλλιακή άφήγη-
 ση.

(Ακολουθεί)

ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από χίλιους όρθους, είμαστε φρασμένοι
 σ' ένα σημείο, όλοι για έναν σκοπό...
 Και προσμενουμε μ' άγνοια τυλιγμένοι,
 μα περισσότερο άξιολύπητοι γι' αυτό...

Μ' έναν ώρατο επίλογο θα τελειώσει
 το παραμύθι της ζωής.
 Μαυροντυμένοι όλημερίς,
 ήρωες με τα μαλλιά μας στον άγέρα,
 θα τριγυρνόμμε άγέρωχοι,
 στα σοκάκια, τή σκοτεινή αυτή μέρα.
 Κουρασμένοι ώ; θα νυχτώσει,
 στη φύση, στ' άστέρια, στην έσπέρα
 «άντιο» για πάντα θέ να πούμμε,
 και μ' έναν ώρατο επίλογο θα τελειώσει
 το παραμύθι της ζωής,
 που την ψυχή μας τόσο είχε πληγώσει!...

Πρέβεζα 1928

Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ.

Το παραπάνω ποίημα του Καρυωτάκη
 μας το έστειλε ο κ. Νεβκ. Τζάλλας συνο-
 δευόντάς το με το ακόλουθο σημείωμα.

Πέρουσι άκριβώς ψάχνοντας με κάποιον φί-
 λο μου σ' ένα κιβώτιο με πολλές έφημερίδες,
 βρήκαμε και μερικά αποκόμματα με ποιήμα-
 τα που ανάμεσα τους, ήταν και δυο του Κα-
 ρυωτάκη. Το ένα ήταν το περίφημο ή Πρέ-
 βεζα» και το άλλο «ό Επίλογος», που πρώ-
 τη φορά το βλέπαμε. Ψάξαμε στα "Απαντά
 του και στα ανέκδοτά του, που έξεοδόθηκαν με-
 ταγενέστερα, καθώ; και σε πολλά φιλολογι-
 κά περιοδικά, και όταν δεν το βρήκαμε πουθε-
 να δημοσιευμένο, το στείλαμε να δημοσιευ-
 τεί στην «Νέα Έστία» σόν ανέκδοτο.

Το γραμμα μας όμως μαζί με το ποίημα πα-
 ράπεσαν και τόσα που έχουμε και στον τόπο
 μας αξιόλογο φιλολογικό περιοδικό, το στέλ-

νομε για να δημοσιευτεί και υποθέτουμε
 πως ή Δημοσίεσή του, έχει κάποια αξία, κατά
 πρώτο λόγο, μια και το ποίημα αυτό δεν δη-
 μοσιεύθηκε, παρά σε μια μικρή κι άγνωστη έ-
 παγγελματική έφημερίδα χωρίς να γίνει γνωστή
 στον ευρύ κύκλο των γραμμάτων και κατόδεύτερο
 λόγο γιατί έχει τα χαρακτηριστικά γνωρίσμα-
 τα του ποιητή, τή λεπτή του σάτυρα, τήν αι-
 ώνιά του απαισιοδοξία και θλίψη, τα μορφο-
 πλαστικά ιδιώματά του, μαζί και τήν ψυχο-
 σύνθεσή των τριών σερμών ήμερών που πέρυ-
 σε στην πληχτική Πρέβεζα.

Νομίζουμε πως με τήν χειρονομία α α α
 τη συντελούμε και μεϊς κάπως, στο να βγούν
 στην δημοσιότητα το πλήθος των ανέκδοτων
 ποιημάτων, που καταχωνιασμένα στις στήλες
 των μικρών επαρχιακών έφημερίδων, πε-
 ριμένουν το στοργικό χέρι που θα τα βγάλει
 απ' την άφάνεια για να τα φέρει στο φως,

ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ ΤΖΑΛΛΑΣ

E. MÖRIKE

ΟΜΟΡΦΗ ΡΟΤΡΑΟΥΤ

Του βασιλιά του Ρίγγαγκ πώς τήν λέν ιήν κόρη;
 Ρότραουτ, όμορφη Ρότραουτ!
 Και τον καιρό της πώς τον περνάει,
 άφου ούτε κλώθει, ούτε κεντάει;
 Κυνηγάει και ψαρεύει.
 Να γινόταν να μεϊχ' έμένα κυνηγό της,
 να κυνηγάω και να ψαρεύω στο πλευρό της!
 Σώπα, σώπα καρδιά μου!

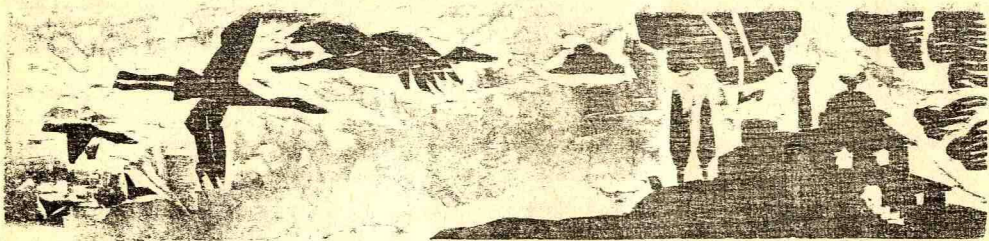
Και με καιρό, λίγον καιρό,
 Ρότραουτ, όμορφη Ρότραουτ!
 Στον πύργο του Ρηγός, τ' άγόρι πηρετάει,
 με κυνηγοσ στολή και μ' άλογο και πάει
 με τήν Ρότραουτ κυνήγι
 "Αχ να μουν βασιλιά παιδί και τίποτ' άλλο!
 Μούβαλε ή Ρότραουτ στην ψυχή καημό μεγάλο!
 Σώπα, σώπα καρδιά μου!

Μαζί στη σκιά του δέντρου μια φορά καθήσαν.
 Και γέλασε ή όμορφη Ρότραουτ.
 Τι με κοιτάζει τόσο λαίμαργα; άκουσέ με,
 άν σου το λέει ή καρδιά σου σκόψε, φίλησέ με.
 "Αχ! ανατρόμαξε τάγόρι.
 Μα ξανασκέφτεται: «τό λεύτερο μάφινει»
 και σκύβει και στα χείλη ένα φιλι της δίνει.
 Σώπα, σώπα καρδιά μου!

"Υστερα γύρισαν στον πύργο σιωπηλά.
 Ρότραουτ, όμορφη Ρότραουτ.
 Κ' έχει γιορτή μες στην ψυχή το παλληκάρι.
 Τώρα ουτοκράτορας γυναίκα κι άν σε πάρει,
 αυτό σταλιά δέ θα με γνοιάσει.
 Το ξέρετε και σεις του δάσους φύλλα ακόμα
 πώς τήν όμορφη Ρότραουτ φίλησα στο στόμα.
 Σώπα, σώπα καρδιά μου.

Μεταφρ. ΑΡ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

A— ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΕΩΣ ΚΑΙ ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

4.—

«Τὰ Γιάννινα αφήνουν τήν έντύπωσιν ενός μεγάλου χωριού· και νοιώθω να με κυριεύει μιὰ θλίψη καθώς βλέπω τους σκολιούς αυτούς κακοστρωμένους δρόμους, τοίχους που καταρρέουν, σπίτια με πόρτες και παράθυρα κλειστά. Πόσον τάχα καιρό θά πρέπει να ζήσουμε σ' αυτό τον τόπο; ποιος ξέρει! Καί μ' ἄλλη τή δύναμη τῆς θέλησης πού άνιτάσσω, αίσθάνομαι τὰ ρίγη τῆς ἔξορας και τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς νοσταλγίας».

Ὁ Francis Guesard, ἀπόσπασμα ἀπ' τὸ βιβλίο τοῦ ὁποίου παραθέσαμε στὸ πρῶτο ἄρθρο, συγκρατημένος και βαθῶς ὅπως φαίνεται ἀπ' ὄλο τὸ βιβλίο του, με πνευματικὴ καλλιέργεια πού προικίζει με τὴ δύναμη νὰ βλέπει κανέναν σὲ ἔγκαιρα και στὴν ψυχὴ προσώπων και πραγμάτων, δέ μῆς ἄφησε, μέσα στὴν ἐξειδικεύση πού μᾶς ἔκανε τῆς πόλης τῶν Γιαννίνων και τῆς εἰδικῆς ἀτμόσφαιρας τῆς, τὴν ὁποία ἔνοιωσε, μπορῶ νὰ πῶ περισσότερο και βαθύτερα κι ἀπὸ ἕνα Ρωμῆο Γιαννιώτη τοῦ 1900, δὲν μᾶς ἄφησε, λέω, νὰ καταλάβουμε τίς καλὲς ἢ κακὲς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴν ἐπιφανειακὴ τῆς πόλης μας ὄψη, γιατί τὴν ἀντίκρουσε σάν μελετητῆς και σὰ στοχαστῆς κ' αἰσθη-

κός. Κ' ἔτσι φάνηκε πὸ πολὺ μερολοπτικός και ἀπὸ ἕνα Γιαννιώτη.

Ὅμως *audiat ut ei aliter* pars ἄς ἀκούσουμε τώρα και μιὰ γυναῖκα, πού σάν τέτοια, ὅση κι ἂν ἔχει πνευματικὴ καλλιέργεια, εὐαίσθητη καθώς εἶναι και ἐκδηλωτικὴ, δὲν μπορεῖ νὰ συγκρατηθεῖ και γράφει γιὰ τὰ Γιάννινα τὰ σὺκα σὺκα και τὴ σκάφη σκάφη.

Ἡ γυναῖκα αὐτὴ εἶναι ἡ Nora Bielecka (—*Souvenirs de Iannina—Paris, editions speciales de «Paris Revue»—1913*), κόρη οὗ Γάλλου ὑποπρόξενου στὰ Γιάννινα, πού στὰ 1909 ταξίδεψε μέσω Κέρκυρας—Ἀϊ. Σαράντο στὴν πόλη μας και στὰ 1913 με τὸ Βαλκανικὸ πόλεμο, ἔγραψε και τύπωσε τίς ἐντυπώσεις τῆς ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς στὰ Γιάννινα.

Ἡ Νόρα Μπιελέκα στὰ 1919, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν οἱ φίλιτοι κ. κ. Βασ. Λάμπας, γιατρός, και Ἄλεκος Σακελλίων, καθηγητῆς, ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς Γαλλίδες διανοούμενες τοῦ Παρισιοῦ και κρατοῦσε ἀξιοπρόσεχτο φιλολογικὸ σαλόνι. Οἱ ἴδιοι εἶχαν τὴν καλωσύνη νὰ με πληροφορήσουν ὅτι ἡ Νόρα Μπιελέκα ἦταν 28 με 29 περίπου χρονῶν ὅταν ἤρθε στὰ Γιάννινα, πού τὰ βρῆκε ἕνα μεγάλο χώ-

ριο, και δὲν συγκρατιέται ὅπως εἶδα με ἀπὸ τὸ νὰ βγάλει μιὰ κραυγὴ σχεδὸν ἀγωνίας μπροστὰ στὴν προοπτικὴ νὰ ζήσει σ' αὐτὸν τὸν τόπο πὸλὺν καιρό. «Πόσον τάχα καιρό θά πρέπει νὰ ζήσω σ' αὐτὸ τὸ μέρος»; Καί πρὶν ἀκόμα μπεῖ καλά-καλά στὰ Γιάννινα, αίσθάνεται τὴ νοσταλγία τῆς Γαλλίας, ἀπ' ὅπου ἐρχότανε.

«Ὅμως, συνεχίζει στὸ βιβλίο τῆς (σ.26) τὸ δέξιμο πού μᾶς ἔκαναν τὸ Προξενικὸ σῶμα, ὁ Βαλῆς και ἑλληνικὲς οἱ κογένιες εἶναι τόσο εὐγενικό, ὥστε γρήγορα ξανασυνέρχομαι». Καί χωρίς καμμιά εἰσαγωγή, χωρίς κανένα πλαισίωμα ἱστορικὸ ἢ αἰσθητικὸ, χωρίς νὰ κοιτάζει με στοργὴ κ' εὐαισθησία τὴ γύρω τῆς ἀτμόσφαιρας τὸν ὀρίζοντα, τὸ Θρόλο, τὴν παραδοσὴ, ἢ αἰσθίμια εἰς τὴν ἀρχίζει ἀμέσως και ἀπότομα νὰ παρατάσσει ἀτόφιες τῆς νεανικῆς τῆς ἐντύπωσης. Εἶναι ὅμως στὴν παρέα μας και εἶναι και μιὰ γυναῖκα και πρέπει νὰ τὴν ἀκούσουμε κι αὐτὴνὰ νὰ μᾶς πῆ ὅπως τὰ εἶδε και προπάντων ὅπως τὰ αἰσθάνθηκε τὰ Γιάννινα.

5.

«Τὸ ἔτος, συνεχίζει, δὲν ἔχει παρά δυὸ ἐποχὲς μονάχα: χειμῶνα και καλοκαίρι, τὴν ἐποχὴ τῶν βροχῶν και τὴν ἐποχὴ τῆς ξηρασίας. Διάμεση ἐποχὴ δὲν ὑπάρχει, και δὲν ξέρομε ποῖο ἀπὸ τὰ δυὸ εἶναι προτιμότερο: νὰ τσαλαβουτᾶς σὲ μιὰ δυσώδη λάσπη, νὰ πηδᾶς ἀπάνω πὸ χειμάρρους, νὰ βγαίνης ἀπ' τὸ σπίτι περὶ ὧν τις ἀπάνου ἀπὸ σανίδες γιὰ γεφύρι, νὰ δέχεσαι τὴ βροχὴ ἀκόμα και στὸ ἔσωτερικὸ τῶν σπιτιῶν πού τόσο λίγο προστατεύονται ἀπὸ τὰ νερά τοῦ οὐρανοῦ και νὰ κάνης ἀφθονὴ συγκομιδὴ ἀπὸ ρευματισμοὺς ἢ νὰ μπαίνης ἴσα με τὸ κότσι σὲ παχὺ στρώμα σκόνης, πού κρατᾶει κρυμμένα μεσα τῆς ὄλα τὰ σπέρματα τῆς ἀκάθαρσίας, νὰ ψήνεσαι ἀπὸ ἕνα φλογερὸν ἥλιο, σὲ μιὰ χώρα χωρίς ἥσκιο, χωρίς ἀέρα, καθώς τὰ περιτρύγαρα βουνὰ

ἐμποδίζουν κάθε αὖρα εὐεργετικὴ; Ἀσφυξία και ἀναιμία, συνέπειες νυχτιῶν χωρίς ἀνάπαυση, ἔτσι κουραστικὲς ὅσο κι' οἱ μέρες. Παρ' ὄλη ὅμως τὴν ἀθλιότητα ἀνθρώπων και πραγμάτων, ὄλη τὴ χρονιά δὲν εἶναι παρά γιορτὲς και κυριακὲς. Τοῦρκοι Ἕλληνες, Ἰσραηλίτες, καθέννας ἔχει τίς δικὲς του, χωρίς νὰ λογαριάσω με και τὰ Προξενεῖα, πού τὸ καθένα τους γιορτάζει τὴν ἐθνικὴ τῆς χώρας του γιορτὴ με κάθε μεγάλο πρέπεια, κράτωντες τοὺς κανόνες τοῦ πὸ ἀσπληροῦ πρωτόκολλου· κι' ἐκπλήσομαι πού βλέπω με τὴ προσήλωσιν κρατιέται ἢ ἐτικέτα, πού τὴν ἔχουν περισσότερο ἀπ' ὅτι πρέπει παραμελήσει στὴ Γαλλία.

Φτάσαμε στὶς 19 Δεκέμβρη: Δοξολογία στὴν Ὁρθόδοξὴ Ἐκκλησία και δεξίωση στὸ Ρωσικὸ Προξενεῖο. Στὶς 23, ξύπνημα στὶς 5 και 30 με εἴκοσι και μιὰ κανονίτες, γιὰ νὰ γιορταστεῖ τὸ Μπαϊράμ (τὸ μουσουλμανικὸ Πάσχα). Ἡ μοναδικὴ γιορτὴ τῶν Μωαμεθανῶν, πού ὅμως βαστάει πέντε μέρες. Ὁ καθέννας ἀπ' αὐτοὺς σέρνει τ' ἀρνί του στὸ δρόμο και κάθε οἰκογένεια σφάζει τὸ δικὸ τῆς. Ἔξταν ἀξιοπεριεργὸ νὰ σεργιάνιζει κανεὶς τίς Τοῦρκικες συνοικίες, ἔτσι γεμάτες ρυακιά ἀπὸ αἶμα, ἢ σὺνεση ὅμως ἀπαιτεῖ νὰ παραιτηθοῦμε ἀπ' τὴν περιέργειά μας, γιατί ὁ χριστιανὸς θά ἦταν δυνατὸ νὰ δεχτῆ κάποια παραστρατημένη σφαῖρα ἀπὸ μέρος κανενὸς φανατικοῦ. Γιὰ τὸ Πάσχα τους οἱ Χριστιανοὶ φκιάνουν παγούτικνα γλυκίσματα και κόκκιν' αὐγά. Τὴ χύτρα πού μέσα τους τὰ βράσανε, τὴν πετᾶνε ἔξω ἀπ' τὸ παράθυρο. Στὶς πολυάριθμες ἐπισκέψεις πού κάνουν, προσφέρουν στοὺς φίλους αὐγά και γλυκίσματα.

Τρεῖς εἶν' οἱ Κυριακὲς τῆς βδομάδας: ἡ Παρασκευὴ γιὰ τοὺς Τοῦρκους τὸ Σάββατο γιὰ τοὺς Ἰσραηλίτες κι' ἡ Κυριακὴ γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Τὸ περιεχόμενον τῶν γιορτάσιμων μερῶν εἶναι νὰ μὴν κάνουν αὐτοὶ πού

τις γιορτάζουν τίποτε, πράγμα που δεν αλλάζει σχεδόν τη συνειδημένη ζωή, να περιδιαβάζουν στο Παζάρι με τα κλειστά τώρα μαγαζιά και να πίνουν καφέ, δέκα παράδες (0,05 του φράγκου) τον ένα κάτου από τον ησκιό υπέροχου πλατάνου, μοναδικού στην περιοχή.

Λίγος ήλιος το χειμώνα, λίγη σκιά το καλοκαίρι, ένα κομμάτι ψωμί με προσφάι ωμό κρεμμύδι, καρπούζι ή άγγουρι, και καμιά φορά ένα τσαμπι γλυσίνας, να οι λιτές φιλοδοξίες των περισσότερων κατοίκων. Απὸ τὴν πιὸ ἀλαφρεία δουλειὰ προτιμοῦν τὴν πιὸ ἀβέβαιη ζωὴ, καὶ περήφανοι γιὰ τὴν ἕκνηρία τους φοροῦν τὰ πιὸ ρυπαρὰ κουρέλια ποὺ ἀφήνουν γυναῖκες τὶς πλάτες, ἢ στέκουν ὀλάκερες ὄρες ἀκίνητοι, σὰ μούμιες καθισμένοι ἀπάνου στὰ πέλματά τους, μετὰ χέρια τεντωμένα κι ἀνοιχτά, θάρρεις πῶς περιμένουν νὰ δεχτοῦν κάποια οὐράνια προσφορά.

Συχνά, ὡς περιστάτικα ληστείας σημειώνονται σὲ πανηγυρία ποὺ στεροῦνται κι αὐτὰ ἀποκάθε γιορταστικὴ χαρὰ.

Μετὴν εὐκαιρία τῆς ἀντικατάστασης τοῦ Βαλῆ καὶ τῶν προσευχῶν τοῦ Μπαϊραμιού πενήντα ἀλβανοὶ ληστὲς λεηλατοῦν ἀπὸ τὶς πεντέμισθι πρῶτῃ ἴσαμε τὶς τρεῖς τ' ἀπόγιομα ἕνα χωριὸ στὰ πρόθυρα τῶν Γιαννίνων καὶ πέρνουν μαζί τους μιὰ γυναῖκα. Ἀπὸ τὸ φόβο τῆς ἐπανάστασης, οἱ χωριάτες ἀπαγορεύεται νὰ ἔχουν ὄπλα. Δυὸ χωριάτες εἰδοποιοῦν τὸ Βαλῆ, ὁ ὁποῖος στέλλει πενήντα ἱππεῖς κ' ἑκατὸ Τούρκους φαντάρους. Ὡς ποὺ νὰ φτάνουν ὅμως στὸ χωριό, οἱ λησταὶ πῆραν τὰ βουνα πέρνοντας μαζί τους καὶ τὰ λάφυρα. Κι ὅταν λείπουν οἱ κλέφτες, οἱ Τούρκοι στρατιῶτες, τὸ ἴδιο μετὸς ληστὲς ἐπιφοβοὶ, βάζουν χέρι στὸς κατοίκους ποὺ εἶναι τότε ἔνοχοι γιὰτὶ ἀφήκαν νὰ ξεφύγουν οἱ λεπλάτες.

Τὰ Γιάννινα ποὺ ἀνθοῦσαν στὸν καιρὸ τῆς δεσποτείας τοῦ Ἀλῆ εἶ-

χαν τότε 40.000 κάτοικους καὶ μιὰ κίνηση ἐμπορικὴ, ἄγνωστη σήμερα.

Ὁ πληθυσμὸς ἀπόμεινε ὁ μισός, ἀφορμὴ ἢ μετανάστευση. Κι ἂν ἀφαιρέσει κανένας τοὺς κρατικοὺς υπαλλήλους, στὸ δρόμο δὲ συναντᾶς παρὰ ρακένδυτα ὄντα, καμπουριασμένα ἀπ' τὴν ἀθλιότητα, φτωχὰ ἀνθρώπινα κουρέλια ἀπροσδιόριστης ἡλικίας καὶ φύλου. Ἡ πόλη καταλαμβάνει τὴν κοιλάδα κ' εἶναι χωρισμένη σὲ συνοικίες. Τὸ ἐμπόριο, στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, εἶναι ὀργανωμένο κατὰ ἐπαγγέλματα ὅπως στὸν καιρὸ τῶν συντεχνιῶν. Κ' ἔτσι μένεις μετὴν ἐντύπωση ὅτι ξαναγύρισες στὴν καρδιά τοῦ Μεσαίωνα καὶ ζῆς στὰ 1328 ὅπως ἀκριβῶς σημειώνει ἡ μουσουλμανικὴ χρονολογία.

Ὅσο γιὰ χλωρίδα ἢ ἴδια ἔνδεια: ὀλίγα ἀμπέλια, καπνοφυτεῖες, ἀραμποσίτι κ' ὕστερα, τὸ ἀπόκρημνο βουνό, ποὺ φαίνεται, κατὰ τὴν ἔκφραση ἑνὸς Τούρκου, σὰν καρφοστόλιστο μ' ἀσήμαντα δενδρύλλια. Στὸν ὄριζοντα, ἡ ὄρσειρὰ τῆς Πίνδος μετὶ τὶς χιονισμένες κορφές, ποὺ μᾶς δίνουν τὴ δυνατότητα νὰ φκιάχνουμε παγῶτὰ καὶ νὰ παγώνουμε τὴν σαμπάνια στὴν καρδιά τοῦ καλοκαιριοῦ, χάρη στὰ αἰῶνια χιόνια. Στὴ λίμνη ἄχαρες βάρκες μετὰ κουπὰ μεταφέρουν πῶσιμὸ νερὸ ἀπὸ τὴν Ντραμπάτοβα, ψαρεύουν χέλια καὶ παραβίδες ἢ κόφτουν βοῦρλα, καλάμι, μετὰ ὁποῖο πλέκουν ψάθες, ποὺ χρησιμεύουν γιὰ τὴν ἐπίπλωση τῆς καλύβας τῶν πτωχῶν.

6 —

Τὰ Γιάννινα βόσκονται σὲ 110 χιλιόμετρων ἀπόσταση ἀνάμεσα ἰσχυροὶ Σαράντα, ἀντίκρου στὸς Κορφοὺς καὶ Πρέβεζα, στὴν εἴσοδο τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτας.

Ὁ καλύτερος δρόμος κι ὁ πιὸ συχνάζόμενος εἶναι ὁ τελευταῖος ὁμως πιὸ μακρύτερος γιὰ ὁποιον ἐρχεται ἀπ' τὴ Γαλλία. Ὁ μοναδικὸς

δρόμος ἀπὸ τὰ Γιάννινα πρὸς Λοῦρο-Φιλιπιάδα, χωρίζεται σὲ δυὸ γιὰ νὰ τραβήξουν ὁ ἕνας γιὰ τὴν Ἄρτα, τὸ Ἑλληνικὸ σύνορο, ὁ ἄλλος γιὰ τὴν Πρέβεζα, τὸ λιμάνι τῆς ἐπιβίβασης. Σὲ μιὰ χώρα τόσο πρωτόγονη εἶναι φανερὸ πῶς τὸ φκιασμο δρόμων καὶ τὸ χτίσιμο γεφυριῶν θᾶπρεπε νὰ εἶναι ἡ κυριώτερη φροντίδα, οἱ Τούρκοι ὅμως ἔχουν κάτι ἰσχυρογνώμοσυνες μικρῶν παιδιῶν. Τὴν ἐποχὴ ποὺ διαμέναμε ἐκεῖ στὰ 1910, ὁ Βαλῆς ἐπιθυμοῦσε νὰ ἐγκαινιάσῃ μιὰ γρήγορη συγκοινωνία ἀνάμεσα Γιάννινα καὶ Πρέβεζα. Ὁ δρόμος αὐτὸς ἔχει πιότερη ἀσφάλεια κ' εἶναι ὀλιγώτερο κακὸς ἀπ' τὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ ὡς ποὺ νὰ ἐγκαταστήσῃς σ' αὐτὸν τακτικὴ συγκοινωνία μ' αὐτοκίνητα δὲν πρέπει οὔτε κἂν νὰ το σκεφτεῖς. Ἐπειδὴ ὁ μηχανικὸς τοῦ αὐτοκινήτου ἔμελλε νὰ εἶναι Γάλλος καὶ θὰ ὡδηγοῦσε μιὰ μάρκα τῆς Λυῶν, ἢ ὑπόθεσῆται ἄφορὰ τοῦ Πρόξενου τῆς Γαλλίας. Προβλέποντας ἀξιοθρήνητὰ ἀποτυχία ζήτησε μεπερίσσια ἐπιμονὴν νὰ φκιάσουν τὸ δρόμο: νὰ βουλώσουν τοὺς λάκκους καὶ νὰ διαρρυθμίσουν κατὰλληλα τὶς νεροσυρμές, ποὺ κατεβάζουν τὰ νερὰ τῶν βουνῶν.

Κόποι χαμένοι: ὁ Βαλῆς δὲν θέλει νὰ καταλάβει τὴ χρησιμότητα αὐτοῦ τοῦ μέτρου καὶ δὲν δίδει καμμιὰ σχετικὴ διαταγή. Στὶς παρακλήσεις τοῦ Πρόξενου ἀποκρίνεται: «Αὐτοκίνητο θὰ πεῖ ἔν' ἀμάξι ποὺ γαίνει μόνο του σ' ὁποιονδήποτε δρόμο». Τὶ νὰ τοῦ πῆς; κάθε ἐξήγησι εἶναι μάταιη. Τὸ αὐτοκίνητο ἐρχεται, ὁ σωφὲρ εἶναι τρομοκρατημένος ἀπὸ τὰ χάλια τοῦ δρόμου κι ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἀσφαλείας. Συνοδευμένος ἀπὸ σουφαρήδες κάνει δέκα δοκιμές.

Κάθε ταξίδι κάτι σπάει, τὸ ἀμάξι ἀχρηστεύεται καὶ τὸ τέρμα μένει ἀφθαστο. Ἀπὸ ἡλίθια οἰκονομία τὰ ἀνταλλακτικὰ εἶναι περιορισμένα: ἀνάγκη λοιπὸν νὰ περιμένουν νάρθοῦν ἀπὸ τὴ Γαλλία. Ἐπειδὴ οἱ εἰς-

πράξεις δὲν φτάνουν νὰ καλύψουν τὰ ἔξοδα, ὁ Βαλῆς βαριεστίζει σὶδὸ τέλος ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο τῶν ὀνειρων του καὶ τ' ἀμάξι καίεται στὴν Πλατεία τοῦ Κονάκ. Ἡ ὄργη του εἶναι τὸ ἴδιο μανιώδης ὅσο ἦταν κι ὁ πόθος του, κ' ἡ γαλλικὴ μάρκα δυσφημίστηκε παρὰ τὴν διορατικότητα τοῦ Προξένου. Σὲ πείσμα τοῦ ζήτα τῶν Προξένων, κάθε διάβημά τους πάει χαμένο, κ' ἡ Ὀθωμανικὴ ἀδράνεια θριαμβεύει. Τὸ Κοράνι κ' ἡ ἀπάθεια εἶναι νόμος καὶ εἶν' ἐμπόδιο σὲ κάθε πρόοδο.

Μεταλλευτικὸς πλοῦτος, ἰηγὲς πετρελαίων, πτώσεις νερῶν παραμένουν ἀνεκμετάλλευτα, γιὰτὶ λείπει ἡ συγκοινωνία κ' ἡ ἀσφάλεια. Ἡ ἐργασία καταδικάζεται ἀπ' τὸ κοράνι κι ἀπειλεῖται ἀπὸ τοὺς ληστὲς καὶ σὲ μιὰ τέτοια χώρα ὅπου λείπουν τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, ζητᾶνε αὐτοκίνητα, ἀεροπλάνα, βάρκες με μωτέρ. Πολὺ περιεργη ἀντίληψη γιὰ τὴν πρόοδο, ποὺ ἀποτυχαίνει ἀπ' τὴ βίαση της.

Ἡ ἀθλιότητα τῶν χωρικῶν βρίσκειται στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μετὴν ἀθλιότητα τῆς χώρας. Εἶχαμε συναντήσει καθὼς ἐρχόμαστε στὰ Γιάννινα, καραβάνια ποὺ διανυκτέρευαν στὴ μέση τοῦ δρόμου καὶ σφιχτήκε ἡ καρδιά μου ἀπὸ τὴν τραχεῖα φωνὴ τοῦ ἀμαξηλάτη καὶ τοῦ καθάση καθὼς ἐυπνοῦσαν τοὺς ἀθροῦσους ποὺ κοιμῶτανε καὶ τὰ ξεφόρτατα ζῶα.

Στὰ πρόθυρα τῶν Γιαννίνων συναντοῦμε, κακομοιριασμένους ἠπειρώτες, ποὺ μεταφέρουν στὴν πόλη μικρὰ δέματα χορτάρη ἢ ξυλοφόρια. Τὸ βλέμμα μας κατόπι πέφτει στὸ λιτὸ καθολικὸ κοιμητήριον, ὅπου τὸ μικρὸ παρακλήσι, τόσο μεγάλο ὅσο ἕνα ἐξωμολογητήριον, ἀγρυπνεῖ πάννου ἀπὸ δυὸ ἢ τρεῖς τάφους, κρυμμένους κάτου ἀπὸ γραβιτινιές. Καθὼς βλέπεις τὴν ἀθλιότητα τῶν ζωντανῶν, σὲ πιάνει ἐπιθυμία νὰ φτονήσῃς τὴν τύχη ἐκείνων ποὺ κοιμοῦνται τὸν αἰῶνα ὕπνο. Στρατιωτικοὶ κι ἀστυνο-

μικοί σταθμοί, έχουν εγκατασταθεί απ' τον καιρό του Συντάγματος για να φροντίζουν για την ασφάλεια της πόλης. Οι άνδρες έπωφελούνται από τα δικαιώματα που τους δίνει η ιδιότητά τους, για να κάνουν έρευνες στους χωρικούς, με την έλπίδα να κατάσχουν κανένα όπλο. Πολύ συχνά κάνουν κακή χρήση της έξουσίας τους για να τους απογυμνώσουν και τότε προκαλείται συμπλοκή. Έτυχε να είμαι μάρτυς μιας τέτοιας σκηνης: είδα τους δυο μαχητές να κυλιούνται στη σκόνη, καθώς είχαν σώμα με σώμα συμπλακεί, ύστερα είδα ένα μαχαίρι στα χέρια του όργάνου της έξουσίας. Τότε διάταξα τον καβάση που μας συνοδεύει, να μη στη μέση με την παραγγελία να μην άλλο σφάζονται μπροστά στα μάτια του αντιπροσώπου της Γαλλίας. Ο καβάσης διστακτικός προχωρεί, έκτελει τη διαταγή κι ο Τούρκος αφήνει τη λεία του κι' ο χωρικός έξακολουθεί το δρόμο του προς την πόλη βάζοντας σε τάξη τα κουρέλια του.

Όταν μπαίνεις στην πόλη από το μέρος των Άγ. Σαραντα, ή εντύπωση είναι πολύ καλύτερη, γιατί περνάς από τη συνοικία των Προξενείων, που έχει σπίτια αρκετά καλής εμφάνισης σκεπασμένα με κεραμίδια και με κήπουσ που τους σκιάζουν ακακίες, συκιές, ροϊδιές, μικροδάφνες και καιαστόλιστους με καμέλιες, λευκά θεμα, τριαντάφυλλα, πασχαλιές, γραββανιές. Διασχίζεις μία μεγάλη πλατεία σαν κι αυτές των χωριών μας, που παληότερα ήταν Ισραηλιτικό νεκροταφείο και γι' αυτό το λόγο, δέν επιτρέπεται στους Έλληνες να βάζουν την μουσική του Όρφανοτροφείου να παίζει σ' αυτό το μέρος. Η μούρα μόλα ταυτα εύτυχισμένη τη μέρα που ρχόμουνα, καθώς άκουσατά όρφανα να παίζουν γαλλικά κομμάτια. Περνάς πλευρικά απ' το νεκροταφείο και την Όρθόδοξη Έκκλησία, που τις Κυριακές και τις γιορτές καλεί τους πιστούς μ' όλη τη δύναμη

της καμπάνας της, ενώ ο τόπος λατρείας των καθολικών, κρύβεται σ' ένα παρακλήσι μέσα σ' έν' άσήμαντο σπιτάκι.

Χαριτωμένος μιναρές σημαδεύει τη γωνιά κακοφκιασμένου δρόμου, που βγάζει στο Παζάρι, το έμπορικό τμήμα της πόλης, όπου συχνάζουν τη μέρα οι άνδρες για τα ψώνια τους και για να μάθουν τα νέα. Οι Έλληνίδες βγαίνουν τις Κυριακές για τη λειτουργία και τις επισκέψεις. Οι Τούρκοι την Παρασκευή για περίπασο, τις άλλες μέρες για να ιδεί ο ένας τον άλλο, εκτός όταν βρέχει, και να κλειστούν στα σπίτια με τη δύση του ήλιου.

Τα μόνα καιαστήματα τα άξια αυτού του χαρακτηρισμού είναι τα φαρμακεία: οι άλλοι έμποροι δέν έχουν παρά μπαράγκες χωρίς προθήκες, μέσα στις όποτες έργάζονται, ενώ οι άγοραστές στέκουν απ' έξω. Τεχνίτες που φκιάνουν λάμπες και μπρούτζινα οκεύη, άλβανικα παπούτσια με μύτες γυριστές, σκεπασμένες με μία τεράστια κόκκινη ή μαύρη φούντα, σιδερτζές φρεσιών έχοντας μπροστά τους σειρά από φόρμες διαφορετικών μεγεθών. Στη στροφή ένος δρομίσκου, μία κληματαριά με φυλωσιιά χαρούμενη, συνδέει με τις κλιματισίδες της τέσσερες καλούταικους δρόμους και κάτω απ' το χαριτωμένο αυτό πράσινο θολίσκο διασταρώνονται παρδαλόχρωμες φορέσιες καμωμένες από στολιστά κουρέλια που τα περιφέρουν αυτοί που τα φορούν καιαρώνοντας Ίπερνώντας από το δρόμο των κοσμηματοποιείων με κοσμήματα πανηγυριών, βγαίνεις στην Πλατεία του Κονάκ, που το λένε της Όμονοίας, και που κοσμείται με τον Πύργο τ' Όρολογιού. Δυπλάκες ά-λά τούρκα ή μια με μέτωπο προς το Κονάκ και δυά ά-λά φράγκα έξω ή έπιγραφή «πλατεία Όμονοίας» είναι γραμμένη τουρκικά, έλληνικά, άλβανικά και ρουμουνικά. Το μέγαρο της διοικήσεως, έν' ένα

μεγάλο τετράγωνο οικοδόμημα χωρίς ιδιαίτερο ένδιαφέρο, γεμάτο από σωλήνες από σύμπες μη γνωρίζοντας την κατασκευή έσωτερικών καπνοδόχων, τις φκιάνουν απ' έξω απ' το Ισόγειο, όπως κι απ' το δεύτερο πάτωμα βλέπεις να ύψώνονται ένα πλήθος από σκουριασμένους σωλήνες που κάνουν την πιο δυσάρεστη έντύπωση. Στην πλατεία αυτή κάθε άπόγιομα ή στρατιωτική μουσική άπλώνει λυπητερές και παράφωνες μελωδιές, που κλείνουν με τρεις χαιρετισμούς για το σουλτάνο.

Κρεμάλες περιμένουν τους κατοδίκους, που συνήθως τους κρεμοθν το Σάββατο, αλλά τους ξεκρεμοθν μετά το θάνατό τους, αντί να τους αφήσουν ν' άποσυντεθοθν στην άγχόνη, όπως γινότανε πριν από το Σύνταγμα.

Από την πλατεία του Κονάκ, μπορεί να πάς και προς τις έλληνικές και προς τις Ισραηλιτικές και προς τις τουρκικές συνοικίες. Ο Ευρωπαϊός είναι προτιμότερο να περνάει από τις τελευταίες μέρα.

Όμοιες με φαντάσματα περνοθν γυναίκες Τούρκισσες, που γλυστρεθν στο μισόάνοιγμα μιας πόρτας. Κρυμένες μέσα σε μία κουκούλα που κρατιέται απ' τη μέση, με το πρόσωπο σκεπασμένο κάτω από πυκνό πέπλο, κρατοθνε συνηθέστατα μιαν όμπρέλλα άνοιχτή, που τη στρέφουν προς τη διεύθυνση κάθε άδιάκριτης ματιάς. Οι γεροντότεροι Τούρκοι φοροθνε μακρυά όμπα και σαρίκι στο κεφάλι, ένω οι νεώτεροι είναι σφιγμένοι μέσα σε πανωφόρια και φοροθν φέσι. Στη συνοικία αυτή όπου καταφεύγουν άδέσποτα οκυλιά, είναι πιο βρώμικα απ' άλλοθ. Ο κόσμος κυκλοφορεί μ' άργή περπατησιά ή κάθεται σε παληοψάθινες καρέκλες, καπνίζουν, ρουφοθν καφέ ή ρεμβάζουν κ' οι μέρες περνοθν χωρίς έπιθυμίες και χωρίς λθπες και το μόνο που τις χαρακτηρίζει είναι οι κραυγές των χοτζάδων που ύμνοθν τον

Άλλάχ. Τα τζιαμιά δέν είναι παρά έρειπωμένα κι άθλια κτίσματα μ' ένα μονάχα μιναρέ αυτός μαζί με το νεκροταφείο, είναι το πραγματικά άξιοπερίεργο της Τουρκίας. Αυτά τα δυο ξαναζωντάνεψαν τους θρούλους κ' έκαναν τη λύρα των ποιητών να ψάλλει.

Σάν πλησιάζεις τους στρατώνες, ο άέρας το καλοκαίρι είναι άποπνικτικός. Βρωμισμένα νερά σέπονται στους δρόμους, πράγμα που προύκλεσε την έποχή της διαμονής μας στα Γιάννινα μία έπιδημία μαύρης εύλογιάς, ένω στην Κωνσταντινούπολη είχαμε βρει τη χολέρα, κι ο τύφος βασιλεύει ένδημικά. Βγαίνοντας από τα Γιάννινα από την Τουρκική συνοικία, άντικρύζουμε ένα λειβάδι σπαρμένο από σκελετούς άλόγων. Έδω άποθέτουν τα κακόμοιρα τα ζώα, ύπολογίζοντας στα κοράκια που έρχονται και τα καταβροχθίζουν. Τ' άδηφάγα αυτά πουλιά με την άπαισία όψη, τις άγριες κραυγές, παίζουν έδω ένα ρόλο ώφέλιμο, άπαλλάσσοντας τον τόπο από τα πτώματα ένω τα σκυλιά καθαρίζουν τ' άπορρίματα. Σχεδόν κάθε μέρα διασταυρώνεσαι με όμάδες άλλυσοδεμένων ληστών: τις φυλάνε σκοποί που άγρυπνοθν και πυροβολοθν στην παραμικρή άπόπειρα δραπετεύσης. Οι κρατούμενοι δέν τρέφονται από την κυβέρνηση: οι συγγενείς και άν οι φίλοι τους έγκαταλείφουν, είναι καταδικασμένοι να πεθάνουν της πείνας.

Οι Ισραηλιτες είναι μαζεμένοι στα νύρω της λίμνης, ένω οι φτωχοί απ' ούτους μένουν μέσα στο φρούριο, κ' του απ' την προστασία των Τούρκων άρχών.

Στις δέκα το βράδυ, οι πόρτες κλείνουν και κάθε έπικοινωνία με τα Γιάννινα είναι άδύνατη. Σε περίπτωση πυρκαϊδας, οι κάτοικοι άπαγορευέται να βοηθήσουν για την κατάσβεση.

Μία κανονία άναγγέλλει το δυστύ-

χημα, δυο άν είναι στο φρούριο και τρεις άν ή πυρκαϊά κλησιάζει κι άπειλεί ν' ανατινάξει την πυριτιδαποθήκη. Στο φρούριο είναι ο τάφος τ' Άλη Πασιά, κάτι σαν κλωβός από σφυρήλατο σίδηρο, διακοσμημένος μ' άραβουργήματα πράσινα βαμμένα. Η κομψή συναγωγή της Ισραηλιτικής συνοικίας συγκεντρώνει τους πιστούς, που μόνο μιά φορά το χρόνο μαζεύονται σ' αυτή. Η Παγκόσμια Ισραηλιτική Ένωση διευθύνει ένα σχολείο θηλέων με σχολή μητέρων κ' ένα παιδιών με άποστολή μετασχολική. Μ' αξιοθαύμαστη άρροσίωση, καθηγητές διπλωματούχοι του Γαλλικού Πανεπιστημίου διδάσκουν γαλλιστί και νοιώθουμε μιά γλυκειά ίκανοποίηση σά βλέπουμε κοριτσάκια νά περδούν τό σκοινάκι και νά μετρούν γαλ-

λικά.

Έδω δέν υπάρχει έμπορικηκίνηση, ή όψη της συνοικίας είναι σαν ενός ευρωπαϊκού χωριού. Είναι όμως ύγρή, έπειδή έχει τό ίδιο με τή λίμνη ύψόμετρο.

Τό νησί, τέρμα έκδρομής, αφήνει τήν έντύπωση παρθένου δάσους, όπου κυριαρχούν οι βασιινιές και τά βράχια.

Μιά γυναίκα πλένει κουρέλια στην άκρη της λίμνης: στο πλευρό της μιά άλλη, άντλει νερό και μάταια ζητά τήν ποίηση.

Αυτή ή Άνατολή, είναι ή Άνατολή ή άληθινή που τήν έχω ζήσει, και στέκει τόσο μακριά άπ' τις Άνατολές του ζιατομπριάν, του Λαμαρτίν και του Μπάύρον.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

ΦΕΥΓΩ

Φεύγω. Είμαι μόνος και μελαγχολικός.
Τρέμει σά φύλλο ή παιδική ψυχή μου,
που φεύγω άπ' τά πρόσωπα π' άγάπησα.
Τά μάτια υγραίνουν άπ' τήν τελευταία
θέα της αύλής, του γέροντα πατέρα,
που είπε για μένα, ψές, μιά προσευχή.
Τρέμουν τά χέρια που έσοφίξα χλωμός
μέσα στη νύχτα! άντίο ..., Σιωπή που μένει!
Στό σκοτεινό δωμάτιο ένα άδειανό κρεβάτι
Άντίο, όλα σάς έχω στην ψυχή μου
τώρα που πάω κι άκούω κάποιάν εύχή...

MIX. ΓΑΚΗΣ

Η ΠΑΡΑΣΤΡΑΤΗΜΕΝΗ

"Ημουν κ' έγώ παιδούλα κάποτε
κ' είχα τό γέλιο άγνό στο παιδικό μου στόμα
Είχαν τά μάτια μου όλόφωτο ένα χρώμα
κι' άκόμα,
ήμουν παιδούλα κάποτε κ' έγώ..
Μιά κορδελλίτσα στόλιζε
σαν πεταλούδα των μαλλιών μου τό χρυσάφι
κι' όλοι με πίκρα με κοιτούσαν οι ζωγράφοι,
γιατί δέ μ' άρεσε μοντέλο νά σταθώ...

Και κεί στην έρμη άκρογιαλιά,
σε κείνο τό ξεκκλήσι, που συχνά μονάχη
έτρεχα και τά καντηλάκια του άναφτα,
για νά μη στέκουνε τριγύρω του θλιμμένοι οι βράχοι,
και κεί σαν μ' έβλεπαν τά κύματα,
λευκά στεφάνια φτιάχνανε κοντά μου.
Μεθόυσα στα ύγρά τους τά μιλήματα
και τάκλεινα βαθιά μέσ τήν καρδιά μου ...

Και τώρα... τώρα δώστε μου νά πιώ
δέκα ποτήρια, είκοσι, ματόβρεχτα, γιομάτα!
Έξω πλημμύρα ή βροχή και λασπώμένη ή σιράτα
και πλήθος κιτρινόφυλλα σε ξέφρενο χορό.

"Αχ! Δεκαοχτάχρονη ζωή, που κοίτεσαι στο δόρμιο
κι' άλλη δέν έχω δύναμη, για νά κρατώ στον ώμο
κάποιον άσήκωτο σταυρό, τή μόνη συντροφιά μου
μέσ στην αύγή της νιότης μου και μέσ στην όμορφιά μου...

Φέρτε νά πιώ γλυκό κρασί, κρασί και τίποτ' άλλο!
Έχω γιορτή, ξεφάντωμα κι όλους σάς άγαπώ!
Κι' άν τ' άστρα μ' έμαθαν συχνά για όλα ν' άμφιβάλλω,
μ' έμαθα άπόψε τό κρασί όλα νά τ' άγαπώ.

"Ημουν παιδούλα κάποτε κ' έγώ
κ' είχα τό γέλιο άγνό και τή ματιά καθάρια ...
Και σ' άκρογιαλι τό παράμερο,
που θα μπορούσα όλάκερες ήμέρες νά χαθώ,
έπαιζα με τά κύματα και τά λευκά λιθάκια
και κάθε βράδυ μ' άρεσε με τ' άστρα νά μιλω...
Κ' ύστερα..., εκεί στην ήρεμη,
τή γαλανή κι άφρόλουστην άχτή του,
κάποιο καράβι γοργοτάξιδο
π' άρεσε κ' έγώ σ' ύ ρ θ η κ α μαζί του,...

Και τώρα... δώστε μου να πιω
κι ἄστε με ἔδω μαζί με σας ἀπόψε να γλεντήσω!
Ἐξω πλημμύρα ἢ βροχή και ποῦ να ξενοχτήσω,
ἀστροπελέκια και βοριάς και ποῦ να κοιμηθῶ;

Φέρτε να πιω γλυκὸ κρασί, κρασί και να μεθύσω!
Ἄχ! Ξεψυχῶντας θάθελα μιὰ κούπα να βαστώ!
Μὲς στὴν ταβέρνα τούτη ἔδω πῶς να τὰ νοσταλγήσω
Τὰ καντηλάκια ποῦ ἀναφτα σὲ κάποιονε Χριστό;

...Σ' ἕνα ξωκκλήσι ἐκεῖ ψηλά, γιὰ να μὴν κλαῖν οἱ βράχοι...
Μὰ δὲ θυμᾶμαι τίποτα! Δὲν εἶμαι πια ἐγώ!
Ἄχ! Δώστε μου τώρα να πιω κ' εἶμαι ὄρφανή, μονάχη
κ' ἔχω γιορτή, ξεφάντωμα κι ὄλους σας ἀγάπῳ!

ΑΥΡΑ ΜΙΡΑΝΤΑ

ΔΕΗΣΗ

Ἡ πένθιμη καμπάνα ἔχει σημάνει...
Ψυχὴ, φωνὴ καμιά, κ' ἦρθε τὸ βράδυ.
Σ' ἕν' ἄστρο ἀχνὸ θρονιάσου, ὦ ματοκλάει,
Και κλείσε το με δάκρυνο στεφάνι.

Καντήλι μου ὄρφανό, φτωχὸ λιβάνι,
Ἄς λούζει τὸν καημό μου, ἕνα σας χάδι,
Σὰν δέονται βουβοὶ μὲς' στὸ σκοτάδι
Οἱ σταχασμοὶ μου, ἀπόκληροὶ τσιγγάνοι.

Κι ὅπως λαχταριστὲς ἀποζητᾶνε
Τῶν τάφων οἱ σκιὲς να με φιλήσουν,
Γιὰ κάθε ποῦ νοστάλγησαν πονᾶνε...

Ἄχ, νᾶταν τὰ δυὸ μάτια μου να αβύσουν
Μὲ κάποιον φίλημά τους... και ὡς περνᾶνε
Τῆς νύχτας τὰ πουλιὰ να μὴ θρηνήσουν...

ΒΑΣΟΣ ΜΠΑΡΜΠΑΣ

EDGAR ALLAN POE

ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΕΩΘΙΑΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Nullus enim locus sine genio est. SERVIUS

«*La musique*», λέει ὁ Μαρμοντελ στὴ συλλογὴ τοῦ «*Contes Moraux*»¹ ποῦ σ' ὄλες τις μεταφράσεις ἐπιμένουν να τὴν ὀνομάζουν «Ἠθικὰ Διηγήματα» σὰν να θέλουν να εἰρωνεύτουν τὸ πνεῦμα τῆς, — «*la musique est le seul des talents qui jouissent de lui-même; tous les autres n'en ont des témoins.*»² Ἐδῶ κάνει σύγχυση τῆς ἱκανοποίησης ποῦ προκαλεῖται ἀπὸ τοὺς ἁρμονικοὺς ἤχους, με τὴν ἱκανότητα ἐκείνου ποῦ τοὺς ὀμιουργεῖ.

Ὅπως και κάθε ἄλλη τέχνη, ὁμοίως κ' ἡ μουσικὴ δὲν μπορεῖ να ἱκανοποιήσει ἀπόλυτα, ὅπου δὲν ὑπάρχουν τρίτοι γιὰ να ἐκτιμῆσουν τὴν ἐκτέλεσή τῆς. Καὶ μόνο σὲ συνδυασμὸ με ἄλλες ἐκδηλώσεις καλλιτεχνικὲς φέρνει ἐντυπώσεις ποῦ μπορεῖ πλέρια κανεὶς να τίς χαρεῖ στὴ μοναξιά.

Ἐκεῖνο ποῦ ὁ διηγηματογράφος δὲν μπόρεσε ν' ἀποδώσει ξεκάθαρα, ἢ ποῦ ἐκφράζοντάς το τὸ θυσίασε στὴν τάση ποῦ ἔχει ἡ φυλὴ του γιὰ παραδοξολογίες, εἶναι ἀναμφίβητα ἢ ἀρκετὰ βásiμη ἀποψη πῶς ἡ ἀνώτερη μορφή τῆς μουσικῆς τότε προπάντων ἱκανοποιεῖ ὀλοκληρωτικὰ, ὅταν εἶμαστε ἐντελῶς μόνοι. Μ' αὐτὴ τὴ μορφή, εὐκόλα θὰ παραδεχτοῖν τὴ γνώμη τούτη ὄλοι ὄσοι ἀγαποῦν τὴ

λύρα γιὰ τὴ λύρα, γιὰ τὴν πνευματικὴ τῆς χρῆση. Ὅμως ὑπάρχει ἀκόμη μιὰ ὀχαρίστηση προσιτὴ στὴν ἔκπτωτη ἀνθρωπότητα — κι ἴσως μιὰ μόνο — ποῦ κερδίζει πότερο κι ἀπὸ τὴ μουσικὴ με τὸ βοηθητικὸ συνίσθημα τῆς ἀπομόνωσης. Ἐννοῶ τὴν εὐτυχία ποῦ νοώθουμε σὶ ἀντίκρουσμα τῶν φυσικῶν τοπιῶν. Ἀληθινὰ, ὁ ἄνθρωπος ποῦ θάθελε σωστὰ ν' ἀτενίσει τὴ ὄξα τοῦ Θεοῦ πάνω στὴ γῆ, ποῦ σὲ τὴ μοναξιά να τὴν ἀτενίσει. Γιὰ μένα, τοῦλάχιστο, ἡ παρουσία — ὄχι μόνο ἀνθρωπίνων πλασμάτων, ἀλλὰ και ζωῆς σ' ὄποιον ἄλλη μορφή ἔξω ἀπὸ τὰ πράσινα φύτρα ποῦ ἀναδίνει τὸ χῶμα και ποῦ δὲν ἔχουν φωνή — εἶναι σὰν σίγμα γιὰ τὸ τοπίο — ἔρχεται σὲ ἀντίθεση με τὸ σύνολο τῆς σκηνῆς ποῦ θωροῦμε. Ἀγαπῶ, ναί, να κοιτάζω τὰ σκοτεινὰ λαγκάδια, και τοὺς γκρίζους βράχους, και τὰ νερὰ ποῦ ἀμίλητα χαμογελοῦνε, και τὰ δάση ποῦ στενάζουν σ' ἀνήσυχον ὕπνο, και τὰ περήφανα ἄγρυπνα βουνὰ, ποῦ ἀπὸ ψηλὰ κοιτοῦν τριγύρω — ἀγαπῶ να τὰ κοιτάζω σὰ νᾶταν τὰ γιγάντια μέλη κάποιου μεγάλου ζωντανοῦ κι ἰσθθαντικοῦ συνόλου, ποῦ ἡ μορφή του, ἢ σφαῖρα, εἶναι ἢ πὸ τέλεια κι ἢ πὸ περιεκτικὴ ἀπ' ὄλες ποῦ ὁ δρόμος του εἶναι ἀνάμεσα σὲ ταιριαχτοὺς πλανῆτες ποῦ ἔχει γλυκαὶ συντρόφισσά του τὴ σελήνη ποῦ ἐνδιάμεσος κυβερνήτης του εἶν' ὁ ἥλιος ποῦ ζωὴ του εἶναι ἢ αἰωνιότητα ποῦ σκέψη του εἶν' ἢ σκέψη τοῦ Θεοῦ ποῦ χαρὰ του εἶν' ἢ γνώση

1) *Moraux* ἔδῳ παράγει ἀπὸ τὸ *moeurs*, και σημαίνει «ἠθικὰ».

2) Ἡ μουσικὴ εἶναι τὸ μόνον ταλέντο ποῦ αὐτοῖκανοτοιεῖται. Ὅλα τ' ἄλλα χρειάζονται μάρτυρες.

πού τὰ πεπρωμένα του εἶναι χαμένα σι' ἄπειρο· πού ἔχει συναίσθηση τῆς ὑπαρξῆς μας ἀνάλογη μέ τή συναίσθηση πού ἔχουμε μεῖς τῶν μικροοργανισμῶν πού ζοῦνε μέσα στὸν ἐγκέφαλό μας—ἐνὸς πλάσματος πού ἐμεῖς, ἀναγκαστικά, τὸ θεωροῦμε ὀλίγελα ἄψυχο κι ὕλικό, ἀκριβῶς ὅπως οἱ μικροοργανισμοὶ αὐτοὶ θὰ πρέπει νὰ μᾶς θεωροῦν ἐμᾶς.

Τὰ τηλεσκόπια κι' οἱ μαθηματικὲς μας ἀναζητήσεις μᾶς βεβαιώνουν ἀπὸ κάθε ἄποψη—μ' ἄλλη τὴν ἀντίδραση τῶν πιὸ ἀμόρφωτων μελῶν τοῦ κλήρου—πὼς τὸ διάστημα, καὶ κατὰ συνέπεια ὁ ὄγκος, ταίζει σπουδαῖο ρόλο στὰ μάτια τοῦ Παντοδύναμου. Οἱ τροχιᾶς τῶν ἀστρῶν εἶναι οἱ καταλληλότερες γιὰ νὰ κυκλοφορεῖ, χωρὶς σύγκρουση, ὅσο τὸ δυνατό μεγαλύτερο πλῆθος σωμάτων. Τὰ σχήματα τῶν σωμάτων αὐτῶν εἶναι κατὰ προσέγγιση τέτοια πού νὰ κλείνουν, μέσα σὲ ὀρισμένη ἐπιφάνεια ὅσο γίνεται μεγαλύτερο ποσὸν ὕλης— ἐνῶ οἱ ἴδιες ἐπιφάνειες ἔχουν τέτοια διάταξη πού νὰ χωροῦν πυκνότερο πλῆθος ἀπ' ὅτι θὰ μπορούσαν νὰ χωρέσουν μέ κάθε διάταξη διαφορετικῆ. Ὅστε μπορεῖ νὰ χρησιμεύει γιὰ ἐπιχείρημα ἐναντία στὴ γνώμη πὼς ὁ ὄγκος ἐπιδικεῖται ἀπὸ τὸ Θεό, τὸ ὅτι τὸ διάστημα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἄπειρο· γιὰ ἴσως κάποια λεπτότατη ὕλη νὰ τὸ γεμίζει. Κι ἀφοῦ ξεκάθαρα βλέπουμε πὼς ἡ προίκηση τῆς ὕλης μέ ζωὴ εἶναι μιὰ ἀρχή—καὶ μάλιστα ἡ κυριώτερη ἀρχὴ τῆς Θεότητος— δὲν εἶναι κἄν λογικὸ νὰ τὴ φανταστοῦμε περιορισμένη στὶς περιοχὲς τοῦ ἀπειροστοῦ, ὅπου καθμερινὰ τὴ συναντοῦμε, κι ὅχι ἐκτεινόμενη στὶς περιοχὲς τοῦ ἀπειρου. Κἄθως ἀντικρῶζουμε τροχιὰ μέσα σὲ τροχιὰ ἀτελεῦτητα—κι ὅλες νὰ στριφογυροῦν γύρω ἀπὸ κάποιο μακροσμένο κέντρο μού ἀποτελεῖ τὸ Θεὸ δὲ θὰ μπορούσαμε ἀνάλογα νὰ υποθέσουμε, μέ τὸν ἴδιον τρόπο, ζωὴ μέσα σὲ ζωὴ τὴ μικρότερη μέσα στὴ με-

γαλύτερη, κι ὅλες μέσα στὴ θεία πνοή; Μὲ δυὸ λόγια, σφάλουμε φριχτὰ νὰ πιστεύουμε, ἀπὸ αὐτοεκτίμηση πὼς ὁ ἄνθρωπος, εἴτε στὰ πρόσκαιρα εἴτε στὰ μελλούμενα πεπρωμένα του, ἔχει πότερη σημασία στὸ σύμπαν ἀπ' τὸ διάπλατο «χῶμα τῆς λαγκαδιᾶς» πού τ' ὀργώνει καὶ τὸ καταφρονεῖ καὶ πούτοῦ ἀρνιέται τὴν ὑπαρξὴ ψυχῆς, χωρὶς ἄλλο βαθύτερο λογὸ ἀπὸ τ' ὅτι δὲν τὴ βλέπει νὰ ἐκζηλῶνεται. (1)

Αὐτὲς οἱ ἴδιες, κι ἄλλες παρόμοιες, ἔδωσαν πάντα στὶς ὄνειροπολήσεις μου ἀνάμεσα στὰ βουνὰ καὶ τὰ δάση, κοντὰ στὰ πατάμια καὶ τὸν ὠκεανό, μιὰ χροιά πού ὁ πολὺς κόσμος ἀφευκτα θὰ τὴ χαρακτηρίζε σὰν φανταστικῆ. Οἱ περιπλανήσεις μου ἀνάμεσα σὲ τέτοιες σκηνές ἦταν πολλὲς κι ἀπόμακρες, καὶ συχνὰ μοναχικὲς καὶ τὸ ἐνδιαφέρον μέ τὸ ὅποιο τριγυρνοῦσα μέσ' ἀπὸ κάποιες βραχιεὲς σὺθαμπες λαγκαδιᾶς, ἢ κοίταζα τὴν ἀντανάκλαση τ' οὐρανοῦ σὲ κάποιες λαμπερὲς λίμνες, γινόταν ἐντονότερο ἀπὸ τὴν σκῆψη, πὼς τριγυρνοῦσα καὶ κοίταζα μ ο ν ἄ χ ο ς. Κάποιος φλόγαρος Γάλλος (2) εἶπε, ὑπονοώντας τὸ γνωστὸ ἔργον τοῦ Τσιμερμανν, πὼς « la solitude est une belle chose; mais il faut qu'elle soit une belle chose ».

Τὸ ἐπίγραμμα εἶναι ἀναντίρρητο· μὰ ἡ ἀνάγκη πού ὑποδεικνύει δὲν ἔχει κανένα λόγο ὑπάρξεως.

Κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς ἀπὸ τίς μοναχικὲς αὐτὲς ἐκδρομὲς μου, μέσ' ἀπὸ κάποια μακρινὴ περίοχη βουνῶν κλεισμένων μέσα σ' ἄλλα βουνὰ, καὶ θλιμμένων ποταμῶν καὶ μελαγχο-

1) Μιλῶμαι γιὰ οἱ περιπέριες, ὁ Πινπόνο; Μέλα, στὴν κοίταξίαι του De Sain Ogo s, λέει. Εἶς ὁ κόσμος εἶν, ἕνα μεγάλον ζῶν, εἶτε... κλπ.
2)) Μιλῶμαι— δὲ θυμῶν ἀκριβῶς τὸ λόγον. Ἡ μοναξιά εἶναι ὅμοιον πράγμα. Ἄλλὰ πρέπει κάποιος νὰ ὑπάρχει γιὰ νὰ σᾶς πὼς ἡ μοναξιά εἶναι ὄμοιον πράγμα.

λικῶν βάλτων, πού φιδουγλουτροῦσαν ἢ νεῖρονταν στὰ βάθητης—μ' ἔφερε ἡ τύχη κοντὰ σὲ κάποια ρεματιὰ μ' ἕνα νησάκι μέσα. Βρέθηκα μπρὸς τοὺς ἄξαφνα μέσ' ἀπ' τὰ φυλλώματα τοῦ Ἰουνίου καὶ ξάπλωσα πάνω στὸ χόρτο, κάτω ἀπὸ τὰ κλωνιὰ ἐνὸς ἀγνωστοῦ εὐωδιασμένου βάλτου, γιὰ ν' ἀντικρῶσω μισοκοιμισμένον τὴ σκηνή. Ἔνοιωθα πὼς ἔτσι μόνο θ' ἄπρεπε νὰ τὴν κοιτάξω, τόσο ἐντονος ἦταν ὁ χαρακτήρας τῆς ὑπνοφαντασιᾶς πού τὴν τύλιγε.

Ἀπ' ὅλα τὰ μέρη—ἐκτὸς ἀπ' τὰ δυτικὰ, ὅπου ὁ ἥλιος βρισκόταν στὸ γέρμα του— ψήλωναν τὰ πράσινα τοιχώματα τοῦ δάσους. Ἡ μικρὴ ρεματιὰ, πού ἔκανε μιὰ ἀπότομη στροφή στὴ ροὴ τῆς, κ' ἔτσι χανόνταν ἀμέσως ἀπὸ τὰ μάτια, φαινοῦν νὰ μὴν ἔχει καμμιά διέξοδο ἀπὸ τὴ φυλακὴ τῆς, σὰ νὰ τὴν ἀπορροφοῦσε ἡ βαθυπράσινη φυλλωσιὰ τῶν δέντρων σι' ἀνατολικά—ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἀντίθετη πλευρὰ (ἔτσι μοῦ φαινόταν καθὼς ξαπλωμένος κοίταζα ψηλά) χυνόταν ἀθόρυβα κι ἐξακολουθητικὰ μέσα στὸ λαγκαδι ἕνας πλούσιος χρυσοπόρφυρος καταρράχτης ἀπὸ τίς δυομι κέσ' ἀνάβρες τ' οὐρανοῦ.

Κάπου στὰ μισὰ τῆς μικρῆς ἀπόστασης, ὅπου ἔφτανε ἡ νυσταγμένη ματιὰ μου, ἕνα μικρὸ κυκλικὸ νησάκι ἀπλωνόταν πάνω στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ποταμοῦ.

Τόσο ἐκεῖ μέσα σμίγανε ὄχτοι κ' ἴησκιοι Πούμοιαζε ἀνάερο κάθε τι νὰ μνήσκει.

Τόσο ἦταν ὅμοιο μέ καθρέφτη τὸ ἀρυτίδωτο νερό, πού μοῦ ἦταν σχεδὸν ἀδύνατο νὰ ξεχωρίσω σὲ ποιὸ σημεῖο πάνω στὸ σμαραγδένιο χορτάρι τῆς πλαγιᾶς ἀρχινοῦσε τὸ κρυσταλλένιο τοῦ βασιλείου.

Ἡ θέση ὅπου βρισκόμουν μ' ἄφηνε νὰ βλέπω σύγχρονα τὴν ἀνατολικὴ καὶ τὴ δυτικὴ ἄκρη τοῦ νησιοῦ καὶ παρατήρησα μιὰ παράξενα ἐντονη διαφορά στὴν ὄψη τους. Ἡ τελευ

ταῖα ἦταν ὄλη ἕνα λαμπρὸ χαρῆμι ἀπὸ ἀνθινες ὠμορφιές. Ξάστραφτε καὶ πορφυρωνόταν κάτω ἀπὸ τὸ μάτι τοῦ λοξοῦ ἡλίου, κι ὀλόκληρη γελοῦσε ἀπὸ λουλούδια. Τὸ χόρτο ἦταν χαμηλό, φρέσκο, ἀρωματισμένο καὶ σπαρμένο μ' ἀσφοδέλους. Τὰ δέντρα ἦτανε λεῖα, χαρούμενα, στητά, ἀνοιχτόχρωμα, λεπτὰ κι ὀλόχαρα—μέ φυλλωσιὰ καὶ σχῆμα τροπικό, μέ φλοῖδ' ὀμαλὸ, γυαλιστερό καὶ κάπου— κάπου χρωματισμένο. Ἐνα βαθὺ αἶσθημα ζωῆς καὶ χαρῆς ἔμοιαζε νὰ τυλίγει τὰ πάντα· καὶ μ' ὄλο πού ἀνέμοι δὲ φυσοῦσαν ἀπ' τὰ οὐράνια, ὡστόσο τὸ κάθε τι ἀργεῖσά λευε ἀπὸ τ' ἀνάλαφρο πέταγμα ἐδῶ καὶ κεῖ ἐνὸς πλήθους ἀπὸ πεταλούδες, πού θὰ μπορούσε νὰ τίς πάρει κινεῖς γιὰ παπαροῦνες μέ φτερά.*

Ἡ ἄλλη, ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ νησιοῦ, ἦταν βυθισμένη σὲ κατάμαυρη σκιά. Ἐνα πυκνὸ κι ὡστόσο ὠραῖο καὶ γαλήνιο σκοτάδι ἐδῶ τὰ τύλιγε ὄλα. Τὸ χρῶμα τῶν δέντρων ἦταν σκοτεινὸ κ' ἡ στάση κ' ἡ μορφή τους πένθημη, καθὼς μπερδεύονταν μεταξύ τους σὲ σχήματα θλιμμένα, ἐπίσημα καὶ φασματικά, πού γεννοῦσαν ἰδέες θανάσιμης θλίψης καὶ πρόωρης θανῆς. Τὸ χόρτο εἶχε χρῶμα βαθὺ σὰν τοῦ κυπαρισσιοῦ κ' οἱ ἄκρες τῶν κλωνιῶντου κρεμόταν γυρμένες, καὶ δῶ καὶ κεῖ ἀνάμεσά του βρισκόταν μικρὰ ἀθώρητα βουναλάκια, χαμηλά, στενὰ κι ὄχι πολὺ μακρουλά, πού ἔμοιαζαν μέ μνήματα χωρὶς νᾶναι· μ' ὄλο πού γύρω καὶ πᾶνωθὲ τους τὸ θυμᾶρι κι ὁ πήγανος σκαρφάλωναν. Βαρεῖα ἡ σκιά τῶν δέντρων ἐπεφτεπᾶνωστὸν νερό, κ' ἔμοιαζε νὰ θάφτεται ἐκεῖ μέσα, ποτίζοντας μέ σκοτεινὰ τὰ ὕγρά του βάθη. Μοῦ φάνηκε πὼς κάθε σκιά, καθὼς ὄλο καὶ πότερο χαμηλώνε ὁ ἥλιος, ἀποχωριζόταν ἀργὰ καὶ βαρεῖα ἀπὸ τὸν κορμὸ πού τὴ γεννοῦσε, κ' ἔτσι

* *lorem putares nare per liquidum aethera P. COMMIRE*

ρουφιόνταν ἀπ' τὸ ρέμμα, ἐνῶ νέες σκιές κάθε στιγμή ἀναδινόταν ἀπ' τὰ δέντρα, παίρνοντας τὴ θέση τῶν χαμένων προκατόχων τους.

Αὐτὴ ἡ ἰδέα, μιὰ καὶ συνεπῆρε εἴ-
τοι τὴ φαντασία μου, τῆς ἔφερε τέ-
τοια ὑπερδιέγερση, ποὺ γρήγορα βρέ-
θηκα χαμένος σὲ ὄνειροπολήσεις. Ἄν
ὕπαρχουν μαγεμένα νησιά, εἶπα μὲ
τὸ νοῦ μου, τοῦτο δῶ χωρίς ἄλλο
εἶν' ἓνα ἀπ' αὐτά. Ἐδῶ ἔχουν κα-
ταφύγει οἱ λίγες πρόσχαρες Ξωθιές
ποὺ μένουν ἀπ' τὸ ξεκλήρισμα τῆς
γενιᾶς τους. Νῆναι τάχα δικοὶ τους
οἱ πράσινοι αὐτοὶ τάφοι — ἢ τ' ἔχαστε
ἀναδίνουν τὴ γλυκειὰ τους ψυχὴ ὅ-
πως οἱ ἄνθρωποι ἀναδίνουν τὴ δική
τους; Μήπως πεθαίνοντας, ἀργο-
σβήνουν καλύτερα μὲ θλίψη, στέρνον-
τας λίγο λίγο πίσω στὸ Θεὸ τὴν ὑ-
παρξή τους, καθὼς τὰ δέντρα αὐτὰ
στέρνουν μιὰ-μιὰ τίς σκιές τους, κα-
ταναλίσκοντας σὲ ἀνυπαρξία τὴν ὑ-
πόστασή τους; Ὅ τι εἶναι τὸ δέντρο
ποὺ σβύνει γιὰ τὸ νερὸ, ποὺ ἀπορρο-
φᾷ τὴ σκιά του, δὲ θὰ μπορούσε νὰ
ναί ἡ ζωὴ τῆς Ξωθιάς γιὰ τὸ θάνα-
το ποὺ τὴν καταποντίζει;»

Καθὼς εἶσι ἔμμενα στοχαστικὸς,
μὲ μάτια μισόκλειστα, ἐνῶ γοργὰ ὁ
ἥλιος βασιλεύει καὶ ρέμματα στερνὰ
ἔτρεχαν γύρω τριγύρω στὸ νησί, συν-
παίρνοντας μαζὶ τους μεγάλες, λαμπε-
ρές, λευκὲς κηλίδες ἀπὸ φλοῦδες συ-
κομουριάς, — κηλίδες ποὺ, καθὼς κι
ὄλο ἀλλάζαν θέση πάνω στὸ νερὸ,
μιὰ ζωηρὴ φαντασία θὰ μπορούσε νὰ
τίς μετατρέψει σ' ὅτι δὴποτε ἤθελε —
καθὼς εἶσι στοχαζόμενοι, μοῦ φάνη-
κε σάμπως ἡ μορφή μιᾶς ἀπὸ τίς ἴ-
διες ἐκείνες Ξωθιές ποὺ εἶχα φαντα-
στεῖ, νὰ προχωροῦσε ἀργὰ πρὸς τὸ
σκοτάδι μὲς ἀπ' τὸ φῶς τῆς δυτι-
κῆς ἄκρης τοῦ νησιοῦ. Στεκόταν ὀρ-
θή, σ' ἓνα πολὺ εὐθραυστο ἀκάτιο,
καὶ τ' ὀδηγοῦσε μὲ τὸ φάντασμα
σχεδὸν ἑνὸς κουπιοῦ. Ὅσο βρισκό-
ταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῶν ἀχί-
ων τοῦ ἡλιοῦ ποὺ ἀργοποροῦσαν,

ἡ στάση της ἔμοιζε νὰ δείχνει χαρὰ
— μιὰ θλίψη τὴν παραμόρφωνε κα-
θὼς διάβαινε πρὸς τὴ σκιά. Γλύστη-
σε ἀργὰ στὸ ρέμμα πάνω, καὶ τέ-
λος ἔκαμε τὴ βόλτα τοῦ νησιοῦ καὶ
ξαναμπήκε στὴ φωτεινὴ περιοχὴ.
«Ἡ στροφή ποὺ μόλις συμπλήρωσε
ἡ Ξωθιά», συνέχισα στοχαστικὰ, «εἶ-
ναι ἡ τροχιά τῆς σύντομης χρονιάς
τῆς ζωῆς τῆς Ταξίδεψε μὲς ἀπ' τὸ
χειμῶνα κι ἀπ' τὸ καλοκαίρι τῆς.
Βρίσκεται ἓνα χρόνο πιὸ κοντὰ στὸ
θάνατο : γιὰ τὴν πρόσδεξα πὼς καθὼς
ἔμπαινε μέσα στὸ σκοτάδι, ὁ ἥσιος
τῆς ἔπεσε ἀπὸ πάνω της καὶ βυθίστη-
κε στὸ σῦθαμπο νερὸ, κάνοντας πιὸ
βαθεῖα τὴ σκοτεινιά του.»

Καὶ πάλι ξαναφάνηκε ἡ βαρκοῦ-
λα κ' ἡ Ξωθιά· ὅμως στὴ στάση της
φαίνονταν πιό τρη ἔγνοια κι ἀβεβαι-
ότητα, καὶ λιγώτερη ἐστιατικὴ χα-
ρὰ. Καὶ πάλι ἀρμένισε ἔξω ἀπὸ τὸ
φῶς μὲς στὸ σκοτάδι (ποὺ κάθε στιγ-
μὴ γινόταν πιὸ βαθύ), καὶ πάλι ὁ ἥ-
σιος τῆς ἔπεσε πάνω της πάνω στὸ ἐ-
βένινο νερὸ κι ἀπορροφήθηκε ἀπὸ
τὴ σκοτεινιά του. Πάλι καὶ πάλι ἔφε-
ρε βόλτα στὸ νηράκι (καθὼς γοργὰ
κυλοῦσε ὁ ἥλιος ν' ἀπογύρει), καὶ
κάθε ποὺ ἔβγαινε στὸ φῶς, πιό τρη
θλίψη τύλιγε τὴν ὄψη της, ἐνῶ γινό-
ταν ὄλο καὶ πιὸ ἀδύναμη, πιὸ ἀχνή,
πιὸ ἀκαθόριστη. Καὶ κάθε ποὺ περ-
νοῦσε στὸ σκοτάδι, ἔπεφτε πάνω θὲ
τῆς πιὸ βαθεῖα ἡ σκιά καὶ βυθιζόταν
σὲ πιὸ μυχῶρον ἥσιος, Ὅμως στερεά,
ὅταν πιά ὀλοτέλα εἶχε σβύσει ὁ ἥλι-
ος, σάν φάσμα τοῦ παλιοῦ ἐαυτοῦ
τῆς ἡ Ξωθιά, διάβηκε ἀπελπισμένη μὲ
τὴ βάρκα τῆς στὴν περιοχὴ τοῦ ἐβένι-
νου κυμάτου. — καὶ κεῖθε δὲν μπορῶ
νὰ πῶ πῶς βγήκε, — γιὰ τὴν πάνω σ' ὅ-
λα τὰ πράγματα ἔπεσε σκοτάδι, καὶ
δὲν ξανάειπα πιά τὴ μαγεμένη τῆς
μορφή.

(Ἄπο τὸ Ἀγγλικὸ)

Μετ. φρ. ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΘΕΟΚΡΙΤΟΣ

Ο ΚΥΚΛΩΠΑΣ

Δὲ βρίσκεται ἄλλο γιαιτρικὸ, Νικία, γιὰ τὴν ἀγάπη,
μήτε ἀλοιφή, μήτε ἀπ' αὐτὰ, θαρρῶ, ποὺ πασπαλίζουν,
παρὰ οἱ Πιερίδες· ἑλαφρὸ κ' εὐχάριστο εἶναι τοῦτο
γιὰ τοὺς ἀνθρώπους κ' εὐκολα κινεῖς τὸ πετοχάινει.
Θὰ τὸ γνωρίζεις, λέω, καλὰ κ' ἐσὺ γιαιτρός ἀφοῦ εἶσαι
κι ἀγαπημένος τῶν ἐννιά Μουσῶν ἀπάνω ἀπ' ὄλους.
Ἔτσι θαυμάσια τὸ λοιπὸν περνοῦσε ὁ Κύκλωπας μας,
ὁ ἀρχαῖος Πολύφημος, αὐτὸς π' ἀγάπαε τὴ Γαλάτεια,
ποὺ μόλις τότε χνούδιζε στὰ χεῖλη, στὰ μελίγλια.
Μήλα καὶ ρόδα καὶ τσαμπὰ δὲν ἤξερε ὁ ἔρωτάς του,
παρὰ εἶταν τρέλα καθαρὴ κι οὔτε νιαζόνταν γι' ἄλλο.
Πολλὲς φερές τὰ πρόβατα γυρίσαν στὸ μαντρί τους
μόνα ἀπ' τὴ χλόη τὴν πράσινη κ' ἐκεῖος ἀπ' τὴν αὐγοῦλα
στὰ φύκια ἀπάνω τοῦ γιαιθοῦ τραγοῦδαε τῆς Γαλάτειας
ὄλο καημὸ κ' ἀβάσταχτη πληγὴ εἶχε στὴν καρδιά του,
μὲ τὴ σαΐτιά ποὺ τοῦρριξε στὰ σπλάχνα ἡ Ἀφροδίτη.
Μὰ ἤυρε τὸ φάρμακο ψηλὰ σὲ βράχο καθισμένος.
'Απ' ὅπου πρὸς τὴ θάλασσα κοιτώντας τραγουδοῦσε:

« Ἀσπρη Γαλάτεια, τὸν καλὸ γιαιτὸν ὄν ἀποδιώχνεις.
Ἔω ἀπὸ μυτζήθρα πιὸ λευκὴ καὶ πιὸ ἀπαλὴ ἀπ' ἀρνάκι,
καθὼς ἡ μόσκα πεταχτὴ, γιαιτιστερὴ σὰ ρῶγα,
γιαιτὸν ἔρχεσαι ὅποτε ὁ γλυκὸς ὕπνος μὲ πιάνει ἐδῶθε
κι ἀμέσως χάνεσαι, ὁ γλυκὸς ὅταν μ' ἀφήνει ὁ ὕπνος
καὶ φεύγεις σάν τὸ πρόβατο, ποὺ εἶδε κανοῦτο λύκο;
Σὲ πρωταγάπησα μαθὲς ἀπὸ τὴ μέρα, ποὺ ἤρθες
μαζὶ μὲ τὴ μητέρα σου γυρεύοντας νὰ μάστε
φύλλα ὑακίνθου ἀπ' τὸ βουνὸ κ' ἔδειξα ἐγὼ τὴ στράτα.
Καὶ νὰ ἡσυχάσω δὲ μπορῶ πιά, ἀφοῦ τὴν εἶδα κι ἄλλες
φορὲς· μὰ ἐκείνην, μὰ τὸν Δία, καθόλου δὲν τὴ μέλει.
Ξέρω, χαριτωμένη μου· γιαιτὸν δὲ μὲ ζυγώνεις:
ὅπου εἶν' τὸ φρύδι τριχερὸ σ' ὄλο τὸ μέτωπό μου
μακρὸ. Ἀρχινάει ἀπὸ τὸνα ἀφτί κ' ἴσαμε τ' ἄλλο φτάνει,
πόχω ἓνα μάτι καὶ πλατεῖα πάνω ἀπ' τὸ στόμα μύτη.
Μὰ χίλια πρόβατα βοσκάω ἐγὼ ποὺ τέτιος εἶμαι
καὶ πίνω γάλα ἀρμέγοντας ἀπ' τὸ καλύτερό τους·
κι οὔδε καλόκαιρο τυρὶ μοῦ λείπει οὔδε πιὸ πέρα
τὸ μεσοχείμωνο· τ' ἀγγεῖα τάχω τυρὶ γεμάτα.
Καὶ δὲ μὲ φτάνει Κύκλωπας κανεὶς στὸ λάλημα, ὄντας
γιὰ σέ, γλυκόμηλο ἀκριβὸ, καὶ γιὰ τὸν ἐαυτὸ μου
τόλέω τὴ νύχτα πάρωρα. Κ' ἔντεκα ἀλάφια ἀξαινῶ
μικρὰ μὲ πούλιες ὄλα τους, καὶ τέσσερα ἀρκουδάκια,
Κίνα, ἐπιτέλους νὰ μὲ βρεῖς κι οὔτε ἓνα δὲ θὰ χάσεις·
τὴ θάλασσα ἄστην στὴ στερεὰ γλαυκὴ ν' ἀφροκοπάει

καί μιὰ χαρά μὲς στὴ σπηλιά μαζί μου θὰ περάσεις.
 Ἐκεῖ ἔναι δάφνες, λυγρές κυπαρισίων κορφάδες.
 κλήματα γλυκοστάφυλα, κισσοῦδια ἐκεῖ εἶναι μαύρα,
 νερό δροσάτο ἐκεῖ θὰ βρεῖς ὅπου ἡ πολὺδεντρη Αἴτνα
 θεϊκό πιότὸ ἀπ' τὰ ὀλόλευκα τὸ κατεβάζει χιόνια.
 Τῆς θάλασσας τὰ κύματα ποῖος θὰ τηλέψει ἔμπρός του;
 κι ἂν μαλλιάρδος σοῦ φαίνομαι πολὺ πῶς εἶμαι, σούχω
 δέντρινα ξύλα κι ἄγρυπνη φωτιά στὴ σιτάχτη μέσα,
 πρόθυμος ὡς καὶ τὴν καρδιά μου ἐσύ, ὡς καὶ τὸνα μάτι,
 ποῦ ἄλλο δὲν ἔχω πῖο ἀκριβό, νὰ μοῦ τὸ ζηματίσεις,
 Μὲ σπάρραχνα, ἄχ ἡ μάνα μου γιατί δὲν μὲ γεννοῦσε
 κοντὰ σ' ἐσὲ γιὰ νὰ βουτῶ, νὰ σοῦ φιλῶ τὸ χέρι,
 τὰ χεῖλη, σὰ δὲν ἤθελες, καὶ νὰ σοῦ φέρνω ἡ κρίνα
 λευκὰ ἢ μὲ φύλλα τρυφερά κόκκινες παπαροῦνες·
 μὰ ἐκεῖνα εἶναι χειμῶνανθοι κι' αὐτὲς τὸ θέρος βγαίνουν,
 ποῦ δὲ μποροῦσα καὶ τὰ δυὸ μαζί νὰ σοῦ τὰ φέρω,
 Μὰ τώρα τσοῦπρα, τώρα πιά θὰ μάθω εὐθύς κολύμπι,
 κανένας ξένος ἀπὸ δῶ σ' ἂν ἔρθει μὲ καράβι,
 νὰ ἰδῶ πῶς τόβρατε καλὰ μὲς στὸ βυθὸ νὰ ζεῖτε.
 Νάβγαινες, λέω, καὶ βγαίνοντας, Γαλάτεια, νὰ λησμόναες,
 καθὼς ἐγὼ ποῦ ἀπόμενα δῶ, νὰ γυρίσεις πίσω,
 μαζί μου νὰ τσομπάνευες, νάρμεες μαζί μου γάλα
 καὶ βάζοντας γερὴ πυτιά νάπηγες χλωροτύρι.
 Φταίει μόνο ἡ μάνα μου μ' αὐτὴν ἐγὼ παραπονιέμαι·
 ποτὲς ὀλότελα γιὰ μὲ λόγο καλὸ δὲ σοῦεῖπε
 κι' ἄς βλέπει πῶς ἀχάμνηνα μέρα μὲ τὴν ἡμέρα
 Μοῦ τσοικανᾶνε θὰ τῆς πῶ τὰ πόδια, τὸ κεφάλι,
 καθὼς ἐγὼ πικραίνουμαι νὰ πικραθεῖ κ' ἐκεῖνη.
 Κύκλωπα, Κύκλωπα, σ' ἂν ποῦ σῶχει πετάξει ἡ γνώμη;
 Καλάθια ἔν πάαινες ν' ἀπλεκες καὶ ν' ἀφερνες στ' ἄρνιά σου
 κλαρί κομμένο, πῖο πολὺ μυαλό ἀπὸ τώρα θάχες.
 Πιάσε ὅ,τι φτάνεις, τί ζητᾶς πίσω ἀπὸ κείν' ποῦ φεύγει;
 Κι' ἄλλη ἴσως πῖο ἔμορφη ἀπ' αὐτὴ Γαλάτεια θὰ ξανάβρεις
 Πολλὰς κοπέλες μὲ καλοῦν νὰ παίξουμε τὴ νύχτα
 κι ὅταν τίς ἀφουγκράζουμαι, σ' ἂν ὅλες τους στὰ γέλια.
 Φῶς φανερό πῶς εἶμαι πιά κ' ἐγὼ στὸν κόσμῳ κάτι».

Μὲ τὸ τραγούδι ὁ Κύκλωπας ξεχνοῦσε τὸν καημὸ του
 κι εἶταν καλύτερα παρὰ νὰ πλέρωνε παράδες.—

Μεταφρ. Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

ΔΥΟ ΑΡΘΡΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΑΡΡΟ*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΑΡΡΟΣ

Ὅπως δὲν μπορῶ ποτὲ νὰ λησμο-
 νήσω ὅτι ἀπὸ τὴ δοξασμένη Ζωσι-
 μαία Σχολῆ ἐβγήκε ὁ πρῶτός μου δι-
 δάσκαλος, Ἀναστάσιος Γ. Κώσιος
 ἀπὸ τὰ Κάτω-Σουδενὰ τοῦ Ζαγορι-
 οῦ, ποῦ παίρνοντάς με ἀπὸ τὸ ἀλ-
 ληλοδιδασκτικὸ σχολεῖο μιᾶς Μακε-
 δονικῆς πολίχνης, σὲ τέσσαρα χρό-
 νια μὲ ἔκαμε νὰ καταλαβαίνω καὶ
 ν' ἀγαπῶ τὸ Δημοσθένη, ἔτσι ποτὲ
 δὲν ἐλησιόνησα καὶ ποῖος ὡς ἐξαι-
 ρητικὰ ὑπέροχος μαθητὴς τῆς ἴδιας
 Ζωσιμαίας, τὸν καιρὸ ποῦ κ' ἐγὼ εὐ-
 τύχησα νὰ ὑπηρετήσω εἰς αὐτὴν, ὀφ-
 θαλμοφανῶς προετοίμαζε ἕνα μεγά-
 λο φιλολογικὸν μέλλον. Αὐτὸς ἦταν
 ὁ Ζαγορλαιοσέπτις Δημήτριος Σάρ-

ρος, καὶ τί ἔγινεν αὐτὸς κατόπιν τὸ
 δείχνει ἡ συγγραφικὴ του ἐργασία.
 Γι' αὐτὴν καὶ ζῶντα τὸν ἐθαύμασα
 καὶ ἀποθαμῆνον τὸν γεραίρω. Κι'
 αὐτὸς ὅμως ἀγαποῦσε πάντοτε, βέ-
 βαια ἀπὸ τὴν πολλὴ του καλοσύνη
 καὶ μεγαλοφροσύνη, νὰ μ' ἐνθυμίζη
 μ' ἐγκριδιότητα συγκινητικὴν ὅτι νὰ
 θεμέλια τῆς παιδεύσεώς του ἔθεσε
 τὸν καιρὸ ποῦ ἐδιδάχθηκε εἰς τὴν
 Ζωσιμαία στὴν τετάρτη τοῦ Γυμνα-
 σίου τὸν Αἴαντα τοῦ Σοφοκλέους.
 Ἄς εἶνε πάντα ἀπὸ γέροντας καὶ
 νεωτέρους τιμημένον μεταξὺ τῶν ἐν-
 δόξων σοφῶν ἀνδρῶν τῆς ὡς ἀληθῶς
 εὐάνδρου Ἡλείου τὸ ὄνομά του..

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

Ὁμότιμος Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Ἀθη-
 νῶν. Ἀκαδημαϊκός.

* Ἀμαρουσίον Ἀθ (νῶν) 13 Δε-εβρίου 1938.

ΜΕ ΤΟ ΣΑΡΡΟ ΣΤΗΝ ΤΡΟΙΖΗΝΑ

Μεσ ἀπὸ τὰ τόσα χαρίσματα του
 ἀλησιόνητου Σάρρου ἐξεχώριζαν τρία.
 Ἡ αἰσιοδοξία του, ἡ δραστηριότης καὶ
 ἡ ἐμπρακτικὴ ἀγάπη του στὴν Ελλάδα.
 Σεμέρες πρωτάκουστης ἐθνικῆς συφο-
 ρᾶς ὁ Σάρρος κατόρθωνε ὄχι μόνο
 νὰ κρατᾶει ἀκμαῖο τὸ ἠθικὸ του, ἀλ-
 λά καὶ νὰ τονώνει τους αποθαρρημέ-
 νους. Γι' αὐτὸν οἱ ἐλπίδες ἔμεναν
 πάντα στὴν πυξίδα τῆς Πανδώρας. Πί-

τεβε σαθροσκεῖα πῶς ἡ Ελλάδα εἶναι
 αἰώνια (ἀσκόδς βαπτίζει, δῦναι δὲ τοι
 οὐ θέμις!) Καὶ βλέποντάς τὸν νὰ
 δουλέβει νύχτα καὶ μέρα, καταλάβαι-
 να καλύτερα κείνο ποῦ ἔλεγε, οἱ
 παλιοὶ με τὴ λέξη «χαλκέντερος» Σι-
 δερόσπγαχος λοιπὸν: Ἐκεῖ ποῦ κατα-
 γίνονταν γιὰ τὴ μνημειακὴ, τὴν κλα-
 σικὴ μετάφραση τῶν δυὸ νεότερων
 τραγικῶν ἐγράφε μελέτες γιὰ διάφο-
 ρα γλωσσικά καὶ φιλολογικὰ ζητήμα-
 τα καὶ συνεργάζονταν σε περιοδικά
 μ' ὅλη τὴ βαρεῖα ἐργασίας ποῦ εἶχε σαν
 εκπαιδευτικὸς συμβουλος. Κι' ὅμως

(*) Σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόθεσιν ποῦ δώσο-
 με στὸ προηγούμενο τεῦχος δημοσιεύουμε δυὸ
 ἄρθρα γιὰ τὸν αἰμνήστου Σάρρου.

ο Σάρρος, που θα τιμούσε την Ακαδημία ως μέλος της, έζησε για να ιδεί τους στεγαζόμενους κάτω από το χτίριο με τα γάλματα των Θεών της Σοφίας και του Φωτός, να καταψηφίσουν πρότασή για να βραβευτεί με το Αριστέιο ο Όλυμπος εργασίας και αξίας, η θαυμαστή σε απόδοση μετάφραση, συμπληρωμένη σχεδόν, του Σοφοκλή και του Εβριπίδη. Λησμόνησαν πως ο αείμνηστος Δάσκαλος θισιάστηκε πενήντα περίπου χρόνια για την ελληνική νεότητα και για την ελληνική πατρίδα, ως καθηγητής κι επιθεωρητής Παιδείας σε επίμαχα όσο και επικίνδυνα σημεία του αλύτρωτου ελληνισμού, εκεί όπου «τάσκιαζε ή φοβέρα».

Αλλά ο Σάρρος, όπως όλοι ανώτερες ψυχές, χαίρονταν την πνευματική του εργασία, αδιαφορώντας για την αναγνώρισή της. Ετοιμάσε στ ακροτείχια του πνεύματος, συμπληρώνοντας ως τις στερνές στιγμές της ζωής του τη μετάφραση του «Φιλοκτήτη». Αλοίμονο! τα βέλη του Φιλοχτήτη τα τόσο εβεργεντικά για τους πολιορκητές της Τροίας, δεν έγιναν «κανών αλεξιτήρια» για τον υπέροχο που θρηνούμε νεκρό.

Μίλησα στην αρχή για την έμπραχτη φιλοπατρία του. Ο Σάρρος δεν έμοιαζε τους μιστριώτες που χωμένοι μες τα βιβλία τους δεν ερχόνταν σε καμιά επαφή με τη ζωή του έθνους με τις πνευματικές σύγχρονες προσπάθειες, με την εξέλιξη.

Ο Σάρρος ταξίδεβε. Ταξίδεβε για να γνωρίσει τη νέα Ελλάδα και αγαπώντας αφήν καλύτερα να ζωντανέψει μέσα στο πνέμμα του την αρχαία ελληνική ζωή. Από την Κύπρο ως την Κέρκυρα κι από την Κρήτη ως την Καστοριά, δεν έμεινε τόπος ελληνικός φημισμένος για τα αρχαία του, τα Βυζαντινά του ή για την ομορφιά του που να μην είχε επισκεφτεί ο Σάρρος. Και τα ταξίδια του στο εξωτερικό σ' αυτό απέβλεπαν, να γνωρίσει καλύτερα την Ελ-

λάδα. Η Μεγάλη Ελλάς, η Σικελία, τα μουσεία όλης της δυτικής Ευρώπης, τα αρχαία μάρμαρα και τα χειρόγραφα τον τραβούσαν. Κρίμα που ο ακμαίος αφτός στο πνέμμα και στο σώμα άντρας δεν έζησε άλλα δέκα τουλάχιστο χρόνια. Αλλά οι πιο πρόχειρες εκδρομές του ήταν για τα διάφορα λουτρά της Ελλάδας. Αφτού κατώρθωσε να ανανεώνει τις δυνάμεις του χωρίς να πάβει ποτέ του το γράψιμο. Σ' έμιά τέτοια λουτρόπολη, στα Μέθανα τον είδα ανεπάντεχα κατά το θέρος του 1935. Όπως πάντα, ταξιδέβοντας, είχα μέσα στα λίγα βιβλία μου ένα δράμα κατά μετάφραση του Σάρρου. Κείνη τη φορά έτυχε να είναι ο Ιππόλυτος. Πάνω στο λόγο, του είπα πως είχα γνωρίσει το μέρος όπου τοποθετήθηκε το δράμα του Ιππόλυτου και λαχτάρησε να έπισκεφτούμε μαζί το αρχαίο τοπίο. Μπήκαμε ένα πρωί στη βεντζινοκίνητη «Αργώ» κι ύστερα από λίγο, περνώντας τις μικρές συμπληγάδες που χωρίζουν το Μώρη από το νησί του Πόρου, βρεθήκαμε στο μικρό Βόσπορο που σχηματίζεται ανάμεσα στην προεσχό όπου είναι χτισμένος ο άσπρος Πόρος κι ο καταπράσινος Γαλατάς πάνω στην Πελοποννησιακή γή. Από το Γαλατά ένα αφτοκίνητο μας έφερε στο Δαμαλά το παραμελημένο τώρα χωριό που είχε ακμάσει στα παλιά ως επισκοπή. Γνωστό το τραγούδι που αρχίζει :

Πίσκοπε του Δαμαλά
δίχως γνώση και μυαλά
τα μικρά δεν ήθελες
τα μεγάλα γύρεβες...

Απ' κεί ο συμπαθητικός γιός του πρόεδρου της κοινότητας μας συνόδεψε ως το λεγόμενο διαβολογέφυρο. Σα νέος ανέβαινε ο Σάρρος την ανηφοριά που φτάνει στο γεφύρι αποπετρα μονοκόματη, χτίσμα του διαβόλου κατά τη λαϊκή παράδοση που ετώνει μιά βαθύτατη χαράδρα. Πρίν

από μερικά χρόνια η πέτρα αφτή είχε και τη σφραγίδα του διαβόλου, ταχνάρι δηλαδή του τραγίσου ποδιού του. Στο αριστερό μέρος της χαράδρας ένας προσήλιος βράχος με ρούχα απλωμένα θύμισε στο Σάρρο τους στίχους του Ιππόλυτου που τους απαγγείλε χαρούμενος στις δύο γλώσσες.

Στήν πέτρα που του ωκεανού
λέγουν νερό αναβρύζει
κι απ τα γκρέμνα ρέει και [θεις

τις στάμνες του βουτίζει.
Εκεί μιά φίλη μου έπλενε
στη βρύση την τρεχάτη
τα πέπλα της τα πορφυρά
και τάπλωνε στην πλάτη
βράχου ζεστού προσηλιακού.

Είναι πάροδος από τις Τροιζηνιώτισες. Κι αλήθεια κάτω από το διαβολογέφυρο, αόρατο βογγούσε προκαλώντας κάποιο δέος ένα ρέμα ορμητικό που γέμιζε μερικά βήματα προς την κατηφοριά μιά παληά στερνα χαμένη στη βλάστηση. Βέβαια εκεί θάπλεναν οι Τροιζηνιώτισες τα ρούχα τους. Τα αρχαία της Τροιζήνας δεν απέχουν από εκεί περισσότερο από είκοσι λεπτά. Κατεβήκαμε κατά τα ρέμα, δρασκέλισαμε την ανώμαλη κοίτη του και παίρνοντας ύστερα την πλαγιά ανατολικά, φτάσαμε στην αρχαία Τροιζήνα. Μόνο θεμέλια σώζον-

ται από τα αρχαία βασίλεια, ή αγορά, ο χώρος κάποιου ναού που σκεπάζεται κι αφτός από τα ρέπια ενός χριστιανικού. Δυτικά η Τροιζήνα αποκμπούσε στην πλαγιά του βουνού, αλλ ανατολικά και κατά τη νοτιά ανοιγόταν μπρος μας ένα εξάισιο πανόραμα. Ένα κομάτι θάλασσας φαινόταν στα πίσω των Μεθάνων κι ένα άλλο προς τον Πόρο. Και μπρος μας ένας πλατύς κατάφυτος κάμπος που πήγαινε να σμίξει με τις δύο αφτές θάλασσες. Κατά την ανατολική παραλία και σε αρκετή απόσταση από την Τροιζήνα το μάτι του Σοφού δασκάλου άρπαξε τη λίμνη που σήμερα λέγεται Ψήφια και όπου η Φαίδρα λαχταρούσε να βρισκόταν τρελλή από έρωτα :

Α'ρτεμη, αφέντρα της παράλιας λιμνης
και των αλογόκροτων ιππόδρομων
στα ισάδια σου μακάρι να βρισκό
[μουν
να δάμαζι Βενέτικα μουλάρια...

Ξανακαμε, με τα μαλιά ανεμισμένα στον αέρα και με το χοντρό ραβδί του, γειάτος πνευματική χαρά και ικανοποίηση, ξανακαμε ο Σάρρος με τη συντροφιά του οδηγού του τον ίδιο δρόμο της επιστροφής, θυμίζοντας μου το εβανγγελικό ρητό: «ός δ' άν ποιήση και διδάξη, ούτος μέγας κληθήσεται».

Κ. ΑΘ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ—ΞΕΝΑΚΗΣ

ΤΕΤΡΑΣΤΙΧΟ

Καλόγερος σκυφτός σ' έ κοιπολόι
μετρώ δσα σβήστηκαν όνειρατά μου
και ψάχνει ό νεός, βουερό μελισσολόι,
τά βαριά να βρει, Κύριε κρίματά μου

ΛΕΑΝΤΡΟΣ ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

ΜΙΜΗΛΗ

Γυμνή ή ψυχή μου στο θαμπό τὸ φῶς τοῦ δειλινοῦ
τὸ βελουδένιο ντύνεται τὸ πέπλο τῆς ἐσπέρας
κ' ἐκεῖ στὰ μεγαλόπρεπα τὰ ρίγη μῆς χιμαίρας
σμίγει τὸ θεῖο τραγοῦδι τῆς σιτῆν πλήξη τ' οὐρανοῦ...

Τρέμει τ' ἀργὸ τὸ ξέφτισμα τοῦ ἡλίου στὸ μαβί
τὸ ὑστερνὸ τῆς ἱριδας ἀποσταμένο ἀχνάδι...
Ἄχ τί μαράζι στήν καρδιά! Θανατερό σκοτάδι
θὰ σαγηνέψει τὴν ψυχὴ κι ἀπόψε τὴ θλιβή...

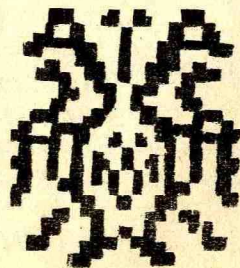
Καὶ νάμαι μόνος! Νὰ θρηνοῦν τριγύρω μου οἱ στιγμὲς
καὶ πένθημα ἐμβατήρια στήν κάμαρα νὰ ἤχουνε,
τὰ ἔλεγεία στίς ἀραχλές γωνιῶν νὰ τραγουδοῦνε
ψυχές ποῦ σαβανώσανε ἰδανικὲς μου ὁρμές

Νὰ μοιάζω σάν ἀμφίβολο ἀνυπαρξίσις ἀνθὸ,
ποῦ τῆς ἀνίας ἐστοίχειωσε τὴν πνιχτινὴ ἀτμοσφαῖρα
κοὶ νὰ ζητῶ νὰ σέ ζητῶ στὴ νεκρωμένη ξέρα
ἀπ' τὸ μοιραῖο μου ὀλίθημα στερνά νὰ κρατηθῶ

Ἄνθος γαλήνιο, ντροπαλό, ποῦ τὴν ἐξαισία σου ὁμορφιά
στὴν τρέφουν οἱ ἐναγώνιες αἰσθαντικὲς ἐκστάσεις
λύγισε, πλάι μου τυφλά μὲ μῆς νὰ ξαποστάσεις
κ' εἶν' ψυχὴ μου ἀπέραντη Ἀγάπης ζωγραφιά

Πόσο φοβάμαι!... Μὴν ἀργεῖς, καλὴ μου Μιμηλή,
ποιὸς ξέρει τί μᾶς κατερεῖ στίς ὄρες ποῦ περνοῦμε
Μπορεῖ μῆς Δύσης τὴ χλωμὴν ἐσθήτα νὰ ντυθοῦμε,
προτοῦ μὲς στίς ψυχούλες μᾶς γελάσει ἡ Ἀνατολή...

ΦΑΝΗΣ Γ. ΜΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΑ ΚΑΣΤΡΑ ΓΟΥΡΓΙΑΝΩΝ ΚΑΙ ΚΟΥΚΟΥΛΙΩΝ

Ἄν ἐξαιρέσει κανεὶς τὶς ἀνασκαφές, πού ἐγίναν στὴ Δωδώνη καὶ στὴ Νικόπολη, μπορεῖ νὰ πεῖ πὼς ἡ ἀσχοιολογικὴ σκαπάνη, ποῦ τόσο πολὺ χρησιμοποιήθηκε σὲ ἄλλους τόπους τῆς Ἑλλάδας, στὴν Ἠπειρο δὲ χρησιμοποιοῦντο ὅσο ἔπρεπε. Γι' αὐτὸ ἡ ἱστορία τῆς Ἠπειροῦ θὰ ἔχει πάντοτε κενὰ καὶ θὰ εἶναι ἐλλιπής, ἂν δὲν γίνον συστηματικὲς ἀνασκαφές σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἠπειροῦ καὶ μετέπειτα, ποῦ νὰ χύνουν ἀρκετὸ φῶς. Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ ἐργασίες αὐτὲς ἀπαιτοῦν καὶ κόπους πολλοὺς καὶ δαπάνες μεγάλες. Ὅσο γιὰ τὴν πρώτη δυσκολία μπροστὸν νὰ ποῦμε πὼς ἡ φιλοτιμία καὶ ἡ προθυμία τῶν ἐδικῶν μπορεῖ νὰ τὴν ὑπερβικήσει. Τὴ δεύτερη δυσκολία, — ὅταν πᾶ τὰ τηλεβόλα σιγήσουν καὶ ἀπλωθεῖ στὴν ταραγμένη ἀνθρωπότητα γαλήνη καὶ ἠρεμία —, πρέπει τὸ κράτος νὰ τὴν θεσπίζει κατὰ μέρος ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση, ποῦ ἔχει, γιὰ τὴν πλήρη διαφώτισμό τῆς ἱστορίας του.

Μὲ τὸ σημειωμὰ μου αὐτὸ δὲν σκοπεύω νὰ *κοιτάξω γιὰ νὰ εἶ: Ἀθήνας* ἄλλ' ἀπλῶς καὶ μόνο νὰ φέρω στὸ φῶς μερικὰ μνημεῖα ἀρχαίου βίου, ποῦ εἶναι ἀξία μελέτης καὶ ἐρευνας. Εἶναι τὰ κάστρα τῶν Γουργιανῶν καὶ τῶν Κουκουλιῶν.

Α' ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΩΝ ΓΟΥΡΓΙΑΝΩΝ

Τὰ Γουργιανὰ, ἓνα ἀπὸ τὰ Τζουμοχώρια τῶν Τζουμέρκων μὲ λίγα σπίτια, ἀνήκουν στὸ Νομὸ τῆς Ἄρτας καὶ ἀπέχουν ἀπ' αὐτὴ δώδεκα περίπου ὄρες μὲ ζῶο. Στὰ πόδια τοῦ χωριοῦ κυλάει ὁ Ἄραχθος τὰ νερά του καὶ ἀπέναντί του ὑψώνεται τὸ Ξεροβούνη, ποῦ κρατᾷ μὲ δυσκολία

στοὺς πρόποδες τοῦ κάμποσος χωριὰ ἔτοιμα νὰ γλυστρήσουν στὸ ποτάμι. Ἀνατολικά ὑψώνονται τὰ Τζουμέρκα, ποῦ μετὰ καποιοῦ ἐγωῖσμοῦ καὶ ὑπερήφανα κοιτάζουν τὸ ἀπέναντί τους χαμηλὸ Ξεροβούνη. Ἡ Τζούμα μὲ τὰ σκορπισμένα ὀλόγυρα χωριὰ τῆς στεκεῖ δειλὰ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δύο βουνὰ σάν νὰ πρόκειται νὰ μπεῖ διαιτητὴς μπροστὸ ἀγριωπὸ κληροκοίταγμα τοῦ Ἡ Τζούμα αὐτὴ διατηρεῖ ἴχνη ἀρχαίας ζωῆς, **Σ'** ἓνα ἀπὸ τὰ χωριὰ τῆς, τὰ Γουργιανὰ, ὑπάρχουν δύο ἀξιοπρόσεκτα μνημεῖα. 1) Τὸ κάστρο, ποῦ εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα Ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ 2) Ἡ Χρηστὸ σπηλιώτισσα ἐκκλησιὰ βυζαντινὴ. Μὲ τὸ δεύτερο τοῦτο μνημεῖο ἀσχολήθηκε ὁ φίλος καθηγητὴς κ. Γεώργιος Παπαγεωργίου στὸ 1^ο τεῦχος τῶν Ἀρτινων καὶ Τζουμοερκιώτικων Νέων» (Νοέμβριος 1932).—

Τὸ κάστρο βρίσκεται σ' ἓνα βραχώδη λόφο Ν. Δ. τοῦ χωριοῦ καὶ περικλείει χώρο, ὅσο σχεδὸν ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν. Ἄν παρακολουθήσει κανεὶς ὅλη τὴν περίμετρο τοῦ κάστρου θὰ ἴδῃ πὼς στὰ περισσότερα μέρη μὲ δυσκολία ἀνακαλύπτει τὰ θεμέλια του, γιὰ τὸ γύρω ἔδαφος εἶναι κατηφορικὸ κ' ἔτσι οἱ ὀγκόλιθοι ἔπεσαν κάτω καὶ χρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ τοὺς γεωργοὺς κάπου — κάπου στὸ φτιάσιμο τοίχων τῶν χωρifiῶν τους.

Ξεκινώντας κανεὶς ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα βρίσκει ὀγκόλιθους, ποῦ ἔχουν τὴν ἐξωτερικὴ ὄψη ὀπωσθήποτε κατεργασμένη, ἀλλὰ εἶναι ἀκάνονιστα χτισμένοι.

Φθάνοντας ὁμοῦ στὸ Β. Α. μέρος τοῦ κάστρου συναντᾷ τμήμα του, ὁ-

που οἱ ὀγκόλιθοι εἶναι καλὰ πελεκημένοι καὶ μὲ σύστημα πολυγωνικὸ χτισμένοι. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ὀγκολιθῶν στὸ μέρος αὐτὸ εἶναι ἄρκετὰ καλὴ. Ἐδῶ ὁ ἐχθρὸς μπόρουσε νὰ χτυπήσῃ εὐκολώτερα τὸ κάστρο καὶ γι' αὐτὸ χρειαζόταν νὰ εἶναι στὸ μέρος αὐτὸ ἄρκετὰ ἰσχυρὰ. Προχωρῶντας πρὸς τὸ Β. μέρος βοίσκουμε ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὰ θεμέλια τοῦ κάστρου. Πιὸ πέρα υπάρχουν βράχοι ἀπότομοι καὶ ἀπόκρημνοι. Στὸ μέρος αὐτὸ βέβαια δὲν ἦταν ἀνάγκη νὰ εἶναι χτισμένο κάστρο. Μονάχα κάπου—κάπου, ὑπάρχει καμμιά χαραδρίτσα πού μποροῦσε νὰ ἀνεβεῖ ὁ ἐχθρὸς, ἐκεῖ βλέπει κανεὶς πέτρες ριγμένες σὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε τὸ ἀνέβασμα νὰ εἶναι ἀδύνατο. Στὸ δυτικὸ μέρος ὑπάρχει ἕνα βραχῶδες κομμάτι. Αὐτοῦ δὲν υπάρχουν ἴχνη ἀπὸ τὸ ἴδιο κάστρο. Σῶζεται ὁμως σ' ἕνα μέρος ἀσβεστότοιχος πάχους 3, 50 μέτρων περίπου. Ὁ ἀσβεστότοιχος αὐτὸς εἶναι φτιασμένος ἀσφαλῶς σὲ μεταγενέστερη ἐποχῇ. Φαίνεται πὼς στίς ἀρχές τὸ τμήμα αὐτὸ προστατευόταν ἀπὸ τοὺς ἀπότομους βράχους. Ἀργότερα, ἐπειδὴ ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ προστασία δὲν θὰ ἦταν πλήρης, χτίστηκε ὁ ἀσβεστότοιχος. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἐδῶ ἡ καθίζηση, πού ἔπαθε τὸ βραχῶδες αὐτὸ κομμάτι. Ἀπὸ τὴν καθίζηση χωρίστηκε ὁ ἀσβεστότοιχος σὲ δύο μέρη. Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ τμήματος αὐτοῦ εἶναι ἕνα κοίλωμα σκεπασμένο ἀπὸ σκορπισμένα κεραμίδια πού δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρα πυθμένες καὶ λαβές ἀπὸ διάφορα ἀγγεῖα.

Ἀπ' τὸ δυτικὸ τμήμα βαδίζοντας πρὸς Ν. συναντοῦμε βραχῶδη κομμάτια καὶ σιὰ διάκενά τους διακρινόμε τὰ ἴχνη τοῦ κάστρου. Τὸ Νότιο τμήμα καὶ τὸ ΝΔ. ἔχουν ἀπὸ τὸ ἔξω μέρος κατηφορικὸ καὶ ἀπότομο τόπο καὶ γι' αὐτὸ δὲν χρειαζόταν ἰσχυρὸς τοῖχος.

Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κάστρου υπάρχουν χωράφια καλλιεργημένα. Ὁ

που κι ἂν γυρίσει κανεὶς τὸ μάτι του θὰ διακρίνει κομμάτια κεραμιδιῶν, λαβές καὶ πυθμένες ἀγγείων. Στὰ δυτικὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ κάστρου ὑψώνεται ἕνας λοφίσκος, πού περιβάλλεται μὲ ἕνα περιτείχισμα ἀπὸ μικρὰ λιθάρια. Στὸν λοφίσκο αὐτὸ ὑπάρχει ἕνας σωρὸς ἀπὸ λιθάρια πεσμένα, πού δείχνουν πὼς προέρχονται ἀπὸ κάποιο κτίριο, πιθανῶς πυργίσκο. Αὐτὸς ὀχυρῶς θὰ χρησίμευε γιὰ παρατηρητήριο. Ἀπ' αὐτοῦ μποροῦσαν νὰ βλέπουν ὀλόγυρα σὲ μεγάλη ἔκταση.

Αὐτὸ εἶναι τὸ κάστρο τῶν Γουργιανῶν. Περικλείει χωρὸ ἄρκετό. Μποροῦσαν λοιπὸν μέσα σ' αὐτὸ νὰ βροῦν καταφύγιο οἱ κάτοικοι τῶν τριγύρω μερῶν. Γιὰ νὰ ὑπάρχει ὁμως ἕνα τέτοιο κάστρο, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ἐκεῖ τριγύρω καὶ κάποιο κέντρο σημαντικὸ. Ποιὸ εἶναι λοιπὸν τὸ κέντρο αὐτὸ πού ἔχτισε τὸ κάστρο; Ποιὰ ἀκριβῶς ἐποχῇ χτίστηκε; Στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ δὲν μπόρεῖ βέβαια νὰ ἀπαντήσῃ κανεὶς εὐκόλα. Χρειαζοῦνται ἐρευνα ἀπὸ ἐιδικούς, γιὰ νὰ διαφωτιστεῖ κάπως ἡ ἱστορία τοῦ τόπου αὐτοῦ.—

Β' ΚΑΣΤΡΑ ΤῶΝ ΚΟΥΚΟΥΛΙΩΝ

Τὰ Κουκούλια (πρῶην Κουκουλιστα) εἶναι κι αὐτὰ χωρὶ τῆς Τζούμας καὶ ἀπέχουν μιὰ ὥρα περίπου μὲ τὸ πόδι ἀπὸ τὰ Γουργιανὰ. Σὲ δύο περιοχὲς τῶν Κουκουλιῶν, στὸν Κωσταντιῖνο καὶ στὸ Μεγαμπέλι σώζονται τὰ θεμέλια παλιῶν κάστρων.

Ἡ τοποθεσία «Κωσταντιῖνος» βρίσκεται ἄνω καὶ ἀριστερὰ τῶν Κουκουλιῶν. Εἶναι ὄρεινὴ καὶ πετρώδης. Στὸ δυτικὸ τῆς μέρος βρίσκεται κανεὶς ὀγκόλιθους σκορπισμένους ἐδῶ κι ἐκεῖ στὴν πλαγιά, πού εἶναι ἀπομεινάρια παλίου κάστρου. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ περιοχὴ εἶναι τόσο ἀπόκρημνη, ὥστε δὲ χρειαζόταν περιτείχισμα.

Ἄν ἀφήσῃ κανεὶς τὴν τοποθε-

σία αὐτὴ καὶ κατεβεῖ πρὸς τὰ κάτω καὶ δεξιὰ θὰ βρεῖ μιὰ μικρὴ συνοικία τῶν Κουκουλιῶν τὸ Μεγαμπέλι. Αὐτὸ εἶναι ἕνας πολὺ μικρὸς κάμπος κοντὰ στὸν Ἀραχθὸ ποταμὸ.

Στὸ μέρος αὐτὸ ἔγιναν ἄρκετὲς καθιζήσεις κι ἔτσι ἕνα τμήμα τοῦ κάμπου βρίσκεται σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἡ περιοχὴ πού βρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ τὸν κάμπο εἶναι μιὰ πλαγιά ἄρκετὰ μεγάλη καὶ ἡ πλαγιά αὐτὴ ὑπέστη τέτοια καθίζηση, ὥστε ἄρκετὰ χῶματα τῆς γλίστησαν κι ἐσκέπασαν τὴν κορυφὴ τοῦ μικροῦ κάμπου. Στὸ μέρος αὐτὸ ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια βρέθηκε σ' ἕνα λαγκαδάκι ἕνα χάλκινο ἀγαλματάκι πού στάλθηκε στὴν Ἄρτα. Εἶχα πληροφορηθεῖ ἀπὸ τὸ φίλο γιατρὸ κ. Ἀχιλ. Τζιμαν, πού εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ δείξει τὰ μέρη αὐτὰ, πὼς θὰ φρόντιζαν νὰ στείλουν τὸ ἀγαλματάκι στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ ἐξετασθεῖ ἐπιστημονικὰ. Ἐκτοτε δὲν ἔμαθα τίποτε τὸ σχετικὸ μὲ τὸ ἀγαλματάκι αὐτό. Ὅπως δὴ πρὶν ὅποτὸ ἀγαλματάκι βγάσουμε τὸ συμπέρασμα πὼς ὑπῆρχε κάποια ζῶη στὰ περασμένα καὶ κάποια κίνηση ἀξιόλογη στὸ μέρος αὐτὸ πού ὀνομάζεται σήμερον Μεγαμπέλι. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἐνισχύεται κι ἀπὸ τὸ ἔξω: Λίγο πῶς ἔπαιναν καὶ δεξιὰ ἀπὸ τὸν κάμπο ὑπάρχουν δύο βραχῶδεις περιοχές. Ἡ μιὰ βρίσκεται σὲ ψηλότερο σημεῖο ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ μπορεῖ νὰ πλησιάσῃ κανεὶς ἀπὸ ἕνα μέρος μονάχα. Στὸ μέρος αὐτὸ διασώζονται τὰ θεμέλια μικροῦ κάστρου, τὸ ὅπολον ἀπὸ τὸ εὐπρόσβλητο σημεῖο διατηρεῖ ἴχνη δεύτερης καὶ τρίτης σειρᾶς γιὰ μεγαλύτερη βέβαια ἀσφάλεια.

Στὸ ἄλλο βραχῶδες κομμάτι πού εἶναι ἀποχωρισμένο ἀπὸ τὸ πρῶτο—ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια—βρίσκουμε τὰ θεμέλια ἄλλου κάστρου μικροῦ πού περικλείει μεγαλύτερη περιοχὴ ἀπὸ τὸ προηγούμενο. Στὰ κάστρα

αὐτὰ θὰ κατέφευγαν οἱ κάτοικοι τοῦ κάμπου σὲ ἐποχῇ ἐπιδρομῆς.

Εἶναι ὁμως ἄξιο ἀπορίας πὼς σὲ μιὰ περιφέρεια, πού δὲν ἔχει μεγάλη ἔκταση, βοίσκόνταν τόσα κάστρα. Τὸ πρᾶγμα μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ κάπως ἂν ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν πὼς τὰ Τζουμοχώρια, λόγω τῆς γεωγραφικῆς τους θέσεως, ἀποτελοῦν τὸ στόχο κάθε ἀντιπάλου, πού θὰ ἐξέκινουσε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Ἰωαννίνων καὶ θὰ προχωροῦσε πρὸς τὴν περιοχὴ τῶν Τζουμέρκων δια μέσου τῶν Κατσανοχωρίων καὶ τῆς Πλακας. Εἶναι δὲ βέβαιο πὼς τὰ περισσότερα ρεύματα τῶν ἐπιδρομικῶν κινήσεων ἐκ Βορρᾶ πρὸς Νότον εἶχαν τὴν κατεύθυνσίν τους.

Συμπεραίνω λοιπὸν πὼς στοὺς ἐλληνορωμαϊκοὺς χρόνους χτίστηκαν πρῶτα τὰ κάστρα, πού εἶναι στὰ Κουκούλια. Ἐπειδὴ ὁμως αὐτὰ δὲν μποροῦσαν νὰ προστατεύσῃν ἐπαρκῶς τοὺς γύρω κατοίκους, χτίστηκε ἄργότερα τὸ κάστρο τῶν Γουργιανῶν ἄρκετὰ μεγάλο καὶ ἰσχυρὸ. Ὁ ἐχθρὸς λοιπὸν, πού θὰ ἤρχετο ἀπὸ τὸ Βόρειο μέρος θὰ συναντοῦσε πρῶτα τὰ κάστρα τῶν Κουκουλιῶν κι ὕστερα θὰ ἔφθανε στὸ κάστρο τῶν Γουργιανῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ εὕρισκε ἄρκετὴ δυσκολία γιὰ νὰ περάσει πρὸς τὰ κάτω ἢ νὰ κάμει στροφὴ πρὸς τὴ Θεσσαλία.

Ἡ περιοχὴ τῆς Τζούμας ἀξίζει νὰ ἐρευνηθεῖ καὶ νὰ μελετηθεῖ κάπως καλύτερα. Ἡ ἐρευνα ὁμως καὶ ἡ μελέτη τοῦ τόπου αὐτοῦ παρουσιάζει δυσκολίες, γιὰτι ἔχει ὑποστει ἄρκετὲς καθιζήσεις καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ κάμει ἀνασκαφές. Τὸ χάλκινο ἀγαλματάκι, πού ἀνάφερα πῶς ἴπῶν δὲν θὰ βγενο στὸ φῶς, ἂν ἤθεομηνια, πού τὸ σκέπασε, ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια δὲν φροντιζε νὰ τὸ ξεσκεπάσει μὲ τὸ μικρὸ λαγκαδί, πού ἔφτιασε τώρα τελευταία.—

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Κ. ΠΕΤΑΛΑΣ

Ο ΨΑΛΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Είναι γνωστή ή συμβολή των Γιαννίνων στη Νεοελληνική αναγέννηση, κυρίως με τα σχολεία του, από τα όποια, καθώς λέγει ο Νεόφυτος Δούκας «έξερρήσαν ρύακες ίκανοί να ποτίσωσι την διψώσαν Ελλάδα και μάλιστα έν τῷ μεγίστῳ ἐκείνῳ αὐχμῷ. "Οι, οί μαθηταί αὐτῶν ὡς ἀπό μέσον τοῦ ποταμοῦ ὄχειοι ἐχέοντο κατά πάσας τὰς πόλεις και καταρδεύοντες αὐτάς με τῶν λόγων τὰ πότιμα νάματα, ἀνέστησαν σπέρματα πολλαπλάσια»,¹

Στή χορεία τῶν σοφῶν λογίων, πού δίδαξαν στά σχολεία αὐτῶν Γιαννίνων, ξεχωριστή θέση ἀναμφισβήτητα κατέχει ὁ πολὺς Ἀθανάσιος Ψαλίδας (1767—1829). Ὁ Ψαλίδας σπουδαγμένος στήν Εὐρώπη κυρίως φιλοσοφικά—ὑπῆρξε μάλιστα και μαθητὴς τοῦ Κάντ— ἦταν πνεῦμα με εὐρύτερη ἀντίληψη και μόρφωση. Στά Γιάννινα ὡς διευθυντὴς τῆς Μαρουτσείου κι ἀργότερα τῆς Καπλανείου σχολῆς εἰσήγαγε τίς νεωτεριστικὲς φιλοσοφικὲς ἀντιλήψεις τῆς Δύσης, τίς φυσικὲς ἐπιστῆμες και τὴ διδασκαλία τῆς λατινικῆς γλώσσας, ἀντίθετα πρὸς τὴ συντηρητικὴ ἐκπαίδευση πού ἀντιπροσώπευε ἡ Μπαλαναία σχολή.

Κεῖνο ὅμως πού τιμᾶ ξεχωρὰ τὸν Ψαλίδα εἶναι οἱ ἀγῶνες του γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Ὁ Ψαλίδας, νεωτεριστὴς ὅπως ἦταν σὲ ὅλα, ἔτσι και σὲ τὸ γλωσσικὸ ὑπῆρξε θερμὸς ὁπαδὸς και ὑποστηρικτὴς τῆς λαϊκῆς

γλώσσας. Πρῶτος αὐτὸς και ὁ στένους του φίλος και μαθητὴς του Βηλαράς ὑπῆρξαν οἱ πρωτοπόροι τοῦ ἀκροῦ δημοτικισμοῦ στήν Ἠπειρο και κατέστησαν τὰ Γιάννινα, «τὰς Νέας Ἀθήνας» κείνης τῆς ἐποχῆς, «ἐστία τῆς ἐκπαιδευτικῆς και γλωσσικῆς ἐπαναστάσεως».²

Ὁ Ψαλίδας στά 1791, ἐνδυσπούδαζε ἀκόμα στή Βιέννη, ἐξέδωκε τὸ πρῶτου βιβλίον «Ἀληθὴς Εὐδαιμονία. κ.λ.π.»³ καρπὸ τῶν φιλοσοφικῶν του μελετῶν. Ἡ γλώσσα πού μεταχειρίζεται σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον δὲν εἶναι ἠλλογιωτατιστικὴ τῆς ἐποχῆς, γράφει τινὰς ἀντὶ τοῦ τῆς, μετοχές σὲ —α ς, ἀλλὰ δὲ λείπουν ὅμως οἱ δοτικὲς και οἱ ἀναδιπλασιασμοί. Ἴσως γιὰ τὴ γλώσσα τῶν πρῶτων βιβλίων τοῦ Ψαλίδα και στή στροφή του σὲ δημοτικισμὸ νὰ ἐπέδρασαν κ' οἱ γλωσσικὲς ιδέες τοῦ Ρήγα, πού ἦταν ἀξιοπρόσεχτο πρόσωπο στή Βιέννη και συνδέονταν στενὰ με τὸν Ψαλίδα.⁴ Ἀργότερα, πάλι στή Βιέννη, ἐτύπωσε τὸ βιβλίον του «Καλοκινήματα, ἡ τοι ἐγχειρίδιον κατὰ φθόνου και κατὰ τῆς λογικῆς τοῦ Εὐγενίου. Ἐν Βιέννῃ 1795» κριτικὴ στή λογικὴ τοῦ

2) Φ. Μιχαλοπούλου. Τὰ Γιάννινα κι ἡ Νεοελληνικὴ ἀναγέννηση. Ἀθ. 1930 σελ. 14.

3) Ὁλόκληρος ὁ τίτλος εἶναι «Ἀληθὴς εὐδαιμονία, ἡ τοι βῆσις πρὸς τὴν θεοσεβείαν, συνειθεῖσα ὑπὸ Ἀθανασίου Πέτρου Ψαλίδα τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων εἰς τὴν ἀπλήν, και ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς εἰς τὴν λατινικὴν μεταφρασεῖσα. Τόμος Α' Ἐν Βιέννῃ 1791. Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Ἰωσήφ τοῦ Βαουμαῦ πέρου.

4) Χρ. Περαϊβοῦ. Ἱστορία τοῦ Σουλίου και Πάργας. Τομ. Α' Ἐν Ἀθήναις 1857 σελ. ε'.

Εὐγ. Βούλγαρη. Σ' αὐτὰ ἐκτὸς πού τὸν κτυπᾶ ἀπὸ τὴ φιλοσοφικὴ ἀποψη, ὑποστηρίζοντας τὴν ἰδεαλιστικὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ, τὸν κατακρίνει και γιὰ τὴν ἀρχαῖζουσα γλώσσα πού μεταχειρίζεται, λέγοντας κάπου ὅτι δὲν χρειάζεται ἰδιαίτερη γλώσσα στή φιλοσοφία και γενικά στήν ἐπιστήμη γιατί «ἡ ἀλήθεια εἶναι κοινὴ πᾶσιν και πάσαις ταῖς διαλέκτοις ἀπλῶς».

Τὸν ἴδιο χρόνο—στά 1795—κατέβηκε στά Γιάννινα κι ἀνέλαβε τὴν διεύθυνση τῆς Μαρουτσείου σχολῆς. Τότε σ' αὐτὸν μαθήτευε κ' ὁ Ἰωάννης Βηλαράς, ὁ μετέπειτα πρόδρομος κι ἀδιάλλαχτος δημοτικιστὴς. Ὁ Βηλαράς πῆγε κατόπι στήν Ἰταλία γι' ἀνώτερες σπουδὲς και γύρισε στήν Ἠπειρο στά 1801 γεμάτος ὄρεξη κ' ἐνθουσιασμὸ γιὰ τοὺς γλωσσικοὺς ἀγῶνες. Στά Γιάννινα βρῆκε τὸν δάσκαλό του κι' ὁμοιδεάτη του Ψαλίδα, συνδέθηκαν με στενὴ φιλία κι' ἄρχισαν τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς μέσα σ' ἕνα περίβαλλον προσκολλημένο τόσο πρὸς τὴν γλωσσοεκπαιδευτικὴ παράδοση.

Στά βιβλία τοῦ Βηλαρά καθρεφτίζονται κι' οἱ γλωσσικὲς πεποιθήσεις τοῦ Ψαλίδα. Πόση στενὴ ἦταν ἡ συνεργασία τους γιὰ τὸ γλωσσικὸ και πειὰ ἡ ἐπίδραση τοῦ Ψαλίδα στίς ἀντιλήψεις τοῦ Βηλαρά φαίνονται ἀπὸ τὰ παρακάτω λόγια τοῦ Γούδα: «Λέγεται δὲ ὅτι τῇ προτροπῇ τούτου [τοῦ Ψαλίδα] ὁ ἀειμνηστὸς Ἰωάννης Βηλαράς ἔγραψε και ἐδημοσίευσεν τὴν ὅλως χυδαῖαν γραμματικὴν τῆς «ρομερκῆς γλώσσας»⁵, ἀφ' ἧς ἀπέκλει-

σεν ἅπαντα τὰ ταυτόφωνα φωνήεντα τὰς ταυτόφωνους διφθέγγους και τινὰ ἄλλοι»,⁷ καθὼς κι' ἀπὸ τίς «Φιλολογικὲς γραφεὲς τοῦ Βηλαρά».⁸

Ἡ γλώσσα τῶν πρῶτων βιβλίων τοῦ Ψαλίδα, ὅπως εἶδαμε, εἶναι μικτὴ. Ἀργότερα ὅμως ὅταν δίδασκε στά Γιάννινα και κυρίως στά Ἐπιάνησα παγίωσε στή γραφὴ και στὸν προφορικὸ λόγο τὴν καθαρὴ δημοτικὴ. Σὲ περικοπὴ ἐπιστολῆς του πού δημοσιεύει ὁ Ἀραβαντινός⁹ φαίνεται ἡ καθαρὴ και στρωτὴ δημοτικὴ πού μεταχειρίζεται. Με τὴν ἴδια γλώσσα εἶναι γραμμὴν και ἡ «Γεωγραφία»¹⁰ του, πού φέρει τὴ χρονολογία 1817, καθὼς και τὰ περισσότερα χειρόγραφα («Ἀρχαιολογία Ἀραβαντινῶν» κ. ἄ.) και ἐπιστολὲς του.

Ὁ Ψαλίδας σὲ πολλὰ του γράμματα μᾶς διέσωσε τίς γλωσσικὲς του πεποιθήσεις. Σ' ἕνα του σὲ Σπυρ. Τρικούπη γράφει «τοῦ κάκου ἂν δὲ σπάσετε τὰ κεφάλια τῶν λογιστῶν κι' ἂν δὲν ἀποδεχθεῖτε τὴν κοινὴ γλώσσα ὡς γλώσσα ἐθνικὴ»¹¹ Σ' ἄλλο γράμμα στά 1812 ἀπαντητικὸ στὸν Ἰωάννη Ζαμπέλιο πού τοῦ ἔθεσε ἐρωτήσεις σὲ μερικὰ ζητήματα

7) Ἀναστ. Γούδα. Βίαι Παράλληλοι. Τομ. Β' Ἀθ. 1870, σελ. 295.

8) Δημοσιεύτηκαν ἀπὸ τὸ Γιάννη Βλαχουγιάννη σὲ περιοδικό του «Προπόλαια» τομ. Α' (Ἀθ. 1902) σελ. 177—219. Περιέχονται ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς πού ἀπεσθύνονται στὸν Ψαλίδα.

9) Στὸ Ἀραβαντινοῦ. Ἱστορία Ἀλῆ Παύ. Ἀθ. 1895 σελ. 438.

10) Δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Γ. Χαριτάκη στά «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά» (ἔτος 60, Ἰωάννινα 1931, σελ. 32—74). Ἐπίσης ἀπὸ «Γεωγραφία» τοῦ Ψαλίδα με χρονολογία 1813, γραμμὴν ὅχι και σὲ τόσο ἀπλή γλώσσα ὅσο ἡ προηγούμενη, δημοσίευσεν τὰ ἀναφερόμενα στήν Ἠπειρο ὁ Ν. Γιαννόπουλος (ἐφ. «Λαϊκὴ φωνή», Βόλος 14—9 Ὀκτωβρίου 1928) και τὰ ἀναδημοσίευσεν ὁ Χρ. Σούλης ἐφ. «Ἠπειρος» Ἰωάννινα 26—35 Μαΐου 1929).

11) Τὸ γράμμα αὐτὸ βρίσκεται στά χεῖρα τοῦ Φ. Μιχαλοπούλου. πρὸς Φ. Μιχαλοπούλου. Τὰ Γιάννινα κι' ἡ Νεοελληνικὴ ἀναγέννηση, Ἀθ. 1930, σελ. 22.

5) Πρὸς Φ. Μιχαλοπούλου. Ἰωάννης Βηλαράς, γενάρχης τῆς Φιλολογίας μας, ἐφ. «Καθημερινή» Ἀθ. 16 Ἰανουαρίου 1939, σελ. 31.—

6) Τυπώθηκε στή Κέρκυρα στά 1814 κ' εἶναι ἀπερωμαμένη «σὲ Σοφολόγιον και Ἀθανασιον Ψαλίδα ἀρχιδασκάλου και ἐπιστήμονα του εὐγενικοῦ σχολίου τον Γιαννιον».

1) Π. Ἀραβαντινοῦ. Χρονολογία τῆς Ἠπειρο, τομ. Β'. Ἀθ. 1857. σελ. 281.

γράφει σχετικά μετὸ γλωσσικὸ ζήτημα «ἐπιθυμοῦσα, φίλε, νὰ ἐνθυμηθεῖς τὸν παλαιὸν μας Ἡράκλειτον, ὅστις ἔλεγεν, ὅτι δις εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν δὲν πλέει τινὰς ἄλλ' ἢ ὁ ποταμὸς ἀκαταπαύστως εἰς ἅπασαν στιγμὴν μεταβαλλόμενος δὲν μένει ὁ αὐτὸς, ἢ γ' ὥσπερ ἄρα δὲν εἶναι ποταμὸς κατ' ἐκάστην μεταβαλλόμενος; Ἐάν λοιπὸν ἀκολουθοῦσαμεν τὸν Ἡράκλειτον, μήτε ποταμὸν ἔπρεπε νὰ ὀνομάσωμεν τὸν αὐτὸν, μήτε γλῶσσαν τὴν αὐτὴν εἰς τὸσον μακρυνὰς περιόδους χρόνου ἄλλ' ὅμως μήτε ποταμὸς χάνει διὰ τοῦτο τὴν ταυτότητα, μήτε ἡ γλῶσσα γίνεται ἕτερα, ἕως οὔ ὁ μὲν δὲν χαθῆ παντελῶς, ἢ δὲ δὲν παραμορφωθῆ εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ γνωρίζεται. Ἐν τοσοῦτῳ ὅμως ἐγὼ θέλω νομίζει τὴν νέαν ἑλληνικὴν τὴν αὐτὴν μετὴν ἑλληνικὴν παλαιάν, ἀλλὰ τί θεὸ νὰ εἶπῃ, βαθμηδὸν πλησιάζουσιν, αὐτὸ δὲν τὸ νοῶ ἂν πλησιάζῃ δὲν εἶναι ἢ αὐτὴ κατὰ πάντα καὶ ἂν ἦναι, πῶς πλησιάζει; Τοῦτο ἦτον συλλογισμὸς τῶν ἀπερασμένων μακαρονιστῶν καὶ τῶν πρό ἡμῶν: ἄλλ' ἂν ἡ παροιμία λέγῃ «δεῦτε φροντίδες σοφώτεροι», σοφώτεροι βέβαια θέλει εἶμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ μετὰ τοῖς πρώτοις ἐπιγενόμενοι, ἔάν διορθώσωμεν τὴν γλῶσσαν, καθὼς ἀπαιτεῖ ὁ λόγος. Ἀποβλέπει ὁ λόγος μου εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ὀρθογραφίας, ἀναγκαίας εἰς τὴν παλαιάν καὶ περιττῆς εἰς τὴν νέαν τῶν Γραικῶν γλῶσσαν καὶ πολλῶν ἀκόμη γραμμάτων ἀχρήστων εἰς ἡμᾶς». Συνεχίζοντας γράφει γιὰ τὴν κἀτάργησιν τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας: «Τὸ φυσικὸν τῆς γλώσσης κάλλος δὲν στέργει νὰ προέρχεται κατασχημισμένον ἀπὸ στολισμοὺς ἀνοικεῖους, οἵτινες ἀμορφίαν φέρουν ἀντὶ εὐπρεπείας. Ἐλληνες ἦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ πρὸ τῆς εὐρέσεως τοῦ ἡ καὶ τοῦ ω. Ἕλληνες θέλουν εἶναι πάλιν, ὅχι ἂν τὰ φυλλάξουν, χωρὶς νὰ χρειάζονται, ἀλλ' ἂν τὰ ἀπορρίψουν ὡς

περιττὰ» καὶ τελειώνει. «Ἴσως ἐπειράχθης ἀπὸ τὴν περὶ γλώσσης ταύτην μου γνώμην ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἤμποροῦσα νὰ ἐλευθερώσω τὴν συνείδησίν μου ἀπὸ μέγα βάρος, ἔάν ἔκρυπτα τὴν ἀλήθειαν· εἶμαι ἕτοιμος εἰς ὑπεράσπισιν τῆς ἐπί παντὸς δικαστηρίου»¹² Ἐδῶ πρέπει πραγματικὰ τὰ θαυμάσουμε τὸ θάρρος τοῦ Ψαλίδα γιὰ τὴν γλωσσικὴν τῆς ἰδέας, πού φτάνει στό σημεῖο νὰ γράφει «εἶμαι ἕτοιμος εἰς ὑπεράσπισιν τῆς (τῆς δημοτικῆς γλώσσης) ἐπὶ παντὸς δικαστηρίου».

Σ' ἄλλο ἐπίσης γράμμα του στό Μαυροκορδάτο¹³ σταλμένον ἀπὸ τὴν Κέρκυρα στὰ 1824, δὲ δειλιάζει νὰ τὸν παρακαλέσει νὰ προστάξῃ «τὸν ἐκδότην τῶν «Χρονικῶν» μας νὰ μεταχειρισθῇ τὸ ὕφος τοῦ γένους, καὶ ὄχι τοῦ Κοραῆ, ἐπειδὴ ἀνέγνωσα τὸ πρῶτον φύλλον καὶ εἶναι ἀχρεῖον. Ὁ κόσμος θέλει τὸ κοινὸν ὕφος τοῦ Ρήγα, τοῦ Χριστοπούλου καὶ ἄλλων παρομοίων, καὶ ὄχι τὸ μισοσόλοικον, τὸ ἀνόητον καὶ τραγελαφικόν», πῶς κάτω γράφει: «Τὸ ὕφος τὸ ἐθνικὸν μαγεύει τὰ ἄφτια τοῦ γένους, διότι τὸ καταλαμβάνει», ἄλλοῦ «τὰ ἀπλοελληνικὰ φωτίζουν ὅλο τὸ γένος μας».

Σ' αὐτὸ τὸ γράμμα βλέπουμε νὰ κατακρίνει τὴν γλωσσικὴν ἰδέαν καὶ τὸ ὕφος τοῦ σοφοῦ Κοραῆ. Καὶ πολὺ φυσικὰ, ὁ Ψαλίδας σάν ὁπαδὸς τοῦ ἄκρου δημοτικισμοῦ δὲ μισοῦσε νὰ χωνέψῃ τοῦς συμβιβασμοὺς καὶ τὴ «μέση ὁδὸ» τοῦ Κοραῆ στὴ γλῶσσα. Αὐτὸ ὅμως στάθηκε ἀφορμὴ νὰ παρεξηγηθῇ, ὁ Ψαλίδας πῶς ἔχει προσωπικὴ ἔχθρα μετὸν Κοραῆ, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Εἰσακτὴς¹⁴ γράφει «τὸ

12) Δημοσιεύθηκε στό ἄρθρον τοῦ Σ. Δ. Κεῖνου «Ἀθανάσιος Ψαλίδας». Περὶ τὸν «Ἐστία» ἐτ. Α' τομ. Ζ', σελ. 149-50, Ἀθ. 11 Μαρτίου 1879.

13) Στὸ ἄρθρον τοῦ Γ. Βλαχογιάννη «Ψαλίδας—Μαυροκορδάτος» ἐφ. «Πρωτὸν» Ἀθ. 22 Νοεμβρίου 1931.

μόνον ὅπερ μοι ἀπήρεσε παρ' αὐτῷ [παρὰ τῷ Ψαλίδα], εἶναι ἢ κατὰ Κοραῆ ἐμπάθειά του, ἢ τῆς πηγάζει ἐκ φθόνου τῆς ὑπολήψεως, ἢ δικαίως ἐκτίσαστο ὁ Κοραῆς»¹⁵ Εὐτυχῶς ὅμως πολὺ διαφωτιστικὸν γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα εἶναι ἓνα σημεῖο τῆς προαναφερομένης ἐπιστολῆς τοῦ Ψαλίδα στόν Ι. Ζαμπέλιο ὅπου γράφει σχετικά σὲ ἐρώτησιν τοῦ Ζαμπέλιου γιὰ τὴν ἀξία τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κοραῆ: «Μήτε τὸν κλεῖνον καὶ ἀξίεπαινον Κοραῆν νὰ κατηγορήσω σκοπὸν ἔχω, μήτε πάλιν, διότι τὸ γένος χρεώσται εἰς αὐτὸν μέγα τι, πρέπει εἰς ἐμὲ διὰ τοῦτο νὰ κρύψω τὴν ἀλήθειαν.... Ὁ Κοραῆς κάμνει ὅ,τι εἰς τὴν Ἑλλάδα νομίζει ὠφέλιμον» Ὁ Ψαλίδας μάλιστα διατηροῦσε καὶ σχέσεις μετὸν Κοραῆ.¹⁶

Ἐπίσης πιστὴ εἰκόνα τῶν γλωσσικῶν ἀντιλήψεων τοῦ Ψαλίδα μᾶς διέδωκε καὶ ὁ φίλος του G. Grasse... καθηγητῆς τῆς Κέρκυρας σὲ νεκρολογία γιὰ 17 του στό θάνατον τοῦ Ψαλίδα Μᾶς τὰ ἄλλα γράφει «Ἐραστής ἐνθερμος τῆς μητρικῆς γλώσσης ὁ Ψαλίδας ἔβλεπε μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους τὴν ἐπιμονὴν προσπάθειαν ἀλαζόνων σχολαστικῶν φρονδῶν ὅτι μόνον διὰ τῆς χειραφετήσεως ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐγκληματικῆς κατευθύνσεως τῆς δι-

δομένης εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ διὰ παντοειδῶν καλῶν συγγραμμάτων θ' ἀνελεθῆ αὐτὴ εἰς τὴν βαθμίδα τῆς τελειότητος ἄλλων γλωσσῶν τῆς Εὐρώπης, διὰ ταύτην δὲ καὶ μόνην τὴν ἀκριβῆ διάγνωσιν τοῦ αἰώνιος ἔπαινος ὀφείλεται εἰς αὐτὸν καὶ ἀγῆρως ἔπρεπε τὰ παραμείνει ἢ μνήμη του» Ἄλλοῦ «ἔχων δὲ πάντοτε ἐν νῷ τὸ λόγιον» Ἄνευ γλώσσης οὐδὲ πατρίδος παρεκίνει τοῦς Ἑλληνοπαίδας εἰς τὴν μελέτην τῆς δημοτικῆς καὶ ἀναφέρει ὅτι «τὸν ἠκούσαμεν λέγοντα ἀπὸ τῆς ἔδρας του: «ὀφείλει πᾶς ἀληθῆς καὶ καλὸς Ἕλληνας νὰ ἐντρέπεται ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας κατέστη ἀντικείμενον οἴκτου καὶ περιφρονησεως διὰ τοῦς ξένους, οἵτινες κάλλιστα γνωρίζουν ὅτι ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος εἶναι καταληπτὸς ὁ λαλὼν καὶ γράφων τὴν δημοτικὴν ἐκείνην, εἰς ἣν ἔγραψεν ὁ Κωνέλος τὰ πεζὰ του, ὁ Χριστόπουλος τὰς ὠραίας Ἀνακρεοντεῖους Ὁδῶν καὶ ὁ Σολωμὸς τ' ἀριστουργήματα τῆς λυρικῆς του ποιήσεως μεταχειρισθέντες τύπους τοῦ λαϊκοῦ, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ Ἕλληνας μὴ αἰσθανόμενος εἰς τὸ βάθος τῆς καρδιάς του τοῦς στίχους ἐκείνους τοῦς διὰ τοῦτο κοινῶς ψαλλομένους ἀνά τὰς ὁδοὺς, Ἐξ ἀντιθέτου ἀπὸ διδασκαλικῶν ἔδρων, ἀπὸ Συλλόγων, διὰ τῶν βιβλίων καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, πανταχόθεν διασαλπίζεται τὸ ἀνάθεμα κατὰ τῆς χυδαίας ὡς τὴν ἀποκαλοῦσι γλωσσῆς τῶν Ἑλλήνων».

Ἀπ' ὅλα τοῦ ἀναφέραμε πῶς πᾶν, νομίζω ὅτι εἶναι δυνατὸ τὰ νοιώσουμετὴν ἀξιόλογη συμβολὴ τοῦ Γιαννιώτηδασκάλου Ἀθ. Ψαλίδα στὴν ἐξέλιξιν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Ἀγωνίστηκε, μόχθησε γιὰ τὴν γλωσσικὴν ἐκπαιδευτικὴν μεταρρύθμισιν καὶ πρῶτος αὐτὸς, ἐνοιώσε καλύτερα πῶς μόνον μετὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ

14) Tableau de la Grèce en 1825 ou recit des voyages par J. Emissis n, Paris 1826, σελ. 5.

15) Ἄν. Γουδῆς, ὅπου καὶ πῶς πᾶν, σελ. 296.

16) Προβλ. Ἀπάνθισμα ἐπιστολῶν Ἀθ. Κοραῆ ὑπὸ Ι. Ροῦτα Ἀθ. 1939 σελ. 209, ὅπου δημοσιεύεται γράμμα τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Ψαλίδα. Στὸ γράμμα αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ πῶς ἐκτιμῶσε τὸν Ψαλίδα ὁ σοφὸς τοῦ Παρθενίου, γράφει μάλιστα κάποιον, ὅπου τὸν συμβουλεύει νὰ ἐνώσῃ τὰ δύο σχολεῖα τῶν Γιαννίων σ' ἓνα ἰσοχρόνον, ἀλλὰ τὴν ἡμεῖς νὰ ἐννοῶμεν πρὸς σέ, ὅστις τὰ ἐξέβρισε καθὼς καὶ ἐγὼ, καὶ ἴσως ἀκριβέστερον παρ' ἐμέ». C

17) In morte di Atanasio Psalidas. Forfu 1829. (Μεγάλον μέρος εἶναι μεταφρασθῆναι στὴν λέξιν τοῦ Σ. Βλαχογιάννη «Ἀθανάσιος Ψαλίδας» Δελτίον Ἰστ. Ἐθνολογ. Ἐταιρείας, τομ. Θ', σελ. 89-91 Ἀθ. 1926).—

μπορεί να προδεύσει τὸ γένος, γι' αὐ-
τὸ καὶ δίκαιον κατέταξαν στοὺς

«Μεγάλους ἀναγεννητές» 18

Νοέμ. 1943 ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡ. ΣΟΥΛΗΣ

18) Φ. Μιχαλόπουλος, ὅπου πρὸ πάνω, σελ. 15 ὑπόσημ. 1. Ὁ Φ. Μιχαλόπουλος, ἰδικὸς παι-
δαγωγὸς τῆς νεώτερης ἠπειρωτικῆς ἱστορίας,
μας ὑποσχέθηκε (ὅπου πρὸ κάτω, σελ. 73)
ὅτι θ' ἀφιέρῃ ἰδιαιτέρη μονογραφία στὴν

ὑπέροχη μορφή τοῦ μεγάλου δασκάλου τοῦ Γέ-
νουσ. Ἄθ. Ψιλλίδα, πρὸ θ' ἀποτελέσει τὸν με-
γαλύτερο φόρο τιμῆς στὴν μνήμη ἐκείνου
καὶ μιὰν ἀξία ἐπιθέση τοῦ ἔργου του στὸ
Ἑλληνικὰ γράμμα.

ΕΥΘΥΜΙΟ

ΣΤΟ ΜΙΧ. ΓΑΚΗ

Ἴσως ἔχεις πεθάνει, ποῖος τὸ ξέρει!
Μὰ θυμάμαι τὰ ὄρατα μας βράδρια πρὸς τὴν ἐξοχή
—λάφυρα τοῦ βραδυοῦ— χέρι μὲ χέρι,
δίχως καπέλο καὶ στὸ πρόσωπο ἢ βροχή.

Στὴ γειτονιά μας κάποιος χλώμιζε θλιμμένα
μὲ τὶς φωνές τῶν νέων παιδιῶν.
Ὁδεύαμε σὰν ὄρφανὰ χαμένα
μέσα στὸ γλυκὸ ἄνεμο τῶν βραδιῶν.

Οἱ γαλανοὶ οὐρανοὶ μᾶς συγκινοῦσαν
σὲ ἀνημόνευτα ὄρες μακρινές...
Κάποιος ὄρατα, κάποιος μάτια πού περνοῦσαν
σὲ παρόδους πάντα σκοτεινές.

Μισιέλ ἀλήθεια ἐκεῖ στοὺς λόφους
ἦρθαν οἱ στίχοι σου οἱ εὐγενικοὶ;
Λέγονε γιὰ παλιούς, χλωμούς συντρόφους
πού σιτὴ σελήνη ἐφύγαν σκεφτικοί.

Γιὰ φύλλα ἑαρινὰ πού στὴν αὐλή μας
στενάζανε σὲ μιὰ γωνιά λευκή,
γιὰ τοὺς ἀνέμους τοῦ βραδυοῦ πού ἢ ψυχίμας,
ἢ ἀλλόκοτη ψυχὴ, τοὺς κατοικεῖ...

ΦΡΕΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

Ἀπὸ μῆνα σὲ μῆνα

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

Η ΧΑΡΑ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ

Οἱ συγγραφεῖς μας κάθε χρόνο, τὶς γιορτὲς
τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Πρωτοχρονιάς, κλέβουν
νε ἀπ' το καθάρι τῆς Πανδώρας τὴν ἐλπίδα
γιὰ νὰ ναυαγίσουν τὴν κοινία τοῦ μικροῦ
παιδιοῦ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀσχοῦς τοῦ Αἰόλου ἐμ-
πολῶνε τοὺς οὐριούς ἀνέμους γιὰ τὸν καλὸ
τάξιν ἀπὸ τοῦ σπυροῦ γιὰ τὸν καλὸ
νεῖρον, σὺν τόπο τῶν παραμυθιῶν... Ἔτσι
καὶ φέτος στὴν Ἑλληνικὴ διηγηματογραφία
καὶ ποίηση ὁ πατέρας, ἡ μητέρα ὁ παππούς,
ἢ γιὰ τὴν τὸ μεγαλύτερο ἀδερφὸ ἀνοίξανε διὰ
πλατὰ τὶς θύρες τοῦ σπιτιοῦ τους γιὰ νὰ δε-
χτοῦνε τὸν οὐρανόσταυτον μακρινὸ κλεισμέ-
νο, σὰν τὸ χελιδνί, πού φέρνει τὴν ἀνοιξή
στῆς ζωῆς τὴν ἀνία, τὸν γερμῶνε μὲ φιλία
καὶ χάριτα καὶ γιὰ νὰ τοῦ μοιράσουνε τὰ δῶ-
ρα τους, δῶρα γεμάτα ὀμορφιά καὶ ποίηση,
συμβουλευτήκανε τὸν καλύτερο ὁδηγὸ, τὴν ἀ-
γάπη τους...

—Δὲ σοῦ φαίνεται, ἀγαπητέ μου— ἔλεγα
στὸ φίλο μου, πού τοῦ διάβαζα χτες τὸ βρά-
δυ ἕνα τέτοιο διήγημα— πὼς διαβίζοντας αὐ-
τὲς τὶς σελίδες νομίζεις, πὼς βλέπεις τὶς περι-
φημὲς προσωπογραφίες τῶν παιδιῶν τοῦ Βάν
—Ντάϊκ; ἔχουνε τόσο θὲλγητρο καὶ τέτοια
χάρη αὐτὰ τὰ παιδιά, πού νομίζεις πὼς ὁ πα-
τέρας τους κ' ἢ μάνα τους ἐκτός τοῦ ὅτι πρέ-
πει νὰνε προικισμένοι ἀπὸ τὴ φύση μ' ἕνα
πλούσιο παιδαγωγικὸ ταλέντο, θάνε καὶ ἄν-
θρωποι, πού δίχως ἄλλο ζήσανε στὴν εὐμά-
ρεια, σὺν πλοῦτο καὶ στὴν καλοπερσσιά, γιὰ
νὰ πλάσωνε τέτοια ἀγγελούδια, πού ἀγαλλιᾶται
στὴ θεὰ τους τὸ μάτι σου, τὰ χιμῖρετ' ὁ νοῦς
σου καὶ τ' ἀγατᾶει ἢ ψυχὴ σου.

Ὁ καλὸς φίλος μῶρριξε μιὰ εἰρωνικὴ μα-
τιά καὶ ἀξάρηνα χτυπώντας μ' ὀρητὸ τὸ χέρι του
στὸ τραπέζι, μὴτε :

—Ἀηδίαζω, κυριολεκτικὰ ἀρχαίνουμαι, αὐ-
τὴ τὴ χριστουγεννιάτικη συνήθεια τῶν συγ-
γραφέων μας, πού κάθε χρόνο ἀπὸ ὑποχρέω-
ση πρὸς τὴν παράδοση μᾶς σερβίρουνε τὴν ἀ-
νοῦσια αὐτὴ φιλολογία.

—Τολμά; νηδιδιάσεις μιὰ φιλολογία πού ἀ-
σχολεῖται μὲ τὸ παιδί;

—Ναί, γιατί εἶναι ψευτικὴ. Κι ὅπως ξέρεις
ἕνα ἔργο τέχνης γιὰ ν' ἀρέσει, πρέπει νὰχει
ζωντανὸ, ἀληθινὸ περιεχόμενο. Ἄλλως κα-
ταντάει ἀδειος τύπος, ἀλλή φιλολογία καὶ
παλὸ κακὴ ποιότητος μάλιστα.

—Καὶ φαντάζεσαι πὼς συμβαίνει ἕνα τέτοιο
πράγμα ἐδῶ;

—Δὲν τὸ φαντάζομαι, ἀγαπητέ μου. Τὸ
βλέπω. Δὲν ξέρω καὶ στὸ τέλος-τέλος δὲ μ' ἐν
διαφέρει νὰ ξέρω τὴν κοινωνικὴ πρόνοια
γιὰ «τ' ἀπόκληραπαιδιὰ» οὔτε τὰ μέτρα προ-
στασίας, πῶς λαβὰ γενικὰ γιὰ τὸ παιδί ἡ νομο-
θετικὴ καὶ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία. Ἐκεῖνο, πού
ξέρω καὶ μ' ἐνδιαφέρει νὰ ξέρω, εἶναι πὼς
τὸ παιδί, πὼχει πατέρα καὶ μητέρα, δὲν εἶναι
ὁ οὐρανόσταυτος μακρινὸς καλεσμένος τῶν
συγγραφέων καὶ ποιητῶν μας, ἀλλὰ τὸ προσ-
φυγόπουλο τοῦ οὐρανοῦ, πού πέφτει στὴν ἐπί-
γεια κόλαση τοῦ δίχως χαρὰ σπιτιοῦ, σὰν ὁ
λαβωμένος στουργίτης, πού πιάνεται στὰ δό-
κιμα τῆς ἀνθρώπινης κακίας. Καὶ μιὰ πού
δὲν ἔχω τὸ ταλέντο τοῦ συγγραφέα τοῦ διηγῆ-
ματος, πού μοῦ διάβαζες πρωτύτερα, θ' ἀρ-
κεσθῶ μὲ τ' ἀδύναμα μέσα, πού διαθέτω, νὰ
σοῦ δώσω ἀπὸ τὴν ἀνάποδη ἢ μᾶλλον ἀπὸ
τὴν... ὀρθὴ μιὰ ὄρητὴ εἰκόνα τῆς ζωῆς, πού
περνᾶει τὸ μικρὸ παιδί στὸ ἑλληνικὸ μικρό-
σπιτο.

Ἀπ' ὅτου ὁ θεὸς ξημερώνει τὴ μέρα, ἐνῶ
ὁ ἥλιος ντύνει μὲ γιορτιὰτικὰ καὶ αὐτὰ τὰ
σκυλιά καὶ τὰ πουλιά στὰ δέντρα ζευγα-
ρωμένα τραγουδᾶνε τὸ τραγούδι τῆς ζωῆς, τὸ
μικροκαϊδιδέντὸ γλυκοζυγνᾶει στὸ κρεββατάκι
του ἢ τρυφερότητα, τὸ γλυκόλογο καὶ τὸ χά-
δι τοῦ πατέρα καὶ τῆς μάνας. Τὸ τραντάζει
σὰν ἀπαίσια σεσημένα ὁ καυχὸς τῶν γονιῶν του
γιὰ τὶς μιζέρειες τῆς μεσημεριάτικης κουζίνας
σὰν νὰ μὴ ἔπαρχει ἄλλη ὄρα καὶ ἄλλος τόπος,
κρυφὰ ἀπ' αὐτὸ, νὰ συμβιβᾶσουνε τὰ γαστρο-
νομικὰ γούστα τους, τὸ παιδάκι ξυπνώντας ἀ-
κούει τὸν πατέρα του νὰναθεματίζει τὴν ὄρα
πού παντρεύτηκε. Καὶ σὰν κάποιος ἔχει ἀκού-
σει, πὼς τὰ παιδιά τὰ στέλνει ὁ καλὸς θεὸς
σὲ δύο ἀνθρώπους, πού ζοῦνε μαζί στὸ ἴδιο σπι-
τι, τρῶνε στὸ ἴδιο τραπέζι καὶ κοιμούνται στὸ
ἴδιο κρεββατάκι, ἕναν ἄντρα καὶ μιὰ γυναίκα.
κάνει τὴ σκέψη πὼς τὸ ἀναθεματισμὸ ἀπὸ
τὸν πατέρα τῆς ὄρας, πού παντρεύτηκε, ἔχει
γιὰ φυσικὴ συνέπεια τὸ ἀναθεματισμὸ τῆς ἴ-
διας τῆς γέννησής του... Καὶ μὲ τὸ φαρμάκι
αὐτὸ στὴν ψυχὴ του μοζεύεται σὲ μιὰ γωνιά,
μουλῶνει ἐκεῖ μὲ τὰ παιγνίδια του —συντρό-
φια τῆς ἀθλιότητός του— κάποιος μυλβένιος
στρατιώτης, πού τοὺς προστάζει καὶ αὐτονοῦς
ἕνας μαῦρος, σκυθρωπὸς, ἀπαίσιος λοχαγὸς, μὴ
τολμώντας νὰ ζητήσει ἀπὸ τὴ μουτριασμένη
μάνα του νὰ προτιμηθεῖ στὴν περιποίηση ἀ-
πὸ τᾶλλα, τᾶψυχα ἀντικείμενα, γιατί ξέρει—
ἢ πείρα τὴν διδάξει— πὼς μιὰ τέτοια ἐνό-
χληση θάφερνε ἀδειασμα τοῦ ἡλεκτρισμοῦ!
ἐτάνω του... Καὶ τὸ μεσημέρι πού ὁ πατέ-
ρας γυρνᾶει βαρὺς ἀπὸ τὴ δουλειὰ του, κα

διακρίνει τα πλαίσια ενός έργου, τὸ σκοπὸς πού θέτει μὲ τὸ πρῶτό του ὁ λογοτέχνης; νὰ ξηνοῖται εἰς πηγὰς τῆς ἐμπνευσιῆς του, τὸ βιβλίο τῆς ἐπιτυχίας του καὶ νὰ χαρακτηρίζῃ μὲσα στὰ πλαίσια τῆς τέχνης τοῦ λόγου ἐκεῖνο πού ὑπάρχει, ὄχι ἐκεῖνο πού θὰ ἐτίθῃ μῆτε ἡ ὀ κριτικὸς ἢ ὁ ἀναγνώστης νὰ ὑπάρχει.

Τοῦ κ. Σαλιμάγκα ἡ πίστη εἶναι ἀπλή, σημεδερμένη ἀπὸ τὰ περιστατικά τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ, καὶ ἡ συναίσθηματικὸς φυσικὴ, χωρὶς νὰ ἐξιδεῖται εἰς μυθικὰς χώρας, γιὰ νὰ βρεῖ τὸ βουάνι τοῦ πόθου καὶ τῆς ἀγάπης. Ἀρκεῖται μόνον νὰ ὑποδείξει πῶς ὑπάρχουν καὶ νοσταλγίαι πού ταξιδεύουν ὧ; ἐκεῖ:

Σεκάποια μάτια ἀπόμακρα κυλοῦσαν νοσταλγίαι;
ὡς πέφτουν ἀνθοπέταλα (σὲ μύθους; σ' ἱστορίες;)

Ἐπὶ τὸν κ. Σαλιμάγκα καὶ μισοεκτιμήματα. Κάποιες ἀ-ἀτημελησις τοῦ σίχου ἐδῶ κ' ἐκεῖ θὰ μποροῦσαν μὲ λίγη προσπάθεια τοῦ ποιητῆ νὰ λείψουν καὶ δυὸ τρία πλὴν πημάτων νὰ ξηναπλαστοῦν. Στὸ «Νησι» π.χ. ἐπιζῶνται διάφορες τοπογραφικὰς λεπτομέρειες, ἀσχετὰς μὲ τὸν καθαρὸ λυρισμό, ἐπὶ ἡ ζωὴ τῶν μοναστηριῶν τοῦ Νησιῦ μὲ τῆ θρησκευτικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ του; δράση ἐπὶ ἐφρακίσιαι χόνια καὶ μὲ τὴν παθητικὴ του; ἀντιστοιχία ἀναντίον τῶν ξένων κατακτητῶν, Σέρβων, Φράγκων, Ἀλβανῶν, Τούρκων, πρὸς εἰς δυνητικότητας γιὰ μιά ἱστορικὴ μεταλάντα. Γενικά ὅμως ἡ μικρὴ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Σαλιμάγκα ὑποβάλλει μὲτὴν ἀπλότητα τῆς, κατισχυκινεῖ μὲ τὸ ἀπόθετο συναίσθημα τῶν τραγουδιῶν τῆς.

ΔΗΜ. Β. ΣΙΩΜ.

ΜΙΑ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ

Ἀγαπητὰ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα»,
Στὴν ἀξιολογὴ καὶ χρῆσιμη μελέτῃ τοῦ κ. Σαλιμάγκα πούλουν γιὰ τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια, πρέπει νὰ προστεθῶν κ' οἱ πνευματικὲς προσφορὰς ὀρισμένων πρῶτων ἢ ὀμάδων πού βρέθηκαν μὲσα στὸ διάγραμμα τῆς μελέτης, δηλ. ἔχσαν κ' ἀδηλώθησαν στὴν Ἡπειρω. Τέτοιοι εἶναι:

Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς ὀμιλος; στὰ Γιάννινα πού ἱδρύθηκε τὸν Ἀπρίλη τὸ 1924 μὲ πρῶτο διοικητικὸ συμβούλιό του: Χρ. Σούλη, Μ. Ἀλεξανδρόπουλο, Χρ. Χρηστοβασιλῆ, Γ. Χατζῆ καὶ Κ. Σπάργγου. (1) Ὁ ὀμιλος ἔκανε σειρά

1) Πρὸς Ν. Κοσμῆ: Ὁ ἐκπαιδευτὴς, Ὀμιλος Ἰωαννίνων. «Νέα Ἔστια» τομ. ΙΔ' 1940 σελ. 57.

διαλέξεων μὲ ὀμιλητὲς τὸν Χρ. Χρηστοβασιλῆ, Σ. Παπαγεωργίου, Κ. Καζιτζῆ, Γιούσεφ Ἐλιγιὰ καὶ θὰ ἔβγαζε καὶ περιοδικὸ ἀνδρὸν ἐμποδιζόμενα ἀπὸ ὀικονομικὰς δυσχέρειαι.

Ἀπὸ τὰ λογιὰ ἐντυλα πού κυκλοφόρησαν καὶ δὲν ἀναγράφονται στὴ μελέτῃ τοῦ κ. Σ. ἀνάγκη νὰ γίνῃ λόγος γιὰ μερικά πού πρόδιδαν κάποια τάση γιὰ δημιουργία πνευματικῆς ζωῆς. Στὰ 1916 κυκλοφόρησε τὸ περιοδικὸ «Ἀσφὴ» τοῦ Ἀρ. Λεύκοβιτς, λογοτεχνικὸ, στὰ 1919 ἡ «Λωδὼνη» τοῦ Β. Παπαγεωργίου (2) ἐκπαιδευτικὸ, καὶ στὰ 1924 ἡ «Ἀναγέννησις» τοῦ Βαβαρέτου, ὅπου ἔχουν δημοσιευτεῖ χρονογραφηματὰ καὶ ποιήματα τοῦ Γ. Πελλερὲν καὶ ὡς καὶ μιά φωνεῖ ἡ μελέτῃ τοῦ κ. Χρ. Σούλη γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, κοιταγμένο ἀπὸ τὴν ἐκπαιδευτικὴν πλευρὰ. Ἀπὸ μιά κριτικὴ πού δημοσιεύεται αὐτοῦ φαίνεται πῶς τὸ ἔργο «Κίρκη» τοῦ Πελλερὲν παίχτηκε στὰ 1924 καὶ ὄχι, στὰ 1923 ὅπως οἰκείωνε ὁ κ. Σ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐντυλα αὐτὰ πού κυκλοφόρησαν στὰ Γιάννινα πρέπει νὰ γίνῃ λόγος καὶ γιὰ τὴν ἐφημερίδα «Θεσπερτία» τῶν Φιλιατῶν, πού δημιούργησε ἐκεῖ ἀξιολογὴ πνευματικῆς ζωῆς. Ἐπίσης τοῦ Στύρου Μουσελίου «Ὀἶμον Φλογέρι» συλλογὴ ποιημάτων «Σκαπετινὲς» (Ἐν Ἰωαννίνοις 1927) πού πρέπει νὰ σημειωθεῖ γιὰ λόγους ἐνημερότητας. Στὰ 1938 ἐκδόθηκε τοῦ Ἡπειρωτῆ δασκάλου Γιάννη Κατσάνου βιβλίο μὲ τίτλο «Δακτυλίδια» ποιήματα, Τοπογραφεῖον Ρυθμὸς [Ἀθήνα] 1938, ἀρκετὰ ἀξιολογῶ. Ὁ ἴδιος δημοσίευσε ποιήματα συχνὰ στὸν «Ἐλευθερο Λόγος» τῆς Ἀρτας.

Γιάννινα 31 1944 Μὲ ἐκτίμησιν
ἌΝ. Χ. ΤΑΣΟΥΛΑΣ

2) Πρὸς Χρ. Σούλη: Ἡ ἔκδοσις τοῦ Ἡπειρω. Τομ. Ἡμερ. «Λωδὼνη» τομ. Α. Ἀλεξάνδρου 1931-32 σελ. 284. ὅπου καὶ ἀναγράφονται ὅλα τὰ ἐντυλα πού κυκλοφόρησαν στὴν Ἡπειρω ὡς τότε.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ὀμιλον Περάνθη Ὁ Τσέλιγγας. Ἐυλογαφίαις Στ. Βασιλείου, Ἐκδοτικὸς Ὀίκος Μιχαῆλ Σαλιβέρου. Ἀθήνα (1943).

Γ. Κ. Κατσιμπαλῆ. Βιβλιογραφία Κ. Κουστάλλη (συμπλήρωμα). Ἀθήνα 1943.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ:

Δ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΠΑΙΣΤΕΝΗΤΕ

Τοῦ Κωστῆ Παλαμά
(ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ)

GIANNINA 1943

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΟΙ

ΘΕΣΠΑΡΙΣΤΟΙ ΤΟΠΟΙ

(Ἐντυπώσεις προσκυνήματος
εἰς Ἱεροσόλυμα)

GIANNINA 1943

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

Ἐκλογὴ ἀπὸ

ΤΑ ΑΝΘΗ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ

τοῦ Κ. Μπαντλαίρ

GIANNINA 1943

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΝΟΣΤΑΛΓΙΕΣ

(στίχοι)

GIANNINA 1943

ΑΝΑΡΤΗΤΑ

ΜΟΝΟΤΥΠΟ